

The Project Gutenberg eBook of Rotkoista, by Konrad Lehtimäki

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Rotkoista

Author: Konrad Lehtimäki

Release date: June 20, 2016 [EBook #52383]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ROTKOISTA ***

Produced by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

ROTKOISTA

Kirj.

Konrad Lehtimäki

Kuopiossa, Savon Kansan kirjapaino, 1921.

SISÄLLYS:

Marttyyrit
Julma äiti
Oliko se väärin?
Kotitarkastus
Tuomittu
Murhaaja
Taistelija
Itsemurha

MARTTYYRIT

He kulkivat kuolemaan...

He kulkivat kädet selän taakse sidottuina, astuivat epätasaisesti eri jalkaa nopein, hermostunein askelin — astuivat harmaana, kolkkona joukkona. Eräät tuijottivat eteensä tylsin, jähmettynein katsein kuin unissakävijät tai pelästyksen lamauttamat, toisten kasvoilla kuvastui synkkä epätoivo ja tuska; jotkut koettivat näyttää välinpitämättömiltä, pelottomilta, puristaen yhteen vapisevat huulensa ja eräs vilkuili yhtämittaa ympärilleen kuin aikoen paeta. Mutta muutamat astuivat pää pystyssä, ylpeinä ja uhmaavina, heidän kalpeat huulensa olivat lujasti yhteenpuristetut ja heidän silmistään salamoi tulinen, sammumaton viha... Useat vapisivat ja kaikki olivat kalpeita, sillä heidät oli juuri tuotu pimeistä, kosteista kopeista ja tiesivät heti kuolevansa — ehkä myös vilusta, sillä aamu oli kylmä ja heillä oli yllään vaan ohuet, ruskeat sotilastakit, joista olkalaput oli revitty...

He kulkivat sotamiesten ympäröiminä — sotamiesten, jotka näyttivät — vaikka heillä olikin kädet vapaana ja kivärit olalla — vielä kurjemmilla kuin vangit. Heidän joukossaan ei yksikään näyttänyt rauhalliselta. Kaikkialla näkyi kauhistuneita, kalpeita kasvoja, joiden silmät olivat kuin sammuneet, huulet vapisivat tuskasta ja otsilta valuivat hikipisarot. Toiset tuijottivat tylsällä hämmästyksellä tai välinpitämättömästi eteensä tai päylyivät ympärilleen pelokkaina, arkoina ja luihuina kuin pahantekijät... Heidän liikkeensä olivat hermostuneita, eivätkä he astuneet tahdissa kuin sotilaat, vaan eri jalkaa, rivit epäjärjestyksessä niinkuin vangitutkin; mutta sitä ei heidän komentajansa nuori luutnantti näyttänyt huomaavan: hän käveli joukon sivulla veltona ja ryhdittömänä kuin juopunut ja hänen alaspainuneilla kuolonkalpeilla kasvoillaan kuvastui sellainen epätoivo kuin olisi häntä itseään kuletettu ammuttavaksi. Äkkiä kajahti laulu! Ensin värisivät äänet epävarmoina eikä tahtikaan ollut moitteeton, mutta pian yhtyivät siihen kaikki vangit, se paisui nopeasti kuin lähenevän pyörremyrskyn pauhina ja siinä kuvastui synkkä suru, viha ja uhka.

Ankarat viimat ne yllämme soivat, hirmua, kauhua haastavat ne, — Sortoa syöksevät synkeät voimat kuolohon meitäkin vaativat he...

Upseeri vavahti kuin olisi häntä pistetty tikarilla ja pyöreistä, sinisistä silmistään kajasti jähmettynyt, hurja kauhistus... Hänen kasvonsa vääntyivät aivankuin jok'ainoa sana sattuisi nuolena häneen, hän olisi tahtonut paeta tuota laulua, joka vastustamattomana ukkosena vyöryi yli peilikirkkaan merenpinnan kaukaisille saarille, heräävään kaupunkiin, koko maailmaan. Mutta ukkosena vyöryi tyyneeseen aamuilmaan:

Kaatuu ken taistossa aatteen suuren sankarimaine sen säilyvi ain'. Voittojen hymniä laulettaessa kaikui huulilta miljoonain...

Laulajiin vaikutti laulu järkyttävällä voimalla. Nuo sanat tuntuivat kajahtavan kuin jäähyväisiksi heille entisyyden kaameasta pimeydestä ja riemukkaana tervehdyksenä tulevaisuudesta ja samalla olivat ne heidänkin jäähyväisensä. Se oli jotain niin oudon suuremμοista, että lähenevä kuolema ei enää pelottanut. He tunsivat uuden, tuntemattoman voiman valtaavan sielunsa ja ruumiinsa, karkoittaen kaiken väsymyksen, epätoivon ja kauhun. Heidän kalpeilla, kärsineillä kasvoillaan kuvastui ikäänkuin yliluonnollinen huumaava innostus kun he jäntevinä ja ryhdikkäinä marssivat kuin paraatissa ja vallankumouslaulun poljennot jymähtelivät raskaina kuin jättiläismoukarin iskut... Ja taas kajahti laulu!

Mutta saattajiin vaikutti se kuin tuomiopasuunan ääni! Kun laulu ensin alkoi, säpsähtivät he ja useat tahtoivat tukkia korvansa — mutta eihän se sopinut. Siksi he päylyivät toisiinsa rauhattomina, käänsivät kasvonsa pois vangeista, karistivat äänekkäästi kurkkujaan ja hengittivät raskaasti, läähättäen kuin sairaat — aivankuin laulu uhkasi musertaa, tukahduttaa heidät...

* * * * *

He saapuivat perille...

Kolmattakymmentä valmiiksi kaivettua hautaa ja jokaisen haudan ääressä pystytetty paalu — valkoinen äsken-veistetty paalu...

Vapisevin, haparoivin käsin alkoivat sotamiehet sitoa vankeja paaluihin. He saivat tehdä sen vastusta kohtaamatta — ainoastaan yksi kalpea, nälistyneen näköinen vanki, jonka kelmeissä kasvoissa kuvastui mietetön kauhu, alkoi vimmatusti riuhtoa ja huusi käheästi:

— Mitä tämä on? Mitä... mitä te aiotte...? Murhaajat... mitä te teette...

Häneen tartuttiin äänettömästi ja ankarasti, tartuttiin armottomin, itsetiedottomin sormin — jotka

toimivat kuin koneet — ja hänet sidottiin, vastaanponnisteluistaan huolimatta. Hänen sanansa näyttivät sattuvan piiskaniskujen lailla sotilaihin ja kun he eivät onnistuneet, hyökkäsivät he aivan kuin mielettöminä uhrinsa kimppuun tukkien hänen suutaan ja kuristaen, päästäkseen kuulemasta. Sitten pakenivat he hänen luotaan kuin henkensä edestä. Mutta vielä kauvan hoki hän kuin mielipuoli:

— Mitä te teette? Murhaajat... mitä... mitä...? Eräs toinen mustatukkainen, harteava mies, jolla oli suuret, synkät, syvällepainuneet silmät ja matala, kolkko ääni, puhui sitojalleen tyynesti, ilman vihaa:

— Hyvästi Vanjuha! Matrjonalle sano terveisiä... ja vanhuksille... ja pikku pojalleni — jos joskus kotiin pääset... Kerro siellä... — ääni muuttui yhä matalammaksi ja karkeammaksi ja vaikeneni..

Toinen ei vastannut. Hän kumartui niin, että hänen otsansa painui sidotun rintaa vastaan ja hänen hartiansa alkoivat nytkähdellä nyyhkytyksistä...

Kun viimeisiä vielä sidottiin alkoi muuan vangeista nuori upseeripukuinen mies puhua. Hänen sorja, sidottu vartalonsa suoristui, kaunis pää kohoutui kuin uhmaten, kolahtaen paaluun; hänen mustain silmänsä katse leimahti läpituokevan terävänä ja pelottomana yli sotilasjoukon ja tuossa sointuvassa äänessä kajahti selittämätön yliluonnollinen voima ja innostus:

— Ennenkuin kuolema iäksi sulkee suuni, tahdon sanoa pari sanaa teille jotka joudutte kantamaan Kainin merkkiä otsallanne. Minä en teiltä pyydä elämäni, en syytä enkä uhkaa, sillä te olette tahdottomia aseita sortajien kynsissä — jotka nyt ovat voittajia. Mutta muistakaa viimeiset sanamme, viekää ne meiltä viime viestinä maailmalle, herroillenne: Tietäkööt, että vaikka he nyt murhaavat meidät, niin me emme kuole turhaan! Meidän veremme ja tuhansien marttyyrien viaton *veri huutaa maasta!* Ja pian tulee päivä, jolloin sorretut nousevat miljoonapäisenä joukkona murskaten hirmuvallan. Silloin sortajat vapisevat sillä se on tilinteon päivä — se on koston päivä! Meidät murhataan nyt — *mutta vapautta he eivät voi murhata!*

Hän vaikeneni ja paalurivistä kuului mielenliikutuksesta ja tuskasta värisevä ääni:

— Muistakaa meitä... muistakaa...

Sen keskeytti komentosana ja sotilaat asettuivat pitkään riviin uhreja vastapäätä ja sitten paalurivillä alkoi kuin yhteisestä sopimuksesta laulu, heidän oma kuolonlaulunsa, niin musertavan raskaana ja synkän surullisena, ikäänkuin viime tervehdyksenä eloonjääviltä:

Te uhreina kaaduitte taistelohon...

Upseeri paljasti sapelinsa ja huudahti kauhusta vapisevalla äänellä:

Asentoon!

Kivärit kohosivat, ei sotilaiden tapaan vaan epätasaisesti; toiset hätäisellä kiireellä vapisevin käsin, toiset epäröiden tai hitaasti kuin kivärit olisivat olleet lyijystä...

Rämähti hätäinen rummunnärrytys ja yli laulun kuului vain vaivoin sama, määrättömän kauhistunut, katkonainen ääni:

— Am-pu-kaa!

Kului silmänräpäys ja sitten tärisytti työntä aamuilmaa hajanainen, räiskyvä yhteislaukaus, niinkuin olisi revennyt taivas...

Vain kolme paaluihin sidottua retkahti nuorien varaan kuolleina; kuului korahduksia ja vaikerrusta, muutamat nytkähtelivät ja vääntelehtivät paaluissaan...

Mutta vielä kaikui laulu synkkänä, katkerana:

Mitä kärsitte laulu ei kertoa voi
sen kaikuna kahleenne soivat...

Silmät tuijottavina, kasvot lumivalkeina huitasi upseeri sapelillaan tyhjää ilmaa ja läähätti:

— Ampu-kaa!

— Trrrr... trrrr! — särähti taas hirvittävästi...

Vieläkin kaikui laulu, vaikka paljon heikommin ja värisevämmiin:

Ne kertovat urhoist' mi uhmaten verimaljan pohjahan joivat...

Yhtäkkiä viilsi ilmaa pitkä, kauhistava naurunhohotus:

— Hah-hah-hah-haa!

Kaikki jäykistyivät hetkeksi. Laulukin heikkeni ja kuoli. Upseeri pudotti sapelinsa ja tarttui molemmin käsin päähänsä — aivankuin olisi pelännyt sen halkeavan: näky oli hänelle liian hirvittävä! Suuri osa sotilaita ei tahtonut tähdätä tovereitaan, vaan ampuivat mieluummin maahan. [Niin omituiselta ja järjettömältä kuin se tuntuukin, ampui suuri osa sotilaista mainitussa tilaisuudessa maahan.] Toiset tekivät sen kauhusta vapisevina — ja kuulat olivat kivisestä maasta muodottomiksi litistyneinä ponnahtaneet uhreihin, raadellen heitä kauhealla tavalla:

Eräältä on litistynyt luoti repässyt toisen posken miltei kokonaan... poskिलuu loistaa valkeana, lihariekaleet riippuvat verta vuotavina ja hänen puhkaistu silmänsä valuu ulos kuopastaan; toiselta on repeytynyt päänahka, leveänä virtana valuu veri kasvoille, tunkeutuu silmiin, soaisten hänet ja hän ähkyä raskaasti ja käheästi kuin tukehtuva. Eräällä on reikä otsassa, josta purskaa punanen veri kuin ruiskusta... hänen suunsa on ammollaan, silmät ovat avonaiset ja liikkumattomat kuin kuolleella, vaikka hän luultavasti vielä elää... Toinen, jonka kurkku on lävistetty, korisee eläimellisesti ja tempoo mielettömästi paalussaan... Ja se, jonka ääni äsken soi rohkeana ja uhmaavana, riippuu hervottomasti nuorien varassa ja hänen painunut päänsä näyttää punaselta, muodottomalta möhkäleeltä... Häneltä, joka pyysi sotilaiden heitä muistamaan on miltei puoli päätä poissa ja aivot ovat verisenä puurona pärskähtäneet vierustoverin kasvoille... Tämä näyttää kaikista hirvittävämmältä, hänelläkin on jällellä vain yksi silmä, mutta se ei ole ihmisen silmän näköinen: kauhusta laajentuneena ja lasimaisena tuijottaa se suoraan uhkaavana, aavemaisena... Hänen verinen suunsa aukenee ja taas vihalsee ilmaa ontto, pitkäveteinen hullun nauru:

— Hah-hah-haah! Hah-hah-haa!

Ikäänkuin häntä säestäen kuuluu paaluriviltä valituksia, kirouksia, voihketta ja ölinää, hammasten kiristystä ja kuolon korahduksia... Silvotut ruumiit väentelehtivät suonenedontapaisesti ja elävät tuijottavat ympärilleen hurjasti kuin hullut... Yht'äkkiä kuului värisevä ääni:

— Veljet! Lopettakaa pian, pian... Kristuksen tähden...

Ja paaluilta kuului kaijun tavoin vaikeroivia, katkonaisia huutoja:

— Lopettakaa... Kristuksen tähden... pian... pian...

Upseerin silmissä kiilui mielipuolisuus ja liidunvalkeana, hurjasti huitoen kirkasi hän keuhkojensa koko voimalla:

— Ampukaa! Ampukaa! Ampuka-aa!

Sammunein silmin, vapisevina ja tuhkanharmaina kuin haamut kohottivat sotamiehet kiväärinsä, mutta mitään yhteislaukausta ei enää kuulunut — vain pitkäveteistä, huumaavaa kiväärinräiskettä... ja niiden lomastakin kuului mielipuolen kamala naurunparahdus:

— Hah-hah-hah... — ja katkesi.

Vielä kerran värisytti tyyntä aamuilmaa pitkä, pelottava rätinä kiirien kaupunkiin aivankuin viimeisenä tervehdyksenä sankareista, marttyyrien kuolemasta — ja nyt olivat he vihdoinkin vaiti. Muutamat vain vavahtivat tai jännittyivät omituisesti ja hervahtivat iäksi, siellä täällä puristuivat ja aukenivat koukkuiset sormet, kuin suuret kravunsakset... ja eräät veriset suut aukenivat ammолleen — aivankuin olisivat vielä kerran, viimeisen kerran, tahtoneet ahmaista ihanaa ilmaa...

Ja mielipuoli upseeri, toisten samanlaisten, mielettömiltä näyttävien ihmisten ympäröimänä kirkui kimakasti:

— Ampukaa! Ampukaa! Ampukaa!

Häntä ei enää toteltu...

* * * * *

Siteet katkaistiin ja ruumiit retkahtivat maahan kamalaksi, epämääräiseksi riviksi. Siinä, jossa äsken oli joukko eläviä, liikkuvia ja ajattelevia ihmisiä, siinä oli vain murskattuja pääkalloja, verisiä aivoja, puhkaistuja silmiä, lävistettyjä vatsoja ja verta, verta... Sitä vuoti väärityneistä suista, sitä pursui puhkotuista otsista ja rinnoista, se värjäsi vaatteet ja valui hitaasti hiekkaan, hyytyen siihen tahmeaksi, tummaksi verimassaksi... Ja ilmassa oli veren, tuoreen ihmislihan ja sisälmyksien kirpeätä, inhottavaa löyhkää... Se kohosi vaaleana höyrynä ylöspäin...

Mutta taivaastansa katseli jumala — ja elokuun yhdenentoista päivän aurinko nousi, kullaten kauniisti viereisen Viaporin jylhät muurit ja kirkon vihreän kupolin...

JULMA ÄITI

I.

— Miksi te taas tulitte... Olenhan kieltänyt... Miksi te...? Menkää pois... menkää... minä pyydän...

Näin vaikeroi tyttö rukoilevalla, pelokkaalla äänellä, koettaen vetää peitettä paremmin päälleen, peittääkseen paljaita olkapäitään ja käsivarsiaan ja hänen katseensa harhaili kauhistuneena ympäri pientä, hämärää huonetta kuin apua etsien.

Mutta nuori mies puhui kuiskaten, puhui kauan ja hellästi, miten oli tyttöä ikävöinyt ja kaivannut, miten oli valvonut kokonaisia öitä häntä ajatellessaan ja kuinka paljon oli kärsinyt tytön kylmyydestä. Hän tarttui tytön käteen ja suuteli sitä, jatkaen kiihkeästi:

— Minä en voinut olla tulematta, sillä pidän sinusta niin paljon — olen kauvan jo pitänyt... En voi elää ilman sinua!

Tyttö olisi tahtonut kiertää kätensä tuon jumaloidun pään ympäri, nojautua hänen rintaansa vastaan, hyväillä, suudella häntä... Hän olisi tahtonut huutaa, että hänkin rakastaa, rakastaa palavasti, koko nuoren sielunsa ja ruumiinsa hehkulla ja voimalla — rakastaa enemmän kuin omaa henkeänsä! Mutta samassa hän muisti, että tuo mies oli ylioppilas, aatelismies ja hän — hän oli vain palvelustyttö! Se tunkeutui mieleen kuin terävä jääpuikko ja täytti hänen sielunsa vihlovalla tuskalla ja epätoivolla. Hän loittoni miehestä ja äänellä, jossa värähteli katkeruus, hellyys ja rajaton suru, hän rukoili:

— Menkää... menkää... Minä pyydän. Eihän...

Ääni katkesi ja hän purskahti rajuun itkuun, niin että hento ruumiinsa nytkähteli peitteen alla...

Mitä itket...? Älä... älä... — lohdutteli mies hätääntyneenä ja hänenkin äänensä kuului särkyneeltä ja liikutetulta. — Miksi itket? Rakastanhan sinua...

Mutta tyttö kääntyi suulleen, painoi kyynelistä kosteat kasvonsa tyynyyn ja katkonaisesti, nyyhkytyksien lomasta kuului katkerasti ja toivottomasti:

— Te valehtelette. Te narraatte vain minua... Miksi te minusta pitäisitte... minähän en ole — mikään... en mikään...

— Kuinka sinä Irja *voit* noin puhua? — sanoi mies hellän moittivasti. — Olenko sen ansainnut? Sinä olet ollut meillä kolme vuotta. Sano, olenko sinulle kertaakaan valehdellut, tai jotenkin pettänyt? Sano!

Ja kun tyttö ei vastannut, laski kätensä hänen hiuksilleen ja jatkoi lämpimästi:

— Minä en tahdokaan tietää, mikä ja kuka sinä olet... rakastan vain sinua... Enkä eroa sinusta — en! Menen naimisiin kanssasi...

— Oi, puhutteko te totta...? tai...

— Älä puhu noin! — keskeytti tulisesti mies ja sulki suudelmalla tytön suun. — Kutsut minua "te", aivankuin olisin sinulle vieras... ja kuitenkin olen sinua jo kauvan rakastanut... Miksi sellainen olet, sano? Vai etkö rakastakaan minua? Tyttö kääntyi häntä kohden, tarttui hänen käteensä ja hymyili kyyneltensä lävitse.

— Rakastan... enemmän kuin mitään muuta maailmassa... Mutta...

— Älä sano muuta! Se on kylliksi, että minua rakastat. Kuule, sinä pieni! — et voi uskoa kuinka paljon sinusta pidän... en tahtoisi itsekään *niin* paljon pitää... En voi sinusta koskaan erota, puhui mies hellällä, vakuuttavalla äänellä ja suuteli kiihkeästi tyttöä hiuksille, otsalle, huulille... Vastaukseksi painoi tyttö päänsä miehen rintaa vastaan ja itki... ilosta, onnesta tai hämäristä, surullisista aavistuksista — sitä hän ei itsekään tiennyt, itki vain!

— Miksi sinä itket, rakas? Sinä et saa itkeä, *et saa!* Me olemme nyt onnellisia... unohdamme kaikki... koko maailman! Eikö niin?

— Niin, — hymyili tyttö onnellisena, vaikka vielä kyyneleet silmissä ja hyväili hellästi miehen korkeata otsaa ja mustaa silkinhienoa tukkaa. Mies tunsu kuin lämpimän virran virtaavan koko ruumiinsa läpi. Hän tempasi tytön rajusti syliinsä, suuteli kuumasti ja kuiskaili hiljaa ja kiihkeästi jotakin tytön korvaan...

Tyttö silmäsi häneen hämmästyneenä.

— Ei... ei, — hätäili hän. — En voi... en uskalla. Jos vielä... mihin sitte joutuisin?

— Oh, sinä pieni, — lausui mies, hymyillen anteeksiantavasti kuin lapselle. — Uskallammehan me. Eihän siitä mitään... kyllä minä ymmärrän. Ja olethan sinä nyt minun, *minun...* mehän rakastamme toisiamme!

— Onko se sentään totta, että minua rakastat? Pelkään niin kovin, että... unohdat minut... Onhan sinulla parempia... — soperteli tyttö tuskallisesti ja oli vähällä uudelleen ruveta itkemään.

Mutta mies huomasi hänet suuteloillaan ja hellyydellään, hän pani liikkeelle koko kaunopuheliaisuutensa, kuvatessaan rakkauttaan, kaipuutaan ja miten onnellisia he tulisivat olemaan! Tytön täytyy luottaa häneen, hän ei rakastakaan arvoa ja rikkautta, vaan juuri häntä, tyttöä, ja sentähden tytön täytyy tulla kokonaan hänen omakseen, heidän täytyy rakastaa toisiansa, nauttia onnesta...

Mutta tyttö ei vielääkään suostunut.

— Niin! Minä ymmärrän — sanoi mies synkästi ja surullisesti ja kääntyi pois päin. — Sinä et rakasta minua... Sanot vain...

— Voi, älä sano niin! Rakastan sinua niin, etten...

— Jos sinä minua rakastaisit, niin sinä uskaltaisit olla minun omani kokonaan, luottaisit minuun — puhui mies murheellisena ja lisäsi hetken kuluttua äänellä, jossa värähti katkeruus ja uhka:

— Mutta minä en jaksa elää... en! Minä surmaan itseni — niin, sen minä teen! Kun sinä kumminkaan et minua rakasta!

— Älä... älä nyt ajattele noin... rakastan sinua niin paljon... niinkin — jos tahdot... — kuiskaili tyttö hätäntyneenä.

— Puhutko ihan totta?

— Puhun, — värähti tuskin kuuluvasti tytön vapisevilta huulilta.

Silloin mies kiersi käsivartensa hänen hennon vartalonsa ympäri, puristi rajusti rintaansa vastaan, peitti hänen kaulansa, poskensa, suunsa, tulisilla suudelmilla ja niiden lomassa kuumasti kuiski:

— Sinä rakas...! Kuinka sinä olet kaunis... Omani... rakkaani...

Tyttö ei puhunut enää mitään — hän väräsi pelosta, onnesta... odotuksesta...

II.

Asessorska seisahtui kyökinovelle, pyyhki hitaasti sievällä pitsinenäliinallaan kultasankaiset rillinsä kirkkaiksi, asetti ne varovasti hienopiirteiselle nenälleen ja sinkahutti niiden läpi teräsharmaista silmistään kylmän, tutkivan katseen Irjaan, joka seisoi hänen edessään alaspainunein päin, posket hehkuen pelosta ja häpeästä; hän arvasi mitä nyt oli tuleva. Asessorska tarkasteli häntä kauvan ja tutkivasti, kiireestä kantapäähän — niinkuin olisi tahtonut musertaa tytön paljailla silmäyksillään ja sanoi viimein kylmästi ja arvokkaasti, pannen painon joka tavulle:

— Onko se totta?

— On, — sopersi tuskin kuuluvasti Irja vapisevin huulin ja punastui vieläkin enemmän — hän olisi sinä hetkenä tahtonut vaipua maan alle!

— Ja julkeat sen vielä tunnustaa! — huusi asessorska salamoivin silmin jakun tyttö ei mitään vastannut, käveli hän kiivaasti muutaman kerran edestakaisin lattialla siveellisen suuttumuksen vallassa ja jatkoi loukkaantuneena:

— Ja *minun* huoneessani ehkä? Se vielä puuttuisi! Sano, onko sellaista tapahtunut täällä?

— On.

Asessorska jäi aivan sanattomaksi hämmästyksestä, nähdessään noin kamalaa siveettömyyttä; hän otti jostakin syystä rillit nenältään, alkoi hangata niitä uudestaan ja tirkisteli kaiken aikaa Irjaa, niinkuin olisi erikoisesti tahtonut nähdä, miltä noin siveetön ihminen näyttää paljaalla silmällä katsottuna! Kun hän sai rillit onnellisesti nenälleen, kysyi hän äänellä, jossa väreili ankaruus ja rajaton halveksiminen:

— Kuka on se roikale? Äsch!

— Ei hän roikale ole, — kuului nöyrästi tytön väriseviltä huulilta.

Mutta se oli jo liikaa. Asessorska vallon kauhistui sellaista hävyttömyyttä! Vielä puolustaa! Ja unohtaen tykkänään äskeisen arvokkuutensa hän kiukkuisesti kiljasi:

— Se on roikale! sanon minä! — Kuka se on? Mikä on hänen nimensä?

— Se on teidän poikanne... Arno nuoriherra... — änkytti Irja pelästyneenä — Hän rakastaa minua... menemme naimisiin... Antakaa anteeksi...

Asessorska jähmettyi hetkeksi, niinkuin Lotin vaimo muinoin, hän muuttui tuhkanharmaaksi raivosta ja olisi luultavasti saanut halvauksen, ellei Irja olisi tarjonut hänelle vettä. — Kun hän oli nielaisnut lasillisen vettä, sai hän uudestaan puhelajansa takaisin ja raivosta vavisten kirkui kuin vimmuttu:

— Mi — mitä! Mitä sinä sanot... uskallat sanoa! Sinä, lutka! Oletko vietellyt hänet, huora! Ulos täältä — ja heti!

— En minä vietellyt, — sopersi arasti Irja ja purskahti itkuun.

— Suus kiinni...! Minä näytän sinulle — senkin narttu! Ulos!

Ja ettei Irja vain väärin ymmärtäisi näitä sanoja, läheni asessorska häntä uhkaavana, tulipunaisena kiukusta. Irja juoksi itkien ulos kyökistä.

Sillä tavalla joutui Irja pois paikastaan, asessori B:ltä, jossa hän oli ollut kolme vuotta palveluksessa. Koko ajan oli hän ollut asessorskan suosiossa rehellisyytensä, nöyryytensä — ja erinomaisen ruuanlaittotaitonsa takia. Ja hänen siveyttään ja käytöstään vastaan ei kellään ollut mitään muistuttamista. Mutta nyt! Asessorska ei antanut hänen olla päivääkään enää toimessaan, kun sai tietää, että Irja oli raskaana. Sillä kun Irja samana päivänä (kun hän pois ajettiin) meni asessorskan luo ja itkien rukoili että saisi olla paikassaan ja kysyi mihin hän joutuu ilman mitään turvaa, oli asessorska vähällä raivostua niinkuin aamupäivälläkin, mutta voitti itsensä ja kylmän ylhäisesti huomautti, ettei hänellä ole tapana pitää palveluksessaan henkilöitä, joiden siveys on niin hataraa laatua ja vielä saattavat ikävyyksiä hänen perheelleen. Kun Irja nyyhkyttäen pyysi anteeksi ja koetti huomauttaa, ettei se ollut hänen syynsä, otti asessorska kukkaron taskustaan ja maksoi Irjalle 14 päivän palkan ja käski hänen niin pian kuin suinkin korjaamaan kapineensa ja poistumaan hänen talostaan, eikä koskaan enää hänen oveansa avaamaan!

Nyt alkoi Irjalle tukala aika. Hän yritti uudestaan palveluspaikkaan, mutta paikansaannista ei ollut puhettakaan, kun näkivät hänen tilansa. Muuhun työhön hän ei myöskään päässyt. Hänen pienet säästönsä kuluivat loppuun, hän oli huutavassa puutteessa ja kurjuudessa — ja odotti synnytystä. Mutta vielä kauheampia tuskia, kuin aineellinen kurjuus, tuotti hänelle se, että Arno oli hänet hyljännyt: lähtenyt ulkomaille, heti toisena päivänä, kun Irja oli pois ajettu, eikä hän nähnyt Arnoa enää kertaakaan, eikä saanut häneltä mitään tietoa. Hän rakasti Arnoa vielä, rakasti enemmän kuin ennen, kaipasi häntä sanomattomasti. Hän itki yökaudet, uskoi että Arno sentään auttaa häntä; hän ei voisi niin julmasti pettää! Ei voi löytyä niin suurta petosta maailmassa!

Mutta turhaan hän odotti. Hänen hätänsä ja kurjuutensa kasvoi yhä huutavammaksi. Ja kun hänellä ei ollut enää penniäkään rahaa, ei mitään pantattavaa, synnytti hän pojan erään pesumatamin luona esikaupungissa. Hän oli nälästä ja surusta niin heikontunut, että se oli viedä häneltä hengen — monta päivää houraili hän elämän ja kuoleman välillä. Kaikesta huolimatta olisi hän kuollut nälkään, ellei matami olisi antanut ruokaa — sillä vanhempia hänellä ei ollut, eikä muitakaan sellaisia, joiden puoleen olisi voinut kääntyä. Hän lupasi korvata matamille kaikki kun tulee terveeksi ja pääsee työhön.

Mutta hän parani hitaasti. Vasta neljän viikon kuluttua voi hän nousta vuoteelta. Kalpeana, horjavana lähti hän etsimään työpaikkaa. Mutta se oli vaikeata. Palvelukseen hän ei päässyt, vaikka kävi monessa paikassa pyrkimässä — kukaan ei huolinut palveliattaresta jolla oli lapsi. Hän kävi konttorista konttoriin, tehtaasta tehtaaseen, hän etsi kaikki mahdolliset ja mahdottomat paikat — mutta turhaan:

kukaan ei tahtonut työhönsä niin heikkoa ja sairaannäköistä työntekijää, kun terveitä ja voimakkaita oli yllinkyllin saatavissa! Hän tunsikin olevansa hukassa, hänellä ei ollut mitään toivoa, ei pelastusta! — Vihdoin, kun hän oli menehtymäisillään, kun matamikin oli uhannut ajaa hänet pellolle, jos ei saisi työpaikkaa, pääsi hän työhön erääseen tulitikkutehtaaseen.

Mutta nyt tuli pahinta, mitä hän siihen asti oli kokenut. Hänen täytyi olla kaksitoista tuntia tehtaassa ja se oli niin kaukana, ettei hän ehtinyt edes päivällisaikana asuntoonsa, eikä niinollen voinut imettää pikku Arnoaan, vaan täytyi jättää se hoidettavaksi matamille. Hän kärsi kaikki helvetintuskat, nähdessään sille syötettävän sinistä, vedellä sekoitettua maitoa — kun hän itse olisi niin mielellään imettänyt sitä vaikka sydänverellään! Mutta mitäpä hän voi tehdä! — Sitäpaitsi oli tehtaassa urakkatyö ja ensimmäisinä viikkoina sai hän ainoastaan 3-4 mk. viikolta, vaikka kuinka olisi ponnistellut. Mihinkä se riitti! Ei siis voinut olla puhuttakaan paremman maidon hankkimisesta lapselle — hän itsekään ei saanut edes huonoakaan ruokaa tarpeekseen! Hän laihtui ja surkastui murheesta ja nälästä yhä enemmän, niin että oli mahdoton tuntea häntä entiseksi kauniiksi, reippaaksi ja punaposkiseksi Irjaksi.

Ja Arno vaan ei kirjoittanut — ei edes yhtä sanaa! — ei auttanut häntä taistelussaan heidän yhteisen lapsensa puolesta! Voi jumala! Miksihän ei auttanut? Miksi... miksi...?

Mutta siitä huolimatta rakasti Irja häntä...

III.

Kaksi vuotta on kulunut.

Kurjalla vuoteella, rikkinäisten räsyjen keskellä virui laiha ja kuolonkalpeana Irja ja tuijotti kuoppaantuneilla silmillään toivottomasti ja tylsästi likaiseen kattoon, jossa pitkäkoipiset, pyöreät hämähäkit istuivat lihavana, liikkumattomina verkkojensa keskellä ja imivät tyytyväisinä, mutta armotta, elonnestettä niistä karpasista, jotka olivat niihin sotkeutuneet; niiden loppumaton, vaikeroiva surina olikin ainoa, mikä häiritsi hiljaisuutta ja muistutti voimattomuudellaan, toivottomuudellaan ja omituisella hentoudellaan sairaan lapsen kaukaista valitusta. Laatikolla jonka piti olla pöytänä, seisoi kynttilänpätkä, valaisten keltaisenhimmeällä valollaan viheliäistä huonetta, kurjine huonekaluineen, ja muutti sen omituisen kylmäksi ja haudantapaiseksi. Nurkissa piilotteli salaperäinen hämärä ja ainoasta pienestä ikkunasta tuijotti sisään kaamea, hiilimusta pimeys... Ja lattialla, kylmällä, kostealla lattialla, makasi kokoonkyyristyneenä pikku Arno. Hän oli itkenyt itsensä uuvuksiin, pyytäessään leipää ja itkuunsa nukkunut... Vielä unessaankin nytkähteli nyyhkytyksestä pieni ruumis...

Kaksi vuotta!

Ne olivat olleet Irjalle kärsimysten ja loppumattoman tuskan vuosia. Elämä oli pidellyt häntä rautakourin, armottomasti... Monasti oli hän ollut äärimäisessä epätoivossa. Hän olisi jo menehtynyt, jos ei pikku Arno olisi ollut — se antoi hänelle voimaa. Arnon tähden hän tahtoi kärsiä, taistella, niin kauan kuin hänellä oli pisarakaan verta ruumiissaan! Usein täytyi hänen mennä levolle nälkäisenä — no, siitä hän ei olisi välittänyt, mutta ne tuskat, mitä hän tunsikin kuullessaan lapsensa pyytävän leipää, sitä saamatta, olivat sietämättömät. Hän sai tehtaassa työskennellessään vielä keuhkotaudin ja se teki hänen elämänsä täydelliseksi helvetiksi — hän ei uskaltanut edes maata lapsensa kanssa! Hän asui kaukana kaupungista eräässä yksinäisessä mökissä, jonka hän oli saanut vuokrattua hyvin halvasta ja hänen ollessaan tehtaassa, oli pikku poikansa päivät erään lesken luona, jolla itsellään oli kolme lasta. Pikku Arno oli sangen älykäs lapsi ikäisekseen: hän puhui jo aivan selvästi ja ymmärsi ihmeteltävän tarkasti kaikki. Tosin hän ei vielä kyennyt kävelemään, sillä hän oli saanut risataudin, josta pikku jalkansa olivat tulleet veltoiksi — ehkä hän oli heikko myöskin nälästä — mutta Irja rakasti häntä äärettömästi ja hänen sydämensä vuoti verta, kun pikku raukka oli niin laiha ja kalpea...

Ja Arno vaan ei heistä välittänyt... ei auttanut pientä poikaansa...

Mutta sitten sattui uusi onnettomuus. Irja astui tehtaassa jalkansa naulaan. Siitä sai hän verenmyrkytyksen, jalka ajettui hirveästi ja hänen täytyi luonnollisesti jäädä pois työstä. Lääkäreitä hän ei saanut, sillä hän ei voinut itse kävellä kaupunkiin — sinne oli kolme kilometriä — eikä ollut niin paljo rahaa, että olisi voinut maksaa lääkärille niin pitkää matkasta. Joku puoskariakka tosin saatiin hänen jalkaansa lääkitsemään, mutta oliko se sitte hyödyksi tai pahennukseksi, tosiaasia kuitenkin oli se, että jalka yhä enemmän ajettui ja hän valitti ja voihki päivät ja yöt. Pahinta tietysti oli se, että hän ei ansainnut penniäkään — ja vanhoja säästöjä ei ollut. Ensi hätään vietiin panttilaitokseen Irjan päällystakki ja kaikki sinne kelpaava, mutta niistä saadut pennit hupenivat heti.

Kolme viikkoa oli Irja jo virunut vuoteen omana, jalka oli käynyt yhä pahemmaksi ja rahat olivat kaikki loppuneet — eikä apua ja pelastusta tullut mistään! Kahteen päivään ei kukaan ollut käynyt heidän luonaan, ja pikku Arno oli eilen saanut viimeisen leivänpalan — eikä äitiparka päässyt sängystä

hievahtamaan. Leski oli tähän asti käynyt häntä katsomassa joka päivä, mutta miksi hän ei nyt tullut? Oliko hänkin tullut sairaaksi? Irjan valtasi jäätävä yksinäisyyden tunne, hän tunsu itsensä eroitetuksi koko maailmasta, tunsu itsensä kaikkien hylkäämäksi. Miksi? Sitä hän ei voinut ymmärtää, kärsi vain. Hänen jalkaansa poltti kuin tulessa, nälkä kalvoi hänen ruumistaan ja epätoivo sieluaan; hän tunsu olevansa yhtä avuton ja nääntynyt kuin nuo hämähäkkien kynsissä kituvat kärpäsraukat joiden hento, heikkenevä surina on ainoa jäännös heidän elämästään.

Kalpea nälistynyt pienokainen, joka makasi kostealla lattialla kokoonkyyristyneenä, sopersi unissaan epäselvästi:

— Voi... nisupullaa...

— Herra Jumala! Kuule, auta viatonta lastani — vaikeroi Irja kuolettavassa tuskassa. — Taivaallinen isä... auta lastani! Rankaise minua niin paljo kun tahdot — mutta auta lastani! Jumala... Hän ei ole kahteen päivään saanut kuin kuivan leipäpalasen... Älä anna hänen, viattoman, kärsiä! Armahda... Armahda!

Hän rukoili kauvan ja hartaasti, hän väänteli käsiään kovassa tuskassa ja nöyrtyi tomuun. Hän rukoili niin hartaasti kuin kaikki riippuisi siitä, niinkuin ainoastaan epätoivoon joutunut ihminen voi rukoilla... Hän rukoili katkonaisesti huohottaen ääneen ja lopulta alkoi hänen rintansa korista niin raskaasti ja kumeasti — kuin olisi siellä kaikki särkynyt. Hänen voimansa uupuivat, sanansa muuttuivat sekaviksi kuin kuumehoureisen; hän alkoi rajusti yskiä ja taas soperitelivat hänen huulensa katkonaisia sanoja jumalan rakkaudesta, laupeudesta ja kaikkivyydestä. — Lopulta purskahti hän suonenedontapaiseen itkuun, joka puisteli hänen raihaista ruumistaan, niinkuin myrsky puistelee metsän puita — hän itki niinkuin itkee vain se, jolta kaikki toivo on mennyttä...

Mutta hänen itkuaan eikä rukouksiaan kuullut kukaan, ei auttanut kukaan, ei jumalat eikä ihmiset... Pimeä syysyö vain tuijotti pienen ikkunan takana sysimustana, kylmänä ja kuurona kaikille rukouksille...

Pikku Arno heräsi äidin yskään, nousi istumaan, katseli oudoksuen äitinsä itkua ja kuiskasi heikolla äänellä:

— Äiti... leipää.

— Pieni kulta-Arno... Äidillä ei nyt... — ja nyhkytys tukahdutti loput.

Sitten ei pitkään aikaan kuulunut muuta kuin katkonainen, toivoton itku, jossa kuvastui vaan epätoivo ja kuoleman väsymys.

Kamalaa! — ajatteli äitiparka. — Mikä nyt tulee avuksi! Hänen täytyy jo pian kuolla, ja mihin joutuu tuo pieni raukka silloin? Ja jos hän jäisi elämäänkin, joutuu hän aina kärsimään häpeätä, hänelle huudetaan: äpärä, äpärä! Hänellä ei ole mitään turvaa — ei mitään. — Vaivaistalo? Ei siellä kukaan häntä hellisi. Ne löisivät häntä — hänen lastansa! Ei! Niin ei saa tapahtua! Ei...

— Antakaa äiti vähän leipää. Arnon on niin nälkä! — kuului taas lattialta lapsen rukoileva ääni ja pienet kalpeat kasvot kääntyivät tuskallisina vuodetta kohden.

Irjan kasvoissa kuvastui sellainen hätä ja tuska kuin olisi häntä poltettu tulisella raudalla ja hänen äänensä kuului käheältä ja tukehtuneelta.

— Odota rakkaani... kohta saat... Äidillä ei nyt ole... kohta Arno... — hän koetti hymyillä, mutta kasvonsa vääntyivät vaan omituiseen irvistyukseen jatkaessaan viihdytellen: — Äiti ostaa Arnolle hevosenkin... sellaisen... oikein kauniin suuren... Jos vain odotat!

— Ei Arno tahdo hevosta... Arno tahtoo syödä. Antakaa pieni, pikkuinen pala kakkua... Arno on sitte *niin* kiltti. Antakaa äiti... — pyyteli lapsi ja rupesi itkemään.

Hänen itkunsa oli vieläkin sydäntäsärkevämpää kuin pyyntönsä, sillä hänen äänensä oli pitkästä itkemisestä niin käheä ja heikko, kuin olisi pieni rinta ja kurkku olleet riekaleina. Itkien sillä hirvittäväällä tavallaan lähti hän vaivaloisesti konttaamaan äitiä kohden.

— Odota rakkaani... kohta saat. Jollet itke niin pääset nukkumaan äidin viereen... lohdutti äiti ja nosti vapisevilla käsillään lapsen viereensä. — Kas niin, nyt nukutaan hiukan — sitte saadaan kakkua. Nuku nyt kauniisti äidin kainalossa... Eikös ole nyt parempi? — Hän suuteli lapsen kalpeita poskia ja likisti häntä hellästi kuihtunutta rintaansa vastaan.

Kuinka paljon rakastikaan hän tuota pikku raukkaa! Hän olisi antanut henkensä, jos olisi voinut sille nyt antaa lämmintä maitoa ja vehnäleipää! Mutta apua ei tule mistään — he ovat kaikkien hylkäämät.

Kukaan ei tule edes katsomaan. Täytyykö hänen lapsensa kuolla nyt nälkään, keskellä suunnattomia rikkauksia, ylellisyyttä! Miten hirveätä, julmaa ja pirullista tämä on!

Oi jumala! Mikä kauhistava ajatus! Miksi lensi se nyt juuri mieleen!

— Lopettaakko hänet? Niin — sitten loppuisi häneltä kaikki tuskat, hänen ei enää tarvitsisi koskaan kärsiä kurjuutta, nälkää, pilkkaa... Hän pääsisi ijäiseen lepoon... iloon...

— Auta jumala! Poista tuo kamala ajatus! Poista... poista...! — rukoili äitiparka melkein mielipuolena tuskasta. Tuo ajatus painoi ja ahdisti rintaa raskaampana kuin kuolemantuska; hän kiemurteli kuin mato ja kylmä tuskanhiki pusertui suurina karpaloina kalpealta otsaltaan... Hän suuteli ja hyväili hellästi lastaan poistaakseen tuon hirvittävän ajatuksen — mutta se ei poistunut. Se palasi yhä uudestaan, valtasi hänet vastustamattomalla voimalla, se vietteli mielettömällä tenholla kuin jokin kamala kuilu. "Jos rakastat lastasi" — huusi joku salaperäinen ääni — "niin tee se! Ainoastaan sillä tavalla voit pelastaa lapsesi nälkäkuolemasta, kurjuudesta, häpeästä... kaikesta! Se on ainoa keino!"

— Joko Arno pian saa leipää? — kuiskasivat taas kalpeat huulet hiljaa ja kärsivä katse kääntyi tuskallisen tutkivana ja odottavana äitiin.

— Kohta... kohta... rakkaani... — änkytti äiti ontolla äänellä joka vain vaivoin puristui hänen polttavasta kurkustaan.

Äitiparka taisteli taas ajatuksensa kanssa; hän ei voinut, ei tahtonut sitä. Hän koetti löytää jotain pelastusta, — mutta ei löytänyt. Ja taas hän rukoili. Hän repi tukkaansa, kynsi rintansa verille, hän tahtoi ennemmin kuolla. Hän koetti ajatella joka puolelta ja kauhistui yhä enemmän, kun huomasi ettei hänellä ole mitään muuta mahdollisuutta.

Mutta hän taisteli vieläkin.

Hän kääntyi lapsensa puoleen hyväilläkseen sitä ja asetti sormensa pienen kaulan ympäri — hän tahtoi vain hyväillä sitä, koettaa miltä se tuntui... Kamalaa, kuinka se on pieni! hänen sormensa ylettyivät ympäri koko kaulan, se tuntui lämpöiseltä ja pieni valtimo tuntui selvästi vaikka heikosti. Jumala, jos hän nyt kuristaisi! Silloin loppuisi tämä kurjuus. — Ja yht'äkkiä, mitään ajattelematta, tahtomatta, likisti hän sormensa yhteen — kuristi hentoa kaulaa kaikilla voimillaan...

— Äiti — kuului heikko tukehtunut korahdus ja hetkeksi musteni kaikki naisraukan silmissä... Hän tunsu vain, miten Arnon pienet kädet koettivat irroittaa hänen sormiaan hennon kaulansa ympäriltä, miten voimaton ruumis vääntelehti epätoivoisesti päästäkseen irti... Oh herra jumala! Pieni suu aukeni... kieli tuli ulos — ja silmät, silmät... Tuossa katseessa ja lyhyessä huudahtuksessa "äiti" kuvastui niin paljon hämmästyystä, tuskaa, moitetta ja kauhua, että äitiparka jäykkeni kauhusta — tuntui kuin olisi ilma loppunut hänen keuhkoistaan, veri jähmettynyt lyijyksi hänen suonissaan. Kaikki pyöri kohisevana, harmaana sumuna ja aivankuin painajaisuudessa hän vapisevin huulin käheästi ähkyi: Jesus Kristus... pian... pian... pian! Hän tahtoi irroittaa sormensa, mutta ei voinut enää... mielettömän epätoivoisella voimalla puristi hän edelleen ja päästäkseen näkemästä lapsensa pullistuneita, moittivia silmiä hän veti tuon pienen pään vasten rintaansa, painoi huulensa hienoja kullankeltaisia hiuksia vastaan niin kovin, että veri pirskahti ikenistä... painoi, kunnes kaulavaltimo lakkasi sykkimästä, hento ruumis nytkähtelemästä — ja valahti velttona ja ponnettomana kokoon kuin märkä riepu...

Vasta silloin hän täydellisesti käsitti, mitä oli tehnyt, ikäänkuin olisi herännyt kamalasta unesta. Sen tajuminen oli niin kauhea, että hän oli tulemaisillaan hulluksi — kuin olisi hänen eteensä auennut hirvittävä, pohjaton horna jonne hänen täytyisi auttamattomasti vajota. Hän puristi hurjan epätoivoisesti lapsensa hervotonta ruumista rintaansa vastaan, silitti ja taputti sen elottomia piirteitä, suuteli kiihkeästi sinikalpeita huulia — mutta Arno oli liikkumaton, tuntui jo hiukan kylmältä, eikä vastannut hänen hyväilyhinsä... Äitiparka kirkasi, niinkuin kirkasee haavoitettu metsänotus saadessaan metsästäjältä viimeisen iskun — ja menetti tajuntansa.

Mutta kynttilä oli loppuun palanut, se sammui — ja pimeys, joka kauvan oli väijynyt ikkunan takana, syöksyi sisään pelottavana, mustana — niinkuin jokin julma jättiläispeto syöksyy saaliinsa kimppuun...

* * * * *

Seuraavana päivänä, kun eräs naapurin vaimo vihdoon tuli Irjaa katsomaan, tapasi hän tämän syleilemässä lapsensa kuollutta ruumista. Hänen silmänsä hehkuivat kuumeisina, hän huusi kuin mielipuoli, että hän on murhaaja, että hän on kuristanut lapsensa. Vaimo ei hänen tilaansa ymmärtänyt, vaan luuli hänen huutonsa tunnottomaksi, raakuudeksi. Sentähden juoksikin hän heti hakemaan poliisia; tämä tuli ja asia päättyi lyhyeen: Irja vietiin vankilaan.

IV.

Viisi viikkoa oli Irja ollut tutkintovankeudessa, mutta ne olivat hänelle pitkät kuin ijäisyys. Tuska ja epätoivo kalvoi yhtämittaa hänen sieluaan, öisin näki hän sellaisia hirmukuvia, että kylmät väreet kulkivat pitkin selkäpiitä niitä muistellessa. Yhä uudestaan ja uudestaan on hän nähnyt poikaraukkansa kalpeat, tuskan vääristämät kasvot moittivine kauheine katseineen, kuullut hänen viimeisen korahduksen, ollut tuntevinaan hänen hennot sormensa irroittamassa omia luisia, kuristavia sormiaan — voimattomina kuin kuolevan, tuskasta vikisevän hiiren pikku kynsien raapinan... Ja mikä kamala ristiriita raivosi hänen mielessään: hän katui, katui niin, että väentelehti tuskissaan kuni kiusattu mato. Toisena hetkenä hän taas luuli tehneensä oikein; hän ei voinut, *ei saanut* tehdä toisin. Sillä nythän oli Arno rauhassa. Hänen ei enää koskaan tarvitsisi nähdä nälkää, ei rukoilla äidiltä leipää — jota tällä ei ollut — ei koskaan kärsiä kurjuutta, häpeätä hän on ikuisessa levossa. Siis se oli oikein! Ja seuraavassa tuokiossa valtasi hänet taas kamala, valoton epätoivo; hän ei koskaan enää saa nähdä rakasta pienokaistaan — *ei koskaan, koskaan!*

Ja hän oli itse siihen syypää — *hän itse!* Hän olisi ehdottomasti lopettanut elämänsä, mutta silloin hän joutuisi kadotukseen, saamatta toisessa elämässäkään nähdä lastansa...

Mutta kukaan ei tahtonut ymmärtää hänen tuskaansa ja epätoivoaan. Kukaan ei edes kysynyt, miksi hän oli niin tehnyt, mikä pakotti hänet sen tekemään? — Siitä ei välittänyt kukaan! Mutta *tuomita* häntä osasi jokainen. Sanomalehdet kertoivat mitä pöyristyttävimmällä tavalla tapauksen, otsikoilla: "Julma äiti", "Petomainen äiti", "Peto ihmishaamussa" j.n.e. Paikkakunnan vanhoillinen sanomalehti julkaisi jyrisevän pääkirjoituksen heti toisen päivän aamuna otsakkeella: "Kylvö itää", jossa pontevasti ja selväpiirteisesti selitettiin, miten tuollaiset kamalat teot aiheutuvat "uusista opeista, joita edesvastuuttomat konnat saavat julkisesti, puhutun ja painetun sanan avulla levittää kansaan", ja vaati pontevia poikkeuslakeja sellaisia villitsijöitä vastaan. Nämä jalot mielipiteet saivat lämmintä vastakaikua niin esikaupungin juoruakkojen riveissä kuin kaupungin hienostonkin piireissä. Moni ei tahtonut etsimälläkään löytää kyllin ankaria sanoja moisia villitsijöitä ja ihmishirviöitä tuomitessaan! Mieliala oli siis Irjalle vihamielinen, hän oli yksin koko maailmaa vastaan, joka auttamattomasti oli hyljännyt hänet kadotukseen — mitään armoa ja sääliä ei ollut odotettavissa!

Kun tuomiopäivä vihdoin valkeni ja hänet tuotiin käräjäpaikalle, tunsu hän vaistomaisesti tuon vihamielisyyden. Hän näki sen niistä halveksivista uteliaista, vihaisista, jopa uhkaavistakin katseista, jotka tuijottivat joka puolella — ikäänkuin tahtoisivat lävistää hänet. Irja ei kylläkään niitä, paremmin kuin tuomiotakaan, pelännyt. Hän oli jo kärsinyt kamalimmat tuskat, mitä ihminen saattaa kärsiä ja kulki kuin unessa, miltei tylsänä — kulki minne vietiin. Ensin täytyi hänen odottaa kauan miltei pimeässä vankikopissa, ennenkuin hänen asiansa tuli esille.

Viimein vietiin hänet oikeussaliin ja hän katsahti koneellisesti ympärilleen. Hänen hämärän sokaisema katseensa erotti epäselvästi lautamiehet, joukon kuuntelijoita, pari poliisia, nimismiehen ja vihdoin tuomarin. Hän vavahti kuin ankarasta iskusta — sillä pöydän takana istui *Arno*.

Koko maailma tuntui pimenevän Irjan silmissä, hänen jalkansa horjuivat ja lattia heilahteli niin, että hän oli kaatumaisillaan; sitten tuntui aivankuin jokin raudankova koura kuristaisi häntä kurkusta ja hänen täytyisi heti kuolla. Hän luuli pyytävänsä apua, hänen pitäisi jotain sanoa, selittää, mutta ääni ei lähde hänen kurkustaan, se kauhea koura ei hellitä, se uhkaa tukehtuttaa hänet ja hän jännittää kaikki voimansa pysyäkseen seisaallaan...

Tuomariin vaikutti kohtaaminen valtavalla voimalla; kalveten liidunvalkeaksi tuijotti hän tylsästi pöytänsä niinkuin syyllinen seisossaan yhtäkkiä tuomarinsa edessä. Mutta vähitellen hän sai takaisin kylmäverisyytensä, ja teki Irjalle matalalla, kähisevällä äänellä tavanmukaiset kysymykset: onko se ja se, mikä ikä j.n.e. Irja nyökäytti vain tylsästi päätänsä kaikkiin kysymyksiin.

Irja muisti kaikki kärsimykset, mitä hän oli kestänyt Arnon takia, muisti hänen lupauksensa, hänen lemmenvalansa ja sitten jätti hänet hukkumaan heidän yhteisen lapsensa kanssa... Ja kuitenkin rakasti hän vieläkin tuota miestä!

Sillä aikaa luki nimismies — joka toimi yleisenä syyttäjänä — sepittämänsä syytöskirjelmän, jossa mitä räikeimmin kuvailtiin murhan yksityisseikkoja ja tuotiin selvästi ilmi murhaajan petomainen luonne, sekä vaadittiin mitä ankarinta rangaistusta hänelle. Irja ei kyllä kuullut sanaakaan koko kirjelmästä; hän oli kuin kuumeessa. Hän pohti vain hämärissä aivoissaan kysymystä, kuinka voi löytyä niin julmaa vääryyttä — ja löytyykö jumala, joka sallii kaiken tämän tapahtuvan? Hän heräsi vasta, kun kuuli tuomarin — Arnon! — katkonaisella, tukehtuneella äänellä kysyvän:

— Myöntääkö syytetty edelläluetun syytöksen todenperäiseksi?

— Myönnän, kuului kuin haudasta Irjan koriseva ääni.

Todistajia ei ollut useita eikä niitä tarvittukaan, koska syytetty itse tunnusti. Useat niistäkin puhuivat vain asiaan kuulumattomia sivuseikkoja, vieläpä väritettyjä, perättömiä juorujakin. Mutta Irja ei kyennyt niitä oikaisemaan — hän vain tuijotti heitä tyrmistyneenä. Sitäpaitsi käsitti hän hämärästi, ettei tässä mikään auta — hän on yksin...

Senjälkeen käskettiin syytetty ja todistajat pois oikeussalista, että oikeus saisi tehdä päätöksensä. Kun hänet pienen ajan kuluttua uudestaan kutsuttiin sisälle luettiin *tuomio*, jonka lopussa m.m. mainittiin: "että koska syytetty Irja Maria Mattsson, kuten selville on käynyt ja oman tunnustuksensa mukaan, on kuristanut kahden ja puolenvuotisen, luvattomassa yhteydessä syntyneen poikalapsensa, sekä siten aiheuttanut hänelle kuoleman, katsoo oikeus kohtuulliseksi tuomita syyllisen, naimattoman naisen Irja Maria Mattssonin Rikoslain 21 luvun 1 pykälän nojalla kuudeksi vuodeksi kuritushuoneeseen, sekä menettämään kansalaisluottamuksensa kymmeneksi vuodeksi".

Tuomari luki sen samanlaisella käheällä äänellä kuin äskenkin, tavantakaa rykien, aivankuin koettaen poistaa jonkun kurkkuunsa tarttuneen tukehuttavan palan. Sitten hän hengähti tukehtuneesti ja tuijottaen tuskallisella jännityksellä edessään olevaa pöytäalmanakkaa, aivankuin siitä riippuu koko elämä, kysyi hän käheällä, katkonaisella äänellä:

— Onko syytetyllä vielä... jotain sanottavaa?

Irja tahtoi puhua. Hän tahtoi huutaa julki kamalat tuskansa, kärsimyksensä ja sen hirvittävän vääryyden, jota hän oli saanut kärsiä. Hän tahtoi kysyä — ja vaatia vastausta! — minkätähden hänet niin julmasti petettiin ja miksi yhteiskunta, koko maailma leimasi hänet rikolliseksi sentähden, että hän oli tulemassa äidiksi ja osoitti ylenkatsetta ja kovuutta silloin, kun hän kipeimmin tarvitsi auttavaa, lämmintä kättä, rohkaisevaa sanaa. Eikä siinä kyllin! — se ryösti häneltä leivän, toimeentulon ja viskasi kylmästi yksin lapsensa kanssa taistelemaan taudin, kurjuuden ja nälkäkuoleman kanssa. Hän tahtoi kysyä, saako tuo mies, joka oli suurimpana syynä hänen elämäntappioonsa — saako sama mies nyt tuomita hänet? Lopuksi tahtoi hän kysyä, löytyykö kaikkivaltias jumala, joka näkee tämän ja antaa viattomien hukkuu, joutua ikuisen vaivaan ilman apua — vai eikö häntä ole? — Hän aukasi jo suunsa, mutta samassa tuntui kuin olisi joku iskenyt häntä päähän; häntä huimasi, hänen ajatuksensa sammuiivat: hän ei muistanut mitä piti sanoa! Hän tahtoi sanoa edes jotain, mutta hänen päässään pyöri kaikki kohisevana sekamelskana: sanaakaan hän ei muistanut. Hän näki kaikki kuin harmaan sumun lävitse, joka näytti tihenevän, kietoutuvan hänen ympärilleen, kuni kamala, kuristava hämähäkinverkko, häntä ahdistaa, jalat hervahtavat, hän lysähtää polvilleen, hän tarrautuu epätoivoisesti lähellä olevaan tuoliin, hänen täytyy rukoilla Arnolta... mitä? Kuin rukoillen kääntää hän suunnattoman tuskan ja hädän vääristämät kasvonsa tätä kohti, mutta hän näkee vain harmaan, häipyvän haamun: suunnattomat hämähäkinverkot ympäröivät hänet läpituunkemattomana, lähenevät, puristuvat hänen ympärilleen tahmaisina, tukehuttavat... Hän parahtaa kuin hukkuva...

Samassa kuulee hän ankaran jymähdyksen, eikä tunne enää tuskaa... Ja ikäänkuin raskaan unen lävitse kuulee hän jonkun tutun, tukehtuneen äänen ähkyvän:

— Viekää syytetty ulos:

* * * * *

Seuraavana aamuna löydettiin kopista mielipuoli...

OLIKO SE VÄÄRIN?

I.

Tästä tulee kauniita hautakiviä, kun se on noin tasaista ja hienon väristä... melkein sinervänharmaata...

— Oo-jaa! Kyllä niiden alla maata kehtaa...

— Mutta kovaa se on kuin jumalattoman sydän!

— On sitä saatu kolkutella...

— No, kunhan saadaan se keskeltä kahtia, niin kyllä me sitten sen herroja olemme.

— Pianhan se nyt jo menee...

— Jo räsähtelee...

Näin puhuivat he iloisesti ja huolettomasti, työskennellessään valtavan huoneenkorkuisen graniittimöhkälehen päällä. He olivat ottaneet urakalla paloittaakseen sen sopiviin lohkareihin, jotka sitten kuletettaisiin läheiseen kaupunkiin ja valmistettaisiin hautapatsaiksi; kiven toisesta reunasta toiseen oli jo suorassa linjassa syviä porareikiä, joihin miehet parastaikaa iskivät teräskiiloja. Heidän mielensä oli reipas ja toivorikas — sillä he olivat kumpikin nuoria ja voimakkaita ja olivat pitkistä ajoista saaneet hyvin tuottavaa työtä. Ja ympärillä seisojien hiljaisena, juhlallisena metsä, syyskuun auringon kullatessa ihanasti kellastuneita, mutta vielä tuuheita koivuja. Hiljaisuutta häiritseivät vain haavanlehtien vieno, salaperäinen värinä, vihreävarpusen koruton viserrys, heidän moukariensa iskut ja kiven omituinen, kumea räsähtely ja ratina, kun teräskiilat pakottivat sen hitaasti, mutta varmasti halkeamaan...

— Nyt se ei enää kestä montaa iskua — tuumi vanhin veli.

— Ei... mutta sinun täytyy siirtyä tänne, kivi on siltä puolelta alta pyöreä. Tule heti...

Hän ei ehtinyt lopettaa lausettaan, kun kivi räsähtäen halkesi ja toinen puolikas erkani ja vyörähti hirveällä ryskeellä nurinniskoin. Ja veli...

Hän parahti kauhusta, sillä veli oli vyöryvän lohkareen päällä... Hän näki tämän ponnahtavan eteenpäin, ojentavan kätensä kuin tukea etsien, katoavan — ja sitten erotti hän ryskeen seasta kamalan rusahduksen, joka vihiasi jääkylmänä tuskana: hän tunsi mitä veljelle tapahtui...

Kauhusta kalpeana hyppäsi hän kiveltä alas ja kohtasi näyn, niin hirvittävän, että miltei kangistui:

Veljestä näkyi vain pää ja rinta — koko alaruumis oli murskaantuneena tuon kauhean lohkareen alla. Hänen silmänsä olivat kiinni, kasvot olivat tummanpunaiset ja raskaasti ähkien aukoi hän suutaan kuni kuivalle heitetty kala...

Kuin hullu sieppasi veli kangen ja nosti... nosti... nosti... Kaikki musteni hänen silmissään, mutta kivi ei värähtänytkään... Turhaa! Se painoi monta tuhatta kiloa.

Hän kumartui nähdäkseen kiven alle miten jalkojen laita oli — eikä nähnyt mitään! Lohkare oli pudotessaan sileätä kalliota vastaan rusementut luut, lihakset... koko alaruumiin paperin-ohueksi, veriseksi massaksi... Hän juoksi toiselle puolelle, pysähtyi kauhusta kylmeten: kiven alta tihkui verijuovia ja matelivat luikerrellen alas kallion rinnettä kuin paksut, punaiset käärmeet. Muuta ei hänen alaruumiistaan ollut jällellä.

Ja hän eli vielä!

Hän aukasi silmänsä: kauhusta ja tuskasta pullistuneet, verestävät silmänsä ja korisi:

— Voi... voi... vo-iih! Auta... Mutta käänsi samassa kauhistuneen katseensa kiveen — ja vaiken...

Mielettömänä, käsittämättä mitä teki, tempasi veli uudelleen kangen ja nosti... taas pimeni kaikki ja hikikarpalot pusertuivat silmänräpäyksessä hänen otsaltaan... Mutta tulos oli sama kuin äskenkin!

Onneton oli nyt täydessä tajussaan; hän oli muuttunut kuolemankalpeaksi; pää huojui tuskallisesti ja taas aukenivat hänen kauheat terävät silmänsä.

— Älä koeta... se on... turhaa. Voi... pikku poikani... vaimoni... kun jäivät...

— Veljeni... veljeni... — vaikeroi nuorempi veli, heittäytyen sanomattomassa tuskassa onnetoman viereen.

— Auta vaimoani... ja poikaa... — voihi onneton ja hänen siniset huulensa värisivät ja vapisivat kuin ankarassa vilutaudissa kun hän jatkoi läähättäen:

— Voi... kärsin... lopeta tuskani... veli... ammu...

Heillä oli pyssy mukana siltä varalta, että tapaisivat riistaa metsän lävitse kulkiessaan. Mutta veli kauhistui kuolevan ehdotusta ja huusi epätoivoisesti rukoillen:

— Ei veli! En voi! En voi! Veljeni... veliraukkani!

— Mutta ajattele... jos täytyy kärsiä... kauvan... iltaan...

Mutta veli ei suostunut; yhtäkkiä hän hypähti ylös ja huudahti kuin pelastuksen löytänyt:

— Minä juoksen hakemaan apua!

— Ei... et... saa! — parahti kuoleva hukkuvan epätoivolla tarttuen suonenedontapaisesti veljensä käteen kangistuvine sormineen, ikäänkuin siten estääkseen tämän aikeen. — Voi jos... tietäisit... Sinun täytyy... täytyyh! — loppupuoli sanasta piteni vihlovaksi tuskanhuudoksi.

Hän näytti menettävän tajuntansa mutta aukasi taas silmänsä kuin viimeisin voimin — peläten, ettei veli täyttäisi hänen viimeistä pyyntöään. Hän koetti puhua vielä, mutta ei voinut enää: jokin kauhea, käsittämätön raateli, poltti, runteli häntä, väärästi hänen suunsa, nousi tulisena liekkiä janoiseen kurkkuun ja tukehutti hengityksen. Kaikki muuttui niin kamalaksi: taivas, metsä, koko maailma alkoi pyöriä jättiläissuuren pyörän tavoin hänen ympärillään ja kaikki näytti niin kaamealta ja himmeältä tummanpunaisen, verisen usvan lävitse, joka oli verhonut koko maailman — aivankuin äärettömän kulovalkean savu. Aurinkokin näytti veripunaiselta ja jossakin kaukana leiskuivat punaiset liekit... Ja joka puolella pelottava pauhina, jyrinä ja ryske joka tunkeutuu läpi sielun ja ruumiin viiltävänä puukoniskuna, polttaa, raatelee kuin peto saalistaan... Hän koettaa huutaa, mutta vain vaivoin kuuluu hänen kokoon kutistuneesta kurkustaan tukehtunut korina:

— Pian... pian...

Veli ymmärsi sen enemmän katseesta kuin tuosta käheästä korinasta; siinä oli niin sanomaton hätä ja kauhu, palava rukous ja tuska, että se tuntui pursuavan ulos noista suurista, mustista silmäteristä ja tunkeutuvan suoraan sydämeen, puristaen sen kokoon; se polttaisi ja piinasi häntä kuolemaan asti, jollei hän nyt auttaisi kuolevaa veljeään.

Silloin hän ei *voinut* enää kestää! Hänen *täytyi* se tehdä!

Nopeasti otti hän pensaasta ladatun luodikon, asetti sen suun veljensä ohimoon ja laukasi...

Onneton ei liikahtanut — hiukan värähti...

Ruumis jännittyneenä, raateleva tuska ja kauhu sydämessä katsoi veli henkeä pidätellen, miten veri pursui luodinreijästä veljen ohimosta... miten silmät sulkeutuivat, siniset huulet vaalenivat ja kelmeät kasvot saivat rauhallisen, tynnen ilmeen... Sitten hän huokasi raskaasti... kuivasi hellästi puserollaan kirkkaat hikihelmet velivainajan otsalta, levitti takkinsa hänen kasvoilleen ja lähti ilmoittamaan tapahtumasta.

Mutta kiven alta tihkui hitaasti tummanpunaista verta...

II.

Vankikopissa — kolkossa, puolihämärässä vankikopissa, minne ei koskaan aurinko paista, ei kuulu lintujen laulu, eikä lasten nauru, vaan jossa ihmisen erottavat elämästä paksut, kylmät ja äänettömät kiviseinät siellä asteli hän lyhyin, säännöllisin ja väsymättömin askelin nurkasta nurkkaan ja ajatteli.

Kaikki viime aikojen tapahtumat olivat olleet kuin kamalaa, ilkeätä unta, josta hän oli päivä päivältä toivonut heräävänsä — vaikka turhaan! Ensin veljen surkea loppu, hänen hautajaisensa, oikeusistunto, jossa häntä syytettiin veljensä surmaamisesta, tuomio — ja vihdoinkin se, että hän oli täällä, varmensi sen, että kaikki oli totta, kamalaa todellisuutta! Kiusaantuneilla aivoillaan käsitti hän vihdoinkin senkin, ettei pääse täältä pois, ennenkuin pitkän vuoden kuluttua!

Nyt koetti hän tynnesti ajatella *miksi* hän oikeastaan oli täällä?

Mitä oli hän siis tehnyt?

Hän oli tehnyt vain sen, mitä kukaan ihminen, jolla on sydän rinnassaan, ei olisi hänen sijassaan voinut jättää tekemättä: pelastanut oman veljensä hirmuisimmista kärsimyksistä — ainakin pieneksi ajaksi.

Oliko se väärin?

Väärin on se, — ajatteli hän — jos tekee pahaa tai vahinkoa jollekin toiselle: lähimmäiselle taikka yhteiskunnalle; silloin on yhteiskunnalla oikeus ryhtyä toimenpiteisiin. Mutta tässä ei ollut mitään sellaista! Kenellekään ei tapahtunut vahinkoa, jos hänen veliraukkansa kuoli pari tuntia aikaisempaan tai myöhempään, kun hän kuitenkin olisi heti kuollut; mutta hänelle itselleen se oli suuri huojennus, kun pääsi hiukan vähemmällä kärsimyksillä. Oliko siis rikos lieventää tuskia?

Hän ajatteli asiaa laajemmalta kuin omasta kohdastaan ja hänestä tuntui omituiselta, ettei esim. lääkäri — tai kuka hyvänsä — saisi lopettaa jonkun toivottomasti sairaan tuskia, jos hän sitä pyytää, eikä voi *itse* sitä tehdä. Jos ihminen on sairastunut spitali- tai muuhun inhottavaan, tuskalliseen ja parantumattomaan tautiin, jonka seurauksena on varma kuolema, hänen tuskansa ovat sietämättömät

ja hän rukoilee lopettamaan niitä niin eikö ole raakaa, jollei hänen pyyntöään täytettäisi? Ja olisiko siitä, jos hänen pyyntöään noudattaisi, kellekään vahinkoa? Ei! Vaan huojennusta kärsivälle itselleen ja yhteiskunnalle siinä merkityksessä, että silloin olisi vähemmän sairaita tartuttamassa ja saastuttamassa ympäristöään. Sillä eihän se voi olla mikään yhteiskunnan ihanne, joka on täynnä sairaita ja kuolevia! — Sellaisessa tapauksessa taas, josta hän istui vankilassa *ei voi* tehdä toisin kuin hän teki.

* * * * *

Kukaan kunnan ihminen — ajatteli hän edelleen — ei voisi, tavatessaan eläimen sellaisessa tilassa, niin murskattuna, runneltuna kuin hänen veljensä oli, tai muuten kuolevana, ei voisi olla lopettamatta sen tuskia. Ja laki määrääkin rangaistuksen eläinräkkäyksestä sille, joka ei lopeta eläimen tuskia tuollaisessa tapauksessa. Mutta ihminen: "luomakunnan kruunu", "luonnon herra", "maailman valtias" — sillä ei ole oikeutta määrätä omasta elämästään ja hengestään! Ihmisen pitää vasten tahtoaankin kitua viimeiseen hengenvetoon — omalla veljelläkään ei ole oikeutta auttaa kuolevaa. Ja jos niin tekee, salvataan tänne kylmien muurien sisään. Eikö hänellekin se riittänyt, että menetti veljensä! Miksi hänet sulettiin tänne, ettei hän voi edes avustaa veljensä vaimoa ja hänen pientä poikaansa... Ah!

Hän käveli kiivaasti edestakaisin kopissaan ja kiihtyi kiihtymistään ajatellessaan sitä julmaa vääryyttä joka hänelle oli tapahtunut. Hänen rintansa oli kuin pakahtumaisillaan jostakin raskaasta, kirvelevästä ja kuni mieletön iski hän raivokkaasti nyrkillään kylmään kiviseinään, niin että sormensa menivät verille ja hänen äänessään värisi voimaton viha ja katkeruus:

— Kuinka hirmuisen typeriä ovatkaan tuollaiset lait! Ja sellaiset tuomarit jotka tuomitsevat niiden mukaan, vaikkei kukaan voi sanoa tätäkään rikokseksi.

Tosin oli eräs vanha täti moittinut häntä siitä sanoen, että ihmisen henki on jumalan, eikä siitä saa mennä ihminen itse määräämään. Kun hän oli huomauttanut, miten hirmuisia tuskia veliraukka kärsi, sanoi muori vastaan, että jumala oli määrännyt sen kärsimyksen hänelle, eikä sitä saa kukaan silloin mennä lieventelemään! — se on suuri synti!

Tällaisen ikivanhan raakalais-jumalan ja hänen taikauskaisen joukkonsa mieliksikö siis ovat lait laaditut? Ja tuollaisen tyhmän tanttimoraalin mukaanko tuomitsevat "sivistyneet" tuomarit? Noudattavatko he aina vain lain kirjainta, vaikka se olisi kuinka vanha, nykyaikaan soveltumaton — vaikka se olisi kuinka typerä! Kuinka epäinhimillistä, raakaa...!

Entä jumala — lennähti hänen mieleensä.

Jos jossakin on sellainen jumala, joka määräälee sellaisia kidutuksia kuin hänen veljellään oli ja lukee synniksi sen, että hän suostui kuolevan veljensä rukouksiin — niin ei hän koskaan, ei koskaan tahdo tietää mitään *sellaisesta* jumalasta! Se ei ole silloin mikään jumala — se on itse sysimusta perkele:

Hän kirosi synkästi, kiristeli hampaitaan ja melkein juoksi ympäri koppia, kuin peto häkissään — raivoten vihasta, katkeruudesta ja surusta; mutta kosteat, paksut kiviseinät olivat ääneti ja ääneti oli harmaa syksyinen hämäräkin, joka tuijotteli kuin ilkkuen paksujen rautakalterien välitse... Hän väsyi lopulta ja käsittäen, ettei täällä auta mikään raivo, istahti hän rahille, laskei päänsä käsiensä varaan ja hänen hartiansa alkoivat hytkyä rajusta itkusta. Hän tunsu itsensä niin onnettomaksi ja voimattomaksi ettei koskaan ennen.

Yhdestä asiasta oli hänen hyvä ja helppo olla, siitä, että silloin suostui veljensä pyyntöön ja pelasti tämän pitemmistä tuskista. Jos hän ei olisi sitä tehnyt, seuraisivat ne silmät, ne tuijottavat, tuskan verestämät silmät häntä kuolemaan asti piinaten, syyttäen... Mutta nyt hänen oli siitä asiasta helppo ja hyvä olla...

Siinä istuessaan ja muistellessaan veljeään, valtasi hänet ääretön hellyys, rakkaus ja suru. Hän muisti kaikki — muisti, kuinka he pienenä yhdessä kalastivat, hiihtelivät ja kävivät hevosia juottamassa... Kerran marjassa ollessaan he eksyivätkin ja kun outo korpi peittyi syksyiseen hämäärään, alkoi hän katkerasti itkeä, mutta veli talutti häntä ja koetti lohduttaa, vaikka itsekin oli itkuun purskahtumaisillaan... Selvästi muisti hän ne ihanat kesäiset päivät, jolloin he yhdessä leikkivät puron reunalla jossa pyöri pieni mylly, ja heillä kummallakin oli valkoharjaiset puuhevoset... Hän tunsu mielensä sulavan pehmeäksi kuin vaha, kyyneleet tunkivat hänen silmiinsä ja hän kuiskasi hiljaa, surullisesti ja hellästi:

— Veljeni... rakas... veliraukkani...

Hän kätki kasvot käsiinsä ja alkoi taas hiljaa itkeä...

... Mutta käytävältä kuului kahleiden kalina...

KOTITARKASTUS

I.

Arvo Korpela nukkui vielä kun ovikelloa varovasti soitettiin ja palvelustyttö töytäsi sisään pelosta kalpeana ja soperteli hätääntyneenä:

— Voi, herätkää... herätkää... Koko rappukäytävä on täynnä poliiseja ja outoja miehiä... ja upseeri... se kysyy...

— Kuka kysyy?

— Se... upseeri... kysyi asuuko tässä tohtori Sadovsky. — Minä vedin oven kiinni...

— Se oli hyvä... Älä avaa... Tulen heti... — virkkoi Korpela ja hyppäsi kiireesti sängystä.

Nyt ne tulivat häntä vangitsemaan — ajatteli Korpela pukeutuessaan. Mitä pirua nyt teen? Nytpä tiedän: hänen täytyy paeta kyökin rappusien kautta — välähti hänen hämmentyneissä aivoissaan ja välittämättä kiivaasta soitosta juoksi hän kyökin rappusille katsomaan olisiko tie avoinna, mutta aukaistuaan oven seiso i häntä vastassa kolme pelokkaan näköistä miestä, revolverit ojennettuna. Hän veti oven kiinni, meni siihen huoneeseen missä Sadovsky vaimonsa kanssa asui ja ilmoitti lyhyesti asian tilan. Sadovsky hymyili surullisesti, kohautti olkapäitään ja sanoi alakuloisella äänellä:

— No, sille ei voi mitään... Olkaa hyvä ja laskekaa sisään!

Nyt olivat poliisit kai päättäneet murtautua väkisin sisälle, koska ovea jyskytettiin vimmatusti ja rappusilta kuului huutoja, melua sekä epäselvää sorinaa. Sitäpaitsi soi kello yhtämittaa. Korpela aukasi oven. Siellä seiso i poliisimestari hieman kalpeana ympärillään toistakymmentä sivilipukuista miestä, jokaisella käsi päällystakin taskussa näki selvästi heidän pitelevän revolveria — ja mulkoilivat ympärilleen arkoina ja luihuina kuin vangitut sudet häkissä; alempana rappusilla näkyi sitäpaitsi muutamia vormupukuisia poliiseja. Korpela silmäsi halveksivasti joukkoa ja kysyi tyynesti:

— No?

Poliisimestari astui esille, kumarsi hieman kuin huomaamattaan ja hermostuneella äänellä, jota hän turhaan koetti saada arvokkaaksi ja viralliseksi, kysyi:

— Asuuko tohtori Sadovsky täällä?

— Kyllä. Mitä asiata? — Hän on vielä vuoteessa.

— Niin... tuota, on vain vähäsen... sellaista ikävää asiaa... — vastasi poliisimestari epävarmasti vilkuillen lattiaan ja hypistellen sapelinkahvaansa ja sitten lisäsi varmasti aivankuin olisi löytänyt uuden ajatuksen:

— On vain vähän asiata!

Häntä itseäänkin näytti hävettävän noloutensa ja sitä peittääkseen astui hän karskisti Korpelan ohitse sisälle ja kysyi äänellä, jonka piti olla tiukka ja kylmä, mutta joka korkeintaan oli röyhkeä:

— Missä huoneessa hän asuu?

— Tässä. Mutta... suokaa anteeksi, hän ei ole vielä noussut...

Huomautuksesta välittämättä tunkeutui poliisimestari Sadovskyn huoneeseen joukon seuratessa uskollisen koiralauman lailla; vahdit sentään jätettiin joka ovelle. — Korpela riensi jatkamaan pukeutumistaan.

Nyt oli siis tullut se, mitä Sadovsky toissapäivänä sanoi aavistavansa; urkkijat olivat viime aikoina seuranneet häntä miltei joka askeleella. Hän oli Venäjän ensimmäisen Valtakunnanduuman jäsen ja erään julistuksen allekirjoittaja, josta tiesi hallituksen häntä vainoovan. Hän oli paennut silloin Suomeen ja oli elellyt kaupungissa jo toista vuotta saavuttaen työväestön täydellisen luottamuksen ja suosion auttavaisuutensa sekä ihmisystävällisyytensä takia. Kaupungin työväentalolla oli hän joka päivä ottanut vastaan sairaita; maksua otti hän vain varakkaimmilta aivan köyhiltä ei hän ottanut mitään. Kaiket iltapäivät kulki hän sairaiden luona esikaupunkien hökkeleissä ja monet olivat ne perheet, jotka hän oli pelastanut kuolemasta ja kurjuudesta. Vaikka hänen oma vaimonsa oli jo kaksi kuukautta maannut sairaana, oli hän silloinkin aina valmis antamaan apuansa. Siksi olikin hän rakastettu.

Kun Korpela oli pukeutunut aikoi hän mennä Sadovskyn huoneeseen. Ovella seisova urkkija kuitenkin esti sen. Korpela kutsutti poliisimestarin ja vaati, että jos kotitarkastusta pidetään, niin hänen täytyy saada olla läsnä, koska huone oli hänen hallussaan ja siellä olevat huonekalut olivat hänen. Kun se pienen sananvaihdon jälkeen myönnettiin, kohtasi häntä näky, joka pani hänet harmista vapisemaan: salapoliisit ja urkkijat olivat hajaantuneet ympäri huonetta innokkaaseen etsiskelyyn ja menettelivät kuin siat mansikkamaassa: laatikot revittiin auki, paperit, kirjeet ja käsikirjoitukset tarkastettiin perinpohjin, liinavaatekorit tyhjennettiin, puhtaat liinavaatteet viskattiin lattialle, mattojen alustat tarkastettiin, tyynyt ja patjat revittiin auki ja etsittiin, jos sieltä edes löytyisi jotakin; sanalla sanoen: kaikki mahdolliset ja mahdottomat paikat nuuskittiin! Ja ylinnä keikkuili rietasnaamainen venäläinen urkkija ja jakeli käskyjä suomalaiselle poliisiupseerille, joka kiltisti ja nöyrästi niitä totteli, vieläpä kehoitteli käytyreitään yhä innokkaampiin ponnistuksiin. Pöydän ääressä istui Sadovsky kuin leijona kurjan, nuuskivan rakkilauman keskellä, joka ei vielä uskalla karata uhrinsa kimppuun. Hän korjaili tulta samovarissa, jossa höyrysi teevesi ja katseli urkkijain hommia, surunsekaisella säälillä nyökäyttäen äänettömästi ja kylmästi päätään poliisimestarille, joka selitti, miten Venäjän "suojelusosastolta" oli tullut käsky vangita hänet ja hän toimii vaan kuvernöörin käskystä; hänelle tietysti tällaiset ovat ikäviä toimia, mutta ei auta, hänen täytyy vangita virka pakottaa, j.n.e.

Mutta sängyssä makasi laihana ja kuolonkalpeana Sadovskyn vaimo, itkien katkerasti ja sylkien verta. Hän oli jo kaksi kuukautta maannut kuolemanheikkona; hän sairasti keuhkotautia ja verensyöksyä. Se oli näky, joka olisi saanut pedonkin hetytymään, mutta "esivallan" edustajiin se ei tehnyt mitään vaikutusta: pirullinen hymy huulillaan he vain tekivät inhoittavaa työtään!

Sadovsky valmisti teetä kannuun, kaatoi koneellisesti lasihin ja aikoi viedä myöskin vaimolleen; mutta huomattuaan hänen sylkevän verta, antoi jotain rohtoa ja pyyhki hitaasti veren hänen sinikalpeilta huuliltaan...

Sen tehtyään alkoi hän juoda teetä hitaasti — aivankuin olisi tahtonut pitkittää yhdessäoloa vaimonsa kanssa mahdollisimman kauan; hänen kaikki liikkeensä olivat omituisen säännöllisiä ja hitaita ja niissä ilmeni ikäänkuin äänetön vastalause sitä barbarimaista menettelyä vastaan... Juotuaan lasillisen otti hän ääneti esille paperosivalmistusvehkeet, valmisti hitaasti yhden paperossin ja alkoi polttaa, tuijottaen synkästi itkevää, tuskasta värisevää vaimoansa. Ooh, mitä tulisikaan tuo mies, joka on ensin kärsinyt vainoa, sentähden, että on ollut sorrettujen puolustaja, ja nyt täytyy jättää kuoleva vaimonsa tänne vieraaseen maahan, ilman turvaa ja apua, eikä enää koskaan näkisi häntä! Se on kamalaa! — Ja kuka voi kuvailla tuon vaimoraukan tunteita jäädessään tänne yksin ja tietäessään, että hän viimeisen kerran näkee elämäntoverinsa, tuon hellän, jalon, jota hän jumaloi! Hänet ehkä hirtetään, ammutaan tai viedään Siperian tundroille kuolemaan — ja hänen täytyy kuolla täällä yksin, unohdettuna, ilman turvaa, kaukana kotoaan, kaukana rakkaistaan... Kuka mittaa ne tuskat? — Korpela puri hampaitaan kipuun asti, tätä ajatellessaan, hän käveli edestakaisin lattialla salatakseen vihaansa ja mielenkuohuansa, mutta ei onnistunut. Hänen silmänsä kävivät kosteiksi, hänen rintaansa painoi kuin raskas kivi tuota petomaisuutta ajatellessaan.

Tällä välin olivat urkkijat saaneet "työnsä" valmiiksi: kirjat, liinavaatteet, tyynyt, talouskalut, — kaikki olivat revittynä, pirstottuna lattialla. Sen toimeenpanijat seisoskelivat ikäänkuin hiukan häpeissään ja vilkuilivat luihuina ympäri seiniä — kai siitä syystä, etteivät löytäneet mitään arvokasta. Tosin otettiin muutamia viattomia kirjoja, yksi yksityiskirje ja pari rohtopulloa takavarikkoon "epäiltävinä", muutenhan olisi näyttänyt kovin nololta, jos ei mitään saalista olisi löytynyt!

Kun Sadovsky yhä tupakoi, ikäänkuin ei olisi huomannutkaan, että luikurit jo odottelivat, kävi poliisimestari rauhattomaksi: hän vilkasi kelloaan, ja käveli levottomasti edestakaisin lattialla, mutta kun ei tästä ollut toivottua tulosta, korjasi hän sapelinhihnaansa, otti arvokkaan ryhdin, rykäsi pari kertaa ja lausui käskevän virallisesti:

— Koettakaas joutua!

— Kohta... kohta... jupisi Sadovsky, katsahtaen ympärilleen kuin nähdessään pahaa unta, siveli miettivästi partaansa, mutta istui edelleen.

Hetken perästä hän nousi, astui hitaasti vaimonsa vuoteen viereen ja katsoi häntä äänettömänä. Sitten kumartui suutelemaan... Vaimo joka pitkän aikaa oli kuin tuskan jäykistämänä tuijottanut miestään, tarrautui häneen niinkuin hukkuva pelastajaansa ja hukkuvan hätähuutoa muistutti hänen vihlova itkunsa. Hänen ruumiinsa vavahteli kuin kouristuskohtauksessa näytti siltä, kuin aikoi hän kuolla tuohon viimeiseen syleilyyn... Niin Korpela tunsu yhtäkkiä, että eräs ihmiselämän kauheimpia näytelmiä: tuolta nääntyneeltä naisraukalta riistetään heti viimeinen pelastusrengas ja jätetään elämän myrskyaallokkoon ja miehen täytyy avuttomana nähdä elämäntoverinsa uppoavan jättää hänet avutta. Ja sellaista tapahtuu nyt *heti* — *nyt juuri*.

Korpelavoihkasi käheästi, hänet valtasi mieletön tuska ja viha, hänen silmissään musteni ja hän

tahtoi tehdä jotain kauheata, kostaisi edes — mutta huomasi sen heti järjettömäksi ja mahdottomaksi ja puri vain hammastaan...

Mutta Sadovsky irroitti hellällä väkivallalla tuskasta vapisevan vaimonsa kädet kaulaltaan... suuteli häntä vielä kerran otsalle... nousi silmät kosteina, suu lujasti yhteenpuristettuna ja puki päällystakin yllensä, heitti vielä silmäyksen ympäri huonetta — ikäänkuin olisi tahtonut painaa tuon kamalan kuvan sielunsa pohjaan — kätteli jäähyväisiksi Korpelaa ja astui sitten sanaakaan sanomatta ovesta ulos, poliisit kintereillään. Korpela lähti vaistomaisesti myöskin jälessä — tahtoi vielä heittää yhden silmäyksen tuohon marttyyriin... Rappukäytävässä oli suuri lauma poliiseja, jotka kärsivällisesti, susien lailla olivat odottaneet, ja nyt aivankuin tyytyväisyydestä muristen ottivat vastaan uhrinsa...

Korpela aikoi mennä lohduttamaan tuota onnetonta naisraukkaa, mutta samassa hän huomasi ettei hän voisi mitään lohdutusta tuoda. Mitä hän sanoisikaan! Pitäväthän ne uhrinsa! — Mutta jos sentään jotakin sanoisin, ajatteli hän ja aukasi oven.

Mutta tultuaan sisälle, pysähtyi hän äkkiä kuin olisi häntä lyöty vasten kasvoja... Tuon onnettoman itkussa, hänen taudin runteleman ruumiinsa nytkähdyksissä kaikessa, kuvastui niin hillitön, kamala epätoivo, etteivät mitkään sanat kykene sitä lohduttamaan — ne tuntuivat kaikki hulluilta ja tarkoituksettomilta tässä kauhistuksen kodissa. Hän yritti sanoa edes jotakin, mutta ei voinut: tuntui siltä kuin suuri rautarengas puristaisi hänen rintaansa ja rautakoura kuristaisi hänen kurkkuansa sieltä tuli vaan epäselvää kähinää... Hän suuteli onnetonta kädelle ja riensi huoneesta kuin pahojen henkien ajamana...

II.

Se oli pahaenteistä ja kamalaa aikaa. Epämääräinen pelko jäyti ihmisten mieliä, kuin joku tuntematon kauhea tauti. He katsoivat toisiaan säikähtynein, epävarmoin silmin ja puhuivat kuiskaten salaperäisistä ryöstöistä, pommiräjähdyksistä ja yöllisistä vangitsemisista, joita oudot, naamioidut miehet olivat panneet — tai tulisivat panemaan — toimeen. Poliisi "paljasti" useita ryöstösuunnitelmia, jotka poikkeuksetta olivat "vallankumouksellisten" laatimia! — Kaduilla maleksi luhuja, epäilyttävän näköisiä miehiä, jotka vilkuilivat levottomasti ympärilleen ja kuuntelivat ahnaasti, korvat höröllään kulkijoiden puheita; jos pysähtyi kadulle tai porttikäytävään keskustelemaan, sai olla varma, että sellainen olio pian hiiviskeli läheisyydessä, niinkuin shakaali hiipii raadon ympärillä...

Tuona pahaenteisenä ja kamalana aikana oli Suomessa paljon nuoria venäläisiä, jotka jollakin tavoin olivat ottaneet osaa vapausliikkeeseen, ja sentähden olivat paenneet omaa hirmuhallitustaan. He olivat kodittomia, turvattomia, elivät puutteessa ja kieltäytymisessä, — heillä ei ollut muuta kuin aatteensa, hehkuva innostuksensa ja luja uskonsa totuuden ja oikeuden lopulliseen voittoon... Heidän ainoa rikoksensa oli se, että he tahtoivat levittää tietoa ja valistusta, tahtoivat parempaa oloa ja rakastivat vapautta enempi kuin omaa henkeänsä!... He olivat luulleet täällä saavansa olla ...pelastuvansa ainakin hirsipuusta! — mutta monet, monet saivat katkerasti pettyä! Suomalainen hallitus ryhtyi, Venäjän hallituksen huomautuksesta, järjestelmälliseen ajojahtiin näitä turvattomia ihmisiä vastaan. Juuri *heidän* syykseen sysättiin salaperäiset roistoteot, joita palkatut provokaattorit tekivät; juuri etupäässä heitä seurasivat salaperäiset miehet — venäläiset urkkijat kuin verikoirat, tai varjot...

Ja kun nuo vainotut nukkuivat rauhatonta untaan, tapahtui usein, että nuo tummat miehet tunkeutuivat väkisin heidän asuntoonsa ja vangitsivat heidät — lukuisan suomalaisen poliisijoukon avustamana. Vastustus sellaista ylivoimaa vastaan oli turha — eivätkä he tahtoneetkaan väkivallalla täällä ruveta vastarintaan — ja huhuttiinpa, että eräs nuori mies, joka ryhtyi vastarintaan, kannettiin pois revolverin kuulan lävistämänä ja hän kuoli toisena päivänä... Heidät vietiin aina vankilaan, sieltä parin päivän perästä kaikessa hiljaisuudessa Pietariin vietäväksi, jossa heitä useita tuomittiin viattomina, kuten Venäjällä on tapana — hirteen. Sanomalehdet kertoivat näistä yöllisistä vangitsemisista tuhkatuheään, mutta paljon hävyttömän paljon — tapahtui niin, ettei niistä julkisuudessa tiedetty mitään.

Sellaista oli silloin!

Niinpä oli kaupungissa sinäkin yönä, kun aamulla Sadovsky vangittiin, pantu toimeen oikea ajometsästys: kuuteen eri asuntoon oli tunkeuduttu ja vangittu kahdeksan eri henkilöä. — Korpela luuli nähneensä aamulla jo niin paljo raakuutta, ettei häntä enää liikuttaisi mikään, mutta hän ihan kiehui raivosta kuullessaan, miten poliisit yöllä olivat menetelleet! Eräänkin venäläisen asunnossa oli ainoastaan nuori vaimo vastasyntyneen lapsensa kanssa kotona, kun poliisit sydänyöllä tulivat vaatimaan sisälle. Vaimoparka oli vallan jähmettynyt kauhusta eikä uskaltanut laskea, vaan alkoi sydäntäsärkevästi huutaa apua. Poliisit särkivät hirmuisella ryskeellä oven säpäleiksi, tunkeutuivat sisälle ja tarkastivat kaikki perinpohjin. Vaimoraukka sai pelästyksestä ja kauhusta ankaran hermokohtauksen — ja jälestäpäin tuli hän mielipuoleksi...

Kaupungin työväenlehti leimasikin sellaiset raakamaisuudet teoiksi, jotka vetävät vertoja venäläisen poliisin hirmutoimille — jopa muutkin lehdet paheksuivat sellaista petomaisuutta... Sitäpaitsi veti Sadovskyn vangitseminen erikoista huomiota ja osanottoa puoleensa... Mielet olivat kiihdyksissä...

III.

Toisena päivänä vangitsemisen jälkeen Korpela vielä kerran näki Sadovskyn. Se tapahtui sellaisissa olosuhteissa, että se painui hänen mieleensä aivankuin se olisi poltinraudalla poltettu hänen sielunsa pohjaan. Se tapahtui seuraavasti:

Kaupungin työväentalolla pidettiin samaan aikaan oppikursseja, jossa luennoitiin eri aineista, harjoiteltiin esitelmien pitoa, runonlausuntaa, kokoustenpitoa, oikokirjoitusta y.m. Maaseudun työväenyhdistykset olivat lähettäneet sinne etevimpiä jäseniään, jotta nämä toisivat ne pienetkin oppimurut ja kokemukset, joita siellä jaettiin, yhteiseksi hyödyksi kotiseudulleen. Kaikkiaan oli siellä noin kaksisataa osanottajaa, ja innokkaasti ja toverillisesti siinä ponnisteltiin eteenpäin. — Kun nämä kurssilaiset kaikessa rauhassa Korpelan opastamana harjoittelivat oikeinkirjoitusta, avautui ovi ja sisään tunkeutui poliisimestari lukuisan poliisijoukon ympäröimänä ja mukanaan oli heillä vangittuna — Sadovsky.

Kaikkien katseet kääntyivät poliiseihin kysyvinä, synkkinä... ja tuli hiljaisuus, niin syvä, että olisi kuullut kärpäsen surinan... Poliisit pysähtyivät hämmästyneinä — nähtävästi eivät luulleet salissa olevan ketään arkipäivänä. He näkivät jotain paha-aennustavaa noissa kalpeissa kasvoissa, tuijottavissa, synkissä silmissä. He kalpenivat ja nolostuivat — niinkuin nolostuu varas, joka murtautuu huoneeseen ja huomaakin isännän pyssy kädessä rauhallisena tarkastelevan häntä... Viimein he Sadovskyn viittauksesta astuivat erääseen sivuhuoneeseen, vahdit jätettiin ovelle... Nyt käsittivät kaikki aseman: tuossa huoneessa oli Sadovsky ottanut vastaan sairaitaan, siellä olivat vieläkin hänen lääkäri-tarpeensa ja nyt tultiin — kai raivostuneina siitä, ettei edellisellä kerralla löydetty mitään "tärkeätä"! — tarkastamaan tännekin!

Opetus keskeytyi ja Korpela alotti laulun venäläisen vallankumouslaulun "Varschavjankan" — johon kaikki kuin yhteisestä sopimuksesta yhtyivät ja tuon synkän surullisen ja samalla uhmaavan laulun poljennot jymähtelivät raskaina kuin marssivan armeijan askelten jyske... Kun se oli laulettu, alettiin heti toinen — vallankumouslaulu sekin — ja kun tarkastusta yhä jatkui, kajahti yhä paisuvalla voimalla leimuava Marseljeesi. Kummallista! Ei ollut Korpela koskaan kuullut sillä tavalla laulettavan: kaikkien silmät loistivat, posket hohtivat... useat itkivät... Tuntui siltä, kuin tahtoisi jokainen tässä laulussa tuoda ilmi ne vääryydet, joita olivat saaneet kärsiä, ilmaista vastalauseensa ja suuttumuksensa sellaista yhteiskuntaa vastaan, joka telkien taakse sulloo totuuden puolustajat...

Vihdoin tuli Sadovsky poliisien saattamana ulos sivuhuoneesta ja pysähtyi tuon laulavan joukon eteen — seisoi siinä niin omituisen surumielisenä ja ylevänä... ja silmissä kimaltelee kyynel... Silmänräpäyksessä viritetään uusi laulu, mahtava internationale; eivät tohtineet poliisit viedä häntä pois, vaikka ensin näytti siltä, laulu vaikutti heihinkin. Ei se ollut enää ainoastaan tuo pieni joukko, joka lauloi. Ei! Korpelasta tuntui, kuin olisivat koko maailman köyhät siinä huutaneet julki tuskansa, vihansa, raivonsa, huutaneet kosta, hyvitystä, oikeutta... Siinä kuvastui katkeruus vuosisatoja kärsityistä vääryyksistä, kuului totuuden sankarien kuolonkorahdukset, miesten kolkot kiroukset ja tuhansien nälkäisten vaimojen ja lasten valittava itku... Vaikka useimmat itkivät, niin siinä ei ollut mitään heikkoutta, se ei ollut valitusta, vaan kaikkivoittavan kosken pauhua, joka hurmasi ja valloitti jokaisen... Siinä oli samalla salaperäistä riemua ennen aavistamattomien voimien löytymisestä — niinkuin ihminen, joka kauan on ollut sairaana, yhtäkkiä huomaisikin itsensä terveeksi ja voimakkaaksi... Tuo laulu antoi aavistuksen siitä, ettei enää kauan voida tuollaisia tekoja tehdä. Niin käsitti sen myöskin Sadovsky, koska päänsä kohosi pystyyn, kasvot kirkastuivat sisäisen voiton varmuudesta; vaikka kyyneleet vuotivatkin hänen silmistään, niin ne näyttivät ilon ja toivon kyyneleiltä...

Kun laulu lähenei loppuaan, näytti siltä kuin aikoisi tuo joukko vapauttaa Sadovskyn, sillä he olivat tietämättänsä miltei ympäröineet hänet ja seisovat siinä kädet nyrkkiin puristettuina, kasvot liikutuksesta kalvenneina... Ainakaan ei olisi sillä hetkellä tarvinnut muuta kuin huutaa: lyökää poliisia! ja tuokiossa olisivat nämä olleet ruumiina — siksi uhkaavilta näyttivät miesten kiihoittuneet, kalpeat kasvot ja salamoivat silmät. Mutta juuri kun laulu loppui huudahti Korpela innostuksesta ja mielenliikutuksesta värisevällä äänellä:

— Eläköön ensimmäisen valtakunnanduuman jäsenen, tohtori Sadovsky!
Eläköön!

Eläköönhuuto sellainen, kuin tahtoisi se repiä seinät... kuulua koko maailmalle, kajahti salissa.

Sadovsky astui Korpelan luokse, syleili ja suuteli häntä, astui askeleen taaksepäin ja liikutettuna,

katkonaisesti sanoi:

— Toverit... veljet... Kiitän teitä!

Hän kääntyi ja astui pää pystyssä ulos — poliisijoukon saattamana...

Uudestaan viritettiin hehkuva Marseljeesi... mutta Sadovsky sulettiin pimeään vankivaunuun ja vietiin uudestaan tyrmään...

* * * * *

jokainen ymmärtää, kuinka hartaasti tuo sairas vaimoparka halusi vielä kerran tavata miestänsä. Hän lähetti erään tuttavansa pyytämään lupaa läänin kuvernööriltä ja kuvernööri — entinen suomalainen upseeri — *lupasi* sen hänelle. Tähän luottikin vaimoparka ja eräänä päivänä, saadessaan kutsun tulla miestänsä tapaamaan, hän nousi horjuvana, kuumeisena vuoteeltaan ja meni suurella vaivalla vankilaan; mutta saman päivän aamuna oli hänen miehensä jo lähetetty Pietariin — odottamaan tuomiota rikoksesta, jonka laatua ei vielä tiedetty. Mutta ei tarvinnut vaimonkaan sinne turhaan itseänsä vaivata — *hänet vangittiin myöskin* ja lähetettiin neljän päivän kuluttua Venäjälle. Hänet tuomittiin ja lähetettiin Siperiaan — siitä syystä, että oli kerran saanut kirjeen eräältä vallankumoukselliselta sukulaiseltaan. Siperian kauhuja ja kärsimyksiä hänen taudin runtelema ruumiinsa ei enää kestänyt: tundrojen jäinen viima hänen heikon elonliekkinsä sammutti...

Ei olleet omaisten hellät kädet keventämässä hänen viime hetkiään, ei saanut hän enää nähdä kotiaan... miestään... Sillä mies istui samaan aikaan Pietari-Paavalin linnassa ja odotti tuomiota olemattomasta rikoksesta...

TUOMITTU

I.

Hän oli ollut niin reipas, elämänhaluinen, toivorikas — sillä hän oli kahdenkymmenen vuotias ja naimisissa vasta vuoden.

Nyt kuvastui hänen kasvoissaan vain tuska ja epätoivo, viruessaan vuoteellaan kalpeana ja nääntyneenä ja odottaessaan synnytystä. Poltteita oli ollut jo kuusi tuntia — eikä vielä! Tuntui kuin koko hänen ruumiinsa olisi ollut tulella, hän väentelehti voihkien ja valittaen; toisinaan hän nyyhkytti hiljaa ja vaikeroiden kuin hyvin heikko, sairas lapsi, toisinaan kirkasi rajusti ja sydäntäsärkevästi — aivankuin hänen jäseniänsä revittäisiin irti. Joskus oli hän hetken ääneti ja silloin puri hän hampaansa yhteen, katseensa harhaili ympäri avuttomana, pyytävänä ja suunsa vääntyi niinkuin lapsen, joka huomaa eksyneensä metsään, eikä äiti olekaan saapuvilla ja hänen otsaltaan pusertuivat esiin suuret hikikarpalot kuin valkeat helmet...

Mutta ei vielä!

Hän tunsu itsensä niin äärettömän heikoksi, kuoleman väsyneeksi; hänen mieleensä juolahti, ettei hän voi tätä kestää — hänen täytyy kuolla. Silloin hän alkoi pelätä. Voi, miksi hän ei ennen ajatellut sielunsa tilaa, ei viljellyt jumalan sanaa, ei käynyt ripilläkään kahteen vuoteen... Hän rukoili hiljaa: — Jumala, jumala, auta minua!

Mutta tuska kiihtyi yhä, samalla kun epäily, pelko ja kuolemankauhu kalvoi vielä ankarammin kuin ruumiilliset tuskat. Mitä, jos hän nyt kuolee? Mihin hän joutuu? Pääseekö hän taivaaseen, tai syöksyykö hän — kauheata ajatellakin! — ijankaikkiseen kadotukseen, helvettiin! Ei. Hänen täytyy saada jotain tietoa, varmuutta...

— Sanokaa Kristolle, että... että hän menee hakemaan pastoria, — sammalsi hän arasti ja katkonaisesti kättilölle.

— Eihän tässä nyt mitään pelkoa ole... se kyllä kohta menee ohi, — huomautti tämä viihdytellen. — Odottakaahan vain vähän vielä...

— Ei! Se täytyy... täytyy! Sanokaa, että pian, pian...! — huusi hän tuskallisesti ja kiihkeästi, niinkuin hänen elämänsä olisi riippunut siitä. Peittäen kasvonsa alkoi hän rajusti itkeä; mutta yhtäkkiä hän kohotti päätään, katsahtaen kauhistuneena ympärilleen ja parahti kuin haavoitettu eläin:

— Minä kuolen!

Pappia lähdettiin hakemaan...

II.

Synnytys ei ollut vielääkään tapahtunut, kun pastori arvokkain askelin, otsa ankarissa rypyissä astui sisälle. Kuitenkin kirkastuivat sairaan kasvot hetkeksi, kun pastori häntä tervehti ja siirti tuolinsa hänen vuoteensa viereen.

— No, kuinka on teidän sielunne laita? — kysyi pappi äänellä, jota hän turhaan koetti saada lempeäksi — sillä sairas ei kuulunut varsinaisiin uskovaisiin.

— Niin... niin... en tiedä... - soperteli tämä neuvottomana ja epävarmana.

— Tunnetteko te Jeesuksen? — kysyi taas ankarasti ja virallisesti pappi ja kohdisti kylmän katseensa sairaaseen.

Tuskanhiki poreili sairaan kelmeällä otsalla; hän hämmentyi yhä enemmän eikä voinut vastata mitään.

— Kadutteko te syntejänne? — kuului taas tiukka kysymys.

— Kadun... kadunhan minä... mutta... Jos te sydämestänne kadutte syntejänne, niin minä herran jumalan palvelijana voin antaa teille syntinne anteeksi, koska jumala suuressa rakkaudessaan on lähettänyt ainokaisen poikansa pelastamaan syntisiä helvetin vallasta. — Uskotteko te jumalan ainoan pojan päälle?

Sairaam kasvot vääristyivät tuskasta, hänen sisältään vihiäsi kuin tulisen raudan kosketuksesta ja maailma näytti pimenevän hänen ympärillään; kun hän vihdoin vähän tointui, ei hän muistanut mitään ja änkytti hätääntyen:

— Voi hyvä pastori... kun minä en muista... en ymmärrä...

— Mitä ette ymmärrä? Ettekö kadu syntejänne?

— Kyllä mutta tahtoisin katua... enemmän... — hän purskahti hillittömään itkuun ja sen lomasta kuului rukoilevasti ja katkonaisesti: — Sanokaa hyvä pastori... kuinka on... pääsenkö minä taivaaseen jos nyt kuolen, kun... jollen minä osaa oikein katua...

Ilman totista katumusta on mahdoton saada jumalan armoa — jotapaitsi edessämme on vain ijankaikkinen kadotus — selitti pappi varmasti.

— Mutta kun en voi... en voi! — vaikeroi sairas ja väentelehti vuoteessaan kuin kidutuspenkissä.

— Kuka olet sinä, joka et tahdo nöyryyä jumalan kasvojen edessä? Se on perkele, joka ihmisessä puhuu tuolla tavalla!

— Kyllä minä tahtoisin, mutta nyt minä kuolen voihi sairas sydäntäsärkevästi ja jatkoi hetken kuluttua kiihkeästi ojennellen käsiään kuin hukkuva: — Voi herra pastori, auttakaa, neuvokaa minua... ja antakaa herranehtoollista... ehkä jumala antaa minulle kaikki anteeksi... Antakaa... minä kuolen...

— Teidän pitää ensin katua suuret syntinne! lausui pappi järkähtämättömästi. — Jos te katumattomalla sydämellä nautitte hänen pyhää ruumistansa, niin te syötte ja juotte itsellenne tuomion ja kadotuksen. Se on herran oma, pyhä sana!

Sairaam kasvoilla kuvastui sellainen hätä ja tuska kuin ruuskittaisiin häntä lyijynuppisilla ruoskilla. Koettaen vapisevilla käsillään kohottaa tuota vuoteesta, ähkyi hän käheästi kuin tukehtumisillaan:

— Mitä... mitä...? Kun minä en tiedä, en voi enempää... En tiedä tehneeni mitään erityistä... Minä *tahdon* katua, rukoilla... Antakaa herranehtoollista... hyvä pastori...

— Kuinka sinä voit pyytää, kun et oikein kadu? enhän minä voi antaa.

— Antakaa! — huusi sairas yht'äkkiä hurjasti ja tuijotti pastoria kauhusta pyörein silmin. Minun *täytyy* saada herranehtoollista! Pian pian!

Pappi ei ollut liian järjellä ja ihmistuntemuksella pilattu. Sentähden ei hän nytkään ymmärtänyt, että naisraukka oli kuolemantuskassa — tulemaisillaan hulluksi, vaan hän luuli sitä röyhkeydeksi ja hirveäksi paatumukseksi ja vastasi kiivaasti:

— Sillä tavallako sinä luulet herran armopöytään pääseväsi, sinä kurja, katumaton syntinen! Sinun paikkasi ei ole jumalan valittujen luona sinun paikkasi on helvetissä!

Mutta sairas ei enää tiennyt mitä teki; hän huusi kuin mieletön, vihlovasti, sydäntäsärkevästi:

— Antakaa...! antakaa...! antakaa!

Pappi otti päällystakkinsa ja lähti talosta...

III.

Helvettiin... helvettiin... hoki sairas ontolla äänellä, kohoutui hiukan vuoteellaan ja tuijotti tylsin silmin läsnäolevia.

Nopeasti kuin salama välähti hänen hämärtyvissä aivoissaan helvetti, sen ijankaikkisuus ja kauheus. — Kuin eilisen päivän muisti hän senkin sunnuntain, jolloin hän pääsi ensikerran ripille ja pastori kuvaili kuinka loppumattoman pitkä on ijankaikkinen kadotus. "Ajatelkaa, sanoi pastori, että löytyisi suunnattoman suuri santavuori ja pieni lintu tulisi joka tuhannen vuoden perästä, ottaisi siitä vuoresta yhden santajyvän, niin sekin loppuisi *joskus*; mutta ijankaikkisuus on loppumaton, ijäinen — *se ei lopu koskaan!*"

— Ei koskaan: pois... ei koskaan... *koskaan*, — ähkyi onneton äänellä, joka muistutti teurastettavan eläimen kurkusta lähtevää korinaa.

Hän vaipui tämän jälkeen tunnottomana, tuskanhiestä märkänä vuoteelle, ja hänen kasvonsa olivat niin kelmeät kuin kuolleen. Hetken kuluttua alkoi hän aukoa suutaan kuin pieni lintu, joka on tuotu kuumaan huoneeseen ja on lentänyt itsensä akkunaruutua vastaan tainnoksiin. Mutta se ei kestänyt kauan; hän alkoi taas huutaa ja voihtia surkeasti: hän mutisi käsittämättömiä sanoja, joista vain vaivoin erotti sanat "helvetti", "ijankaikkinen" ja muita samantapaisia, jotka kauhistuttivat läsnäolijoita; he — kaksi sairaan sisarta ja pari naapurin emäntää — pyörivät huoneessa kalpein, pelästynein kasvoin, vääntelivät käsiään epätoivosta ja heidän huulensa sopertelivat rukouksia sairaan sielun puolesta, jota he pitivät menetettynä — olihan pastori sen sanonut!

Tätä kesti kauan — mutta synnytystä vain ei tapahtunut...

Yht'äkkiä kajahti huoneessa niin vihlova, kamala tuskanhuuto, että läsnäolijat värähtivät sydänjuuriaan myöten.

— Jeesus... Kristus... auttakaa... auttakaa! — kirkui hän luonnottomasti, hänen kasvonsa kalpenivat liituvalkoisiksi ja hänen silmänsä tuijottivat kattoon kuin hullun, pyöreinä, hirvittävinä.

Hänen miehensä syöksyi toisesta huoneesta, vaipui sanomattoman tuskan vallassa polvilleen hänen vuoteensa viereen, soperteli lohdutussanoja ja koetti estää häntä riuhtomasta. Mutta sairas houraili jo eikä tuntenut enää miestänsä, vaan loittoni hänestä kauhulla — ikäänkuin olisi nähnyt aaveen.

— Älä tule! — parkasi hän kauhistuneena. — Älä tule vielä... minä koetan vielä kerran...! Minä koetan vielä rukoilla... rukoilla... rukoilla...

Mies lysähti lattialle kuin olisi saanut halvauksen ja purskahti valtavaan itkuun.

— Se on myöhää... myöhää! — voihtii taas kuoleva. — Minun täytyy vajota helvetin tulisiin liekkiin... Voi kuinka se polttaa... polttaa... ijankaikkisesti...!

Hän vaipui voimatonna patjoihin ja hänen verettömien, kuivien huuliensa välistä tunkeutui katkonaisia, epäselviä sanoja, joita ei kukaan ymmärtänyt.

Sairas oli jo puoleksi tajuton. Harmaa sumu laskeutui raskaana hänen silmiensä eteen, niin ettei hän tuntenut, eikä nähnyt enää ketään. Hänen kuolemanpelkonsa, kuvittelunsa ja ruumiilliset tuskansa sulivat yhdeksi hirvittäväksi poltoksi, joka vei häneltä lopunkin ymmärryksen; hän luuli näkevänsä helvetin.

— Auttakaa! — kaikui äkkiä niin hirvittävä huuto, että se sai huoneessa olijat kauhusta vavahtamaan. Ja tarttuen suonenedontapaisesti sängyn laitoihin ja tuijottaen kylmästä kauhusta lasittuneilla silmillään suoraan eteensä, jatkoi hän läähättäen, niin että sanansa kuuluivat vain käheänä korinana:

— Minä putoan... putoan... aut-ta-kaa!

Nainen, joka vielä eilen toivorikkaana odotti äidiksi tuloaan, kiemurteli nyt kuolemantuskassa, mielettömänä vuoteellaan ja oli näkevinään, miten hänen allaan, pohjattomassa syvyydessä leveni, yhtä

äärettömänä kuin taivaan avaruus, kauhistava tulimeri — helvetti; synkän pimeyden lävitse näki hän sen ijankaikkiset sinipunervat liekit. Hänen suunsa vääristyi kamalaan kauhunhuutoon, mutta ääntä ei tullut enää — sillä hän alkoi nopeasti vajota sinne kammottavaan syvyyteen... Hän näki jo kadotettujen nyrkkiin puristettuja käsiä, vääntyneitä suita ja kuuli heidän vihlovat tuskanhuutonsa ja liekkien rätinän, jotka sulivat yhtämittäiseksi hirmuiseksi ärjynnäksi, pauhuksi — aivankuin sadat valtameret olisivat syösseet yhteen tulivuorten kanssa... Hän putosi yhä edelleen, tunsu liekkien polttavan ruumistaan ja oli tukehtumaisillaan... Hän tahtoi vielä kerran saada ilmaa keuhkoihinsa — mutta se oli myöhää: helvetin sinipunervat lieskat nuoleskelivat hänen kasvojaan... polttivat hiukset... ja hän henkäsi sisäänsä helvetin tulikuumaa liekkiä... Yhtäkkiä pimeni kaikki...

* * * * *

Hän oli kuollut.

MURHAAJA

I.

Rakastin häntä...

En voi sanoin kertoa, enkä tiedä itsekään, kuinka paljo häntä rakastin. Sen vain tiedän, että rakastin äärettömästi, rajattomasti... En tiedä sitäkään, mitä hänessä rakastin, hänen puhdasta sieluaan, hehkuvaa uhrautuvaisuuttaan; vai rakastinko siksi, että hän oli kaunis, kaunis kuin unelma hentoine vartaloineen, kalpeine, hienopiirteisine kasvoineen, tummine silmineen. — Niin, sitä en tiedä... Sen vain tiedän, että olisin antanut hänen edestään elämäni, terveyteni, sieluni autuuden... kaikki!

Ja hän rakasti minua...

En tiedä miksi, enkä sitä ennen uskonutkaan — vasta viimeisenä iltana, kun hän täällä oli sain sen tietää.

Oh, sitä iltaa en milloinkaan unohda! — Se oli mitä ihanin ilta heinäkuun loppupuolella. Yön jumalatar loisti kirkkaana tummalla taivaalla, hopeoiden vainiot, metsät, koko maailman salaperäisen ihanaksi... Hän oli pyytänyt minua kanssaan kävelemään ja nyt kuljimme rinnakkain tutulla polulla, joka johti ulos kaupungista.

Olimme kävelleet hetken ääneti. Vihdoin havahduin tummista ajatuksistani ja kysyin hämmästyen:

— Minne menemme?

— Minne tahansa, kunhan vain pois täältä... hälinästä — sanoi hän hymyillen surumielisesti. — Tai kuule! — jatkoi hän innostuen. — Mennään sinne, missä olimme mansikoita poimimassa... tiedäthän...

— Mutta sinnehän on täältä vielä kaksi kilometriä! — sanoin, vaikka sydämessäni iloitsin.

— Väsytkö? — hän naurahti veitikkamaisesti.

Katkesi puhe. Mieleni oli musta kuin yö. Ajattellessani, että minun täytyy erota hänestä tuntui se aivan mahdottomalta — tuntui ikäänkuin joku kauhea käsi olisi kiskonut sydäntä rinnastani. Ja huomenna pitäisi hänen matkustaa! Jos ne vielä vangitsevat hänet. Kuinka silloin eläisin?

Hän oli venäläinen pakolainen. Toimi kirjallisuuden levittäjänä sotaväelle ja oli asunut meillä sen ajan, pari kuukautta, minkä oli täällä ollut. Hänen tarinansa oli samanlainen, kuin niiden toistenkin — kammottava, julma: Hänen isällään oli ollut huvila lähellä Riigaa — jossa hän toimi kimnaasin johtajana. Kun rangaistusretkikunnat saapuivat, pantiin heilläkin toimeen perinpohjainen tarkastus. Onnettomuudeksi löydettiin veljen revolveri ja pieni määrä "luvatonta" kirjallisuutta.

Heti hyökkäsivät santarit raakamaisesti isän kimppuun, löivät häntä kasvoihin, niin että veri purskahti ja alkoivat sitoa köysiin. Veli juoksi mielettömänä isäänsä auttamaan, iski nyrkillään maahan komentavan upseerin. Muuta hän ei ehtinytkään, sillä heti hyökkäsi kokonainen lauma hänen kimppuunsa; hänet sidottiin ja juopuneet kasakat pieksivät hänet veriin nagaikoillaan ja viimein upseerin käskystä hirttivät puutarhan vaahteraan, sekä sytyttivät talon palamaan.

Hän ja nuorempi veljensä pääsivät salaa pujahtamaan vanhaan perunakuoppaan ja näkivät sieltä koko

hirvittävän näytelmän. Yöllä hiipivät he piilopaikastaan, juoksivat Riigaan ja pääsivät vielä samana yönä laivalla Suomeen. — Hänen isänsä oli nyttemmin päässyt vapaaksi vaikutusvaltaisten sukulaistensa avulla.

— Puhu jotain Kullervo. Miksi olet noin surullinen? — katkasi tyttö äänettömyyden, tarttuen hellästi käsivarteeni.

— Olisinko iloinen, kun sinä lähdet! — huudahdin tuskallisesti. — Älä lähe Vera! Ne vangitsevat sinut — aivan varmaan ne vangitsevat sinut... räkkäävät... ehkä tappavat... Tiedäthän... ei siellä todistajia tarvita!

— En pelkää kuolemaa! — huudahti hän uhma huulillaan. — Paljon ovat tappaneet... Tappakoot...

— Tarvitaan sinua täälläkin... Nuori olet... paljon saisit aikaan... hukkaan menee elämäsi...

— En voi jäädä, isä... tiedäthän. Minun täytyy! — huudahti hän odottamattoman päättävästi, mutta niin tuskallisella äänellä, että sydäntäni viilsi.

Huomasin, ettei hän muuttaisi päätöstään. Ja minun tuli niin äärettömän surullinen olla. Että näkisin hänet viimeisen kerran — se ajatus painoi minua kuin raskas, kauhea kivi...

Olimme saapuneet jo sinne, mihin ajommekin ja seisoi ääneti vanhan ränsistyneen aidan vieressä kalpeassa satumaisessa valossa... Ja aivan lähellämme jossakin lauloi laulurastas ihanata, myöhäistä lauluaan... Olin purskahtaa itkuun...

— Luuletko sinä Kullervo, että minun on hauska lähteä?—sanoi hän äänellä jossa värähteli katkeruus, tuska ja hellyys ja katsoen kummasti mustilla, loistavilla silmillään, jatkoi: — Jos tietäisit... jos tietäisit...

Hän seisoi edessäni hurmaavan kauniina, notkeana... Rinta hiukan koholla, posket vienosti punertavina, huulet puoliavoimina, silmät omituisesti loistaen, oli hän kuin ilmestys — ilmestys taivaasta! Yhtäkkiä syöksähti hän kaulaani, suuteli suulle, poskille, silmille kiihkeästi... ja purskahti katkeraan itkuun.

— Niinkö...? Rakas... — huudahdin ja tempasin hänet äärettömän riemun vallassa syliini. — Rakastatko todellakin?

— Niin...

Itkien lepäsi hän sylissäni kuin lapsi. Puristin häntä rintaani vastaan... suutelin... Olin kuin juopunut riemusta. Tuntui kuin valtaava myrsky olisi silmänräpäyksessä pyyhkäissyt kaikki surut, huolet, koko maailman — ja jättänyt vain hänet, joka sylissäni lepäsi. En nähnyt muuta, kuin hänen kyyneleiset silmänsä, puoliavoimen, surullisen suunsa... En tuntenut muuta kilin hänen värisevät, hennot käsivartensa kaulallani, hänen poskensa ja tukkansa pehmeiden, kun hän minuun puristautui... Unohdin kaikki! Kuin kuumeessa kuiskin:

— Onko tämä unta? Pidätkö sinua... rakas... todella sylissäni...
Onko mahdollista, että rakastat...?

— Sinua rakastan... Yksin sinua! — puhui hän tulisesti. — Koko maailma on tyhjä ilman sinua! Voi, kuinka olen kärsinyt... itkenyt... Kun en olisi sinua nähnytkaan... Tai ei niinkään... — Hän puhkesi uudelleen itkuun.

— Mutta miksi menet? Älä mene... kirjoita isällesi...

— Minun täytyy — älä kiellä! — keskeytti hän kiihkeästi. — Mutta minä tulen takaisin... En voi... luulen että kuolen, jos en sinua saisi nähdä... Tulen... — Hän puristautui minuun yhä lujemmin.

— Mutta jos vangitsevat...

— Eihän ne... enhän ole mitään pahaa tehnyt. Mutta pidätkö sinäkin... niin paljon minusta...?

— Älä kysy... Rakkaani!

Me istuimme kauvan siinä kaatuneella puunrungolla, silytysten, väristen riemusta, katsellen toisiamme ilokyyneleistä loistavin silmin — kuiskien, haaveillen onnesta... Ja ympärillä loisti kaikki himmeässä, satumaisessa valossa ja laulurastas lauloi ihanasti myöhäistä lauluaan...

Seuraavana aamuna, kun olin poissa, tulivat poliisit erään tummaverisen, venättä puhuvan miehen johdolla ja vangitsivat Veran. Sisaren kuvauksesta huomasin, että se vieras oli ollut poliisiagentti Kraloff, joka oli jonkun aikaa oleskellut kaupungissa ja jonka olin tavannut kolme kertaa hiipimässä

asuntoni ympärillä. — Vera lähetettiin samana päivänä Pietariin, enkä minä nähnyt häntä enää milloinkaan...

II.

Siitä oli kulunut viisi viikkoa, kun hänet vangittiin — viisi kauhean pitkää viikkoa. Olin ollut kuin hourupäinen koko ajan. Hän oli sisarelleni luvannut heti kirjoittaa, kun saa tilaisuuden — eikä kirjettä kuulunut. Öisin en voinut nukkua, vapisin pelosta, epätietoisuudesta, olen itkenytkin — en häpeä sitä tunnustaa...

Olin juuri synkkien ajatusteni vallassa eräänä aamuna, kun ovikello soi. Aijoin mennä avaamaan, mutta siskoni tuli vastaan kirjellä kädessä huudahtaen: — Kirje sinulle!

Sieppasin sen kuin kuumetautinen. Katsoin postileimaa: Pietarista — mitä...? tähän ei ole hänen...

Vapisevin sormin revin rikki kuoren — sieltä solahti käteeni aivan vieraalla käsialalla kirjoitettu, lyhytsanainen kirje. Aloin lukea...

Mitä pitemmältä luin, sitä kummallisemmaksi tunsin itseni. Tuntui aivankuin olisin jäänyt yhdeksi jäämöhkäleeksi — niinkuin aivonikin olisivat muuttuneet lumi- tai jääsohjoksi. Aijoin puhua jotakin, mutta kieli ei taipunut — enkä enää muistanut, mitä minun pitäisi sanoa...

— Mikä sinun tuli... mikä... mitä...? — sopersi siskoni pelästyneenä, sieppasi kirjeen ja alkoi ahnaasti lukea. Näin, miten hänen kasvonsa kalpenevat, silmät suurenevat kauhusta — ja hänen huulensa vavahtelevat ja sitten hän kirkaisten heittäytyy suulleen sohvalle purskahtaen hillittömään itkuun... Äiti tulee sisälle... lukee — molemmat itkevät...

Uudestaan tartuin kirjeeseen. Järkähtämättömänä kuin kuolema on siinä tuo turmiosanoma, kirjoitettuna kauniilla, hieman hermostuneella käsialalla. Luin uudestaan:

Toveri!

Niinkuin tiedätte vangittiin sisareni Vera siellä. Häntä syytettiin valtiopetoksesta ja kapinan valmistamisesta ja vietiin Pietari-Paavalin linnaan. Yhtään kirjettä en saanut häneltä. Asun nykyään enoni luona Inkerinmaalla. Neljä päivää sitten tuli eräs kalastaja kertomaan enolleni, että hänen verkkoonsa oli taas tarttunut ruumis — naisen ruumis. Riensimme rantaan. Ja arvaatte suruni ja raivoni kun ruumis oli — Veran! Hän oli miltei muodoton. Kalat olivat jo syöneet hänen kasvonsa, silmät olivat poissa — ainoastaan äitivainajalta saamastaan rististä ja tukastaan tunsin hänet. Ja kauheata: nuoran silmukka oli vielä hänen kaulassaan! Ja kun riisuimme häntä, huomasimme, että koko selkä oli tummansininen ja rikki — aivankuin verinen, raadeltu maksa... Hennot luut näkyivät useasta paikasta. Sääriluut oli murskattu jollakin tylsällä aseella...

Häntä on siis hirveästi kidutettu — koetettu luultavasti pakoittaa tunnustamaan jotakin. Mitä tiesi hän, lapsi parka! — Lopuksi on hänet hirtetty ja heitetty Nevaan, josta virta kuletti hänen ruumiinsa tänne asti... Niin julmasti hänen nuori elämänsä katkaistiin — hänhän oli vasta 19-vuotias!

Me hautasimme hänet eräaseen hiekkakumpuun lähelle rantaa.

Sanomattomalla surulla

Anatol K—lov.

P. S.

Hän pyysi minun ilmoittamaan teille, jos jotain tapahtuisi — siksi kirjoitin.

En voinut vieläkään puhua — enkä ajatella. Ainoastaan hämärästi tunsin, että hän oli iäksi minulta mennyt ja se tunne oli niin hirvittävä, että se uhkasi tukehduttaa minut joka hetki — ikäänkuin suunnaton jäämöhkäle olisi hitaasti, mutta varmasti laskeutunut päälleni... Kauhulla havaitsin, että olin itsekin kuin jääpuikko; ainoastaan sydän löi, ei, jyski, tasaisesti, kuuluvasti kuin jättiläiskellon iskut, koskien kipeästi rintaani. Ja kaikki tuntui niin kauhean sekavalta ja kauhealta — niinkuin ympärilläni olisi ollut ääretön, sysimusta tyhjyys, josta en milloinkaan pääse pois.

Kuinka kauvan siinä istuin, en tiedä. Minun olisi kai aikoja sitten pitänyt mennä toimeeni, mutta siitä en nyt välittänyt — koetin vain käsittää, ajatella... Ja vähitellen ymmärsin kaikki: he olivat murhanneet hänet, kauhistuttavasti, julmasti: ruoskineet, ja jumalani! — murskanneet hänen hennot jalkansa! —

mitä lienevät tehneetkään! Kuinka hän onkaan kärsinyt! — Ooh, en voi — en voi ajatella sitä!

Mutta itsepäisenä, järkähtämättömänä kuin joku hirvittävä kone painoi se ajatus minua. Näin aivan selvästi edessäni, miten hänet tuodaan sydänyöllä kurjasta, kosteasta komerostaan kidutushuoneeseen: kolkko, maanalainen, ikkunaton huone, josta ei mikään ääni, avunhuuto kuulu... Siellä näkyy outoja, kauheita kidutuskapineita... Synkännäköiset, kamalat miehet vaativat hänen tekemään joitakin tunnustuksia. — Päänpudistus on vastauksena. Uudestaan vaaditaan, uhataan. — Sama vastaus. Santarmiupseerin näköinen viittaa kahdelle jättiläismäiselle miehelle; nämä riistävät raa'asti vaatteet hänen päältään — ainoastaan pieni hame jää... sitovat kädet ranteista yhteen ja vetävät ylös pylväaseen, niin että ainoastaan varpaat koskettavat maata; tarttuvat kamaliin lyijynuppisiin nagaikkoihin... Viuhahtaa... Kun ensimmäinen isku sattuu hänen selkäänsä, parahtaa hän vavahtaen kuin eläin, joka on saanut kuolettavan luodin — ja kauhea punainen viiru osoittaa, mihin isku on sattunut; mutta pian sitä ei enää erota: koko selkä muuttuu iskujen vaikutuksesta ensin kirjavaksi, punaiseksi, sitten sinertäväksi, mutta yhä vinkuvat iskut... Hän kouristuu, kiemurtelee kuin mato tuskissaan... ja punainen, lämmin veri pirskahtaa hänen selästään...

— Voi petoja... pedot! — mutisen ääneen, kauhusta jäykkänä. — Ja ne ovat ensimmäiset sanat mitä voin lausua sen jälkeen, kun tuo turmansanoma saapui.

... Mutta yhä näen, miten ruoskat heiluvat yhtämittä järkähtämättä, säälimättä. Nyt roiskuu hänen verensä joka ruoskaniskusta ympäri; pyövelien kädet, vaatteet, lähellä sijaitseva tuoli, lattia ovat veressä... Hänen vaalea hameensa on veressä — hän näyttää kokonaan punaselta, rikkirevityltä möhkäleeltä... ja yhä satelevat hirvittävät iskut... Hän ei liiku enää...

— Kirotot... olkaa kirotot! — huudan oudolla, käheällä äänellä ja tunnen, miten jääkylmä hiki virtaa otsaltani ja koko ruumiini vapisee kuin alkavassa kuumeessa...

* * * * *

... Järkähtämättömänä kuin kuolema — kuin musta hauta ammottaa hänen pimeää, kostea komeronsa edessäni. Hän kiemurtelee kuumeisena kurjalla vuoteellaan. Silloin tullaan häntä taas noutamaan. Hän taistelee vastaan — mutta ei auta! Säälimättömästi raahataan hänet ulos pimeään yöhön. Kun lyhtyjen valossa lähestytään takapihaa, seisoo siellä — hirsipuu. Hänet raastetaan väkivallalla hirsipuuhun, pannaan karkea nuoransilmukka hänen hentoon kaulaansa... potkaistaan lauta jalkojen alta pois — ja siinä riippuu hän, joka ei koskaan ole kenellekään pahaa tehnyt... riippuu muodottomaksi piestynä, runneltuna... Mutta hän elää vielä! Kasvot ovat vääristyneet tukehtuvan kamalasta kuolemantuskasta ja kauhusta... kieli valahtanut suusta... silmät pullistuvat kuopistaan veristävinä... Ja vieläkin hän liikkuu... nytkähtelee suonenedontapaisesti...

— Auta Jumala! Pelasta...pelasta...pelasta!

Ääneni kuului niin oudolta ja kammottavalta että pelästyin itsekin. Sisko juoksi hätääntyneenä luokseni toisesta huoneesta, tuijotti minua kauhistuneena ja sopersi katkonaisesti:

— Voi kauheata... Mitä sinä nyt...? Koeta tyyntyä... älä katso noin!

— Murhasivat... murhasivat... — mutisin mielettömästi, aivankuin nyt vasta olisin saanut sen tietää. — Minäkin murhaan, tapan...tapan!

Nyt kun käsitin sen kaikessa kauheudessaan, valtasi minut hillitön raivo; huomaamattani kiristelin hurjasti hampaitani, puristin nyrkkejäni niin, että kynnet tunkeutuivat syvälle lihaan — koko ruumiini, joka lihas värisi ja vapisi pakottavasta voimasta ja raivosta. Tunsin, että minun täytyy ehdottomasti tehdä jotain, kostaan jotenkin, — muuten kuolen, tukehdun...

— Minkälainen olet... älä nyt noin, — vaikeroi sisko. — Tyyunny, rakas... Katso... minkä näköinen olet...

Katsoin peiliin — ja pelästyin. Ne eivät olleet minun kasvoni. Peilistä tuijotti minuun vieras, kuolemankalpea naama, jonka sieramet olivat laajenneet, suu vääristynyt, silmät tuijottivat liikkumattomina ja kiiluvina kuin hyppyyn kyyristyneen pedon silmät...

Niin, se oli päivänselvää, että minun täytyy tappaa joku noista pedoista. Pedoistako? — Suuri vääräys petoja kohtaan on kutsua noita murhaajia pedoiksi! Pedothan tappavat syödäkseen, nälkäänsä sammuttaakseen ja joskus raivoissaan, mutta nuo murhaavat kylmästi, järjestelmällisesti, kamalasti kiduttaen. Minkälainen hirveä röykkiö tulisikaan heidän murhaamiensa uhrien ruumiista? Viattomien uhrien... Hänetkin! Sanotaan että petoja saa tappaa. Hyvä! Miksei silloin saisi tappaa noita, jotka ovat tuhansin kerroin pahempia ja julmempia kuin pedot. — Rupesin melkein tyyneesti miettimään, mitä tekisin, kenet murhaisin...

Yht'äkkiä hypähdin ylös. Urkkija! — se sama, joka pahanhengen lailla oli Veraa väijynyt, hiipinyt jälessä, piileskellyt puutarhassa — ja sitten lopuksi toimittanut vangituksi, ja kuolemaan... Siinä oli siis yksi niitä! Ei tosin mikään päärrikollinen, mutta kumminkin — se saatana! Ja minä päätin, että hänen on kuoleminen...

— Paula, — lausuin kylmällä, matalalla äänellä siskolleni. — Minä tapan!

— Kuinka noin puhut! Kenet aijot sinä tappaa? Ketä tarkoitat?

— Niitä... murhaajia tietysti... kaikki ne pitäisi tappaa! — huusin kiukkuisesti ja jatkoin hitaasti, julmalla riemulla: — Mutta arvaa, kenet minä ensiksi...? Sen, joka oli täällä Veraa vangitsemassa, tummaverinen mies, jonka sanoit johtaneen santarmeja. Se juuri antoi Veran ilmi — ja siksi sen täytyy kuolla.

— Voi veliparka... älä ajattele tuollaista, puhui sisareni tuskallisesti. Et sinä mitään voi.

— Minä kostan!

— Kostat? — virkkoi sisareni katkeran surullisesti. Hän tarttui hellästi käteeni ja puhui entisellä vakuuttavalla tavallaan, kuten puhutaan sairaalle, itsepäiselle lapselle: — Kostat? Ethän sinä voi kostaa — itsesi vain menetät... Tapa vaikka kuinka paljon... Toisia tulee tilalle, niinkauvan kuin tuollainen inhottava *järjestelmä* on vallassa. Se on muutettava, eikä sitä voida muuttaa joillakin murhilla — sen luulisin sinun ymmärtävän. Siihen vaaditaan koko köyhälistön yksimielistä ponnistusta. Kaikista vähimmin on tuollainen poliisiagentti syypää... hän tekee inhottavaa työtään leipänsä edestä — tai tietämättömydessään.

Näin puhui siskoni, sillä hän oli sosialidemokraatti, mutta minä keskeytin hänet synkästi:

— Ymmärrän... mutta ajattele: hänen selkensä ruoskittiin riekaleiksi, hänen hennot jalkansa murskattiin... hänet hirtettiin... Minun täytyy — muuten tulen hulluksi!

— Veli raukka! Mutta etkö ymmärrä, ettet voi millään saada niitä tekemättömäksi... itse vain joudut vankilaan. Ei ole järkeä siinä!

— Olenko sanonut... järkeä! Olen jo hullu. Ne ovat tehneet minut hulluksi... Järkeä... järkeä... Mitä sinä! — ärjäsin äkkiä raa'asti ja uhkaavasti. — Varo sinä... Minä tapan kaikki, jotka ovat minua vastaan! ja ole vaiti... taikka minä...

Luultavasti olin minä jo vähän hullu, koska hyppäsin ylös kuin teräsjousi ja juoksin nyrkit puristettuna siskoni eteen, joka vavisten lysähti sohvalle. Silloin havahduin ja ikäänkuin jostakin kaukaa kuulin käheän, tukehtuneen ääneni. Ja kolkosti, hammasta purren jatkoin:

— Älä ole minulle... vihainen... Minä en tiedä mitä teen... Minulla on niin kauhea olla... Näen aina vain hänet... ja kaikki. Mutta minä en itke, en... en jumal'avita!

... Hänet ruoskivat... hirttivät...

III.

Me istuimme äänettöminä pensaikossa sen polun varrella, josta hänen piti kulkea asuntoonsa K...n mäelle. Me vapisimme jännityksestä ja vihasta, kenties myös vilusta — syysilta oli ehkä kylmä, vaikkamme sitä tunteneet. Me tuijotimme vain synkästi ja itsepäisesti samaan paikkaan: leveän katajapensaajan ja korkean kuusen väliseen aukkoon, johon kaikki kaupungista tulijat ilmestyvät vasemmalta halkopinojen takaa. Oikealla puolella olevan näreen oksia repi kohiseva tuulenpuuska niin, että se pimeässä näytti raivostuneelta, puolijuopuneelta jättiläiseltä, joka huitoo hurjasti näkymätöntä vihollistaan...

Niin, me istuimme ja odotimme milloin aukkoon ilmestyisi nallihattuun ja tummaan päällystakkiin puettu olento, jonka me tunsimme omituisesta, hiipivästä käynnistään. Kaksi iltaa olimme jo odottaneet tässä samassa paikassa — kaksi iltaa tuijottaneet tuohon samaan paikkaan. Mutta kummallakin kerralla oli hänellä ollut mukanaan eräs toinen. Mutta minä olin päättänyt, että odotan vaikka viikon... jos en tässä tapaa, haen hänet kynsiini vaikka maan alta! Hänen täytyy kuolla!

Jo silloin samana iltana kun se turmansanoma saapui, menin hänen luoksensa, joka nyt on vierelläni, kerroin hänelle juurtajaksain kaikki, selitin suoraan aikomukseni ja pyysin häntä avukseni. Hän ei ensin tahtonut suostua, mutta kun ilmoitin siinä tapauksessa tekeväni sen yksin, suostui hän heti. Ja nyt me istuimme ja odotimme...

Siinä äänettöminä istuessamme hyökkäsivät ajatukset kahta kauheammalla vimmallalla kimppuuni. Uudelleen ja uudelleen olin näkevinäni ne hirmut, tuntevinani ne tuskat, joiden alaiseksi rakastettuni joutui. Kolmeen vuorokauteen en ollut hetkeksikään nukahtanut... Kun olin nukahtaa, näin hänet joko ruoskittavana, tai hirsipuussa ja kirkasin kauhusta... Päivät olin kuin mielipuoli; kuljin huoneeni lattialla kuin vangittu villieläin häkissään; pienimmätkin seikat hermostuttivat minua sanomattomasti, enkä voinut ajatella muuta kuin sitä kauheata...

Olimme istuneet kauvan samassa asennossa. En tiedä kuinka kauvan, sillä aikakin oli käynyt minulle joksikin epäselväksi, käsittämättömäksi... Tornikello kaupungissa löi kaksitoista, laskin sen lyönnitkin, mutta mieleeni ei edes juolahtanutkaan, että aika olisi kulunut niin pitkälle... Jossakin kaukana kalisutti tuuli irtonaista kattopeltiä, mutta minusta tuntui kaikki kummallisen sekavalta ja raskaalta unelta. Minä en nähnyt enää toveriani, en pensaita, jotka vaikeroivat riuhtovien tuulenpuuskani kynsissä, enkä mustanharmaata peltoa; minä en nähnyt muuta kuin tuon aukon, josta häntä odotin — tuijotin siihen kauan, tylsästi, kauheasti...

Viimein ilmestyi siihen tumma, epäselvä haamu ja kun musta pilvenlonka samassa väistyi kuun edestä, näin selvästi vaalean hatun, tumman palttoon, tunsin tuon omituisen, laahustavan käynnin. Ja nyt hän oli yksin! Tunsin miten lihakseni jännittyivät, ikäänkuin hyppyyn kyyristyvän pedon... Tartuin pistooliini...

Nyt! — kuiskasin käheästi ja ponnahtin seisoalleni.

Nopeasti, äänettömästi kuin kissat hiivimme polulle ja lähdimme häntä vastaan. Siitä ei ollut enää kuin noin kuusikymmentä metriä häneen — ja yhä lähenimme... Nyt en ollut enää hermostunut, omituinen kylmä tyyneys valtasi minut, aistimeni olivat tarkat, käteni ei värähtänytkään — tunsin ainoastaan jonkinlaista jännitystä ja hitusen verran pelkoa siitä, jos hän vielä pääsisi pakoon... Puhuin teennäisen iloisella äänellä toverilleni — en muista, mitä — ettei urkkija vain olisi alkanut mitään epäillä. Kymmenkunnan askeleen päästä tunsin selvästi hänen mustahkon naamansa — se oli aivan rauhallinen... Neljän askeleen päässä pysähdyin hänen eteensä, ojensin pistoolin hänen rintaansa vastaan ja ärjäsin kolkosti: — Nyt kuolet!

Hän nosti kätensä ylös kuin suojaksi rinnalleen, suu aukeni, silmät tuijottivat tylsinä, kauhun jäykistäminä... Kasvot muistuttivat kauhunaamaria. — Hän näki tietysti, ettei armoa ollut odotettavissa... Kylmäverisesti kuin ampumaharjoituksissa kohotin minä pistoolia, kunnes tähtäsin keskelle kalpeata otsaa — kuunvalossa näin, ettei käteni hituistakaan vavissut — ja laukasin...

Pamahti — ja minusta tuntui se luonnottoman kovalta, terävältä... Hän lysähti kokoon kuin tyhjä säkki, jota on pidetty pystyssä ja yht'äkkiä pudotetaan maahan — sanaa sanomatta, ääntä päästämättä. Hän retkahti selälleen ja otsasta pulpahti punanen verivirta kuin pienestä ruiskusta. Nopeasti, konemaisesti panin pistoolin taskuuni, sieppasin toverini kainalosta suuren säkin, jonka olimme ottaneet mukaamme, viittasin hänelle ja aloimme äänettömästi työntää ruumista jalat edellä säkkiin. Kädelleni pirskahti lämmintä, tahmaista verta, mutta sekään ei liikuttanut minua — päinvastoin tuntui kumman keveältä, ikäänkuin olisi päässyt jostakin suuresta taakasta, joka jo kauan, kauan on painanut hartioita... Yhtä äänettömästi tartuimme säkkiin — hän jalka-, minä pääpuoleen — ja lähdimme yli peltojen kohti merta.

Emme olleet vielä kulkeneet pitkää matkaa kun tunsin väsymystä; säkki tuntui painavalta, varsinkin kuin sitä voi kantaa ainoastaan yhdellä kädellä. Paita kastui hiestä, se virtasi suolaisena otsalta silmiin ja kirveli, mutta sitä ei ollut aikaa pyyhkiä — eteenpäin mentiin yhä yltyvällä vauhdilla. Äkkiä olin kuulevinani nopeita askeleita takanamme. Pudotin säikähtyneenä säkin ja tartuin suononvedontapaisesti pistooliini, valmiina ampumaan jokaisen, ken uskaltaisi lähestyä, mutta kääntyessäni en nähnyt mitään — se oli ollut vain kuulohäiriö.

Kun me hiestä märkinä ja hengästyneinä saavuimme rantaan, irrotin kiireesti mädänneeseen laituriin kiinnitetyn veneen, laskimme ruumiin siihen ja toverini alkoi soutaa, mutta silloin muistin jotakin unohtaneeni. Hän soui takaisin rantaan ja toin sieltä suuren kiven veneeseen — sitten lähdimme. Oli onni, että tuuli oli maan puolelta, sillä se oli yltynyt valtavaksi myrskyksi. Mahtavat, synkät pilvenlohkareet kiitivät taivaalla kuin vuoret, niin että täysikuu vain silloin tällöin vilkasi meitä niiden välistä. Läheisestä metsästä kuului uhkaava, salaperäinen humina — aivankuin joku jättiläishirviö olisi siellä tuskissaan ähkynyt ja lahdelta kuului meren kumea pauhu... Luontokin näytti kuin ärsyyntyneeltä, mutta se ei minua pelottanut, päinvastoin nautin siitä!

Olimme soutaneet jo hyvän matkaa, kun sain uuden päänäpiston:

— Pysähdy. Tarkastetaan, mitä sillä on taskuissa.

Sanaa sanomatta nosti hän aivot veneeseen ja minä kiskoin säkin suunuoran auki ja vedin ruumiin

puoleksi ulos siitä; sitten aukasin napit ja aloin kopeloida taskuja: Palttoon povitaskussa oli Brovning-pistooli ja varamakasiini, takin päällystaskussa kotelo, josta löytyi kampa, peili, harja ja hammastikku; povitaskusta löysin lompakon, kiireesti aukasin sen; ensimmäiseksi sain käteeni pari seteliä — 100 ruplan ja 20 markan — toiselta puolelta sain käteeni kaksi valokuvaa, joista ensimmäinen kuvasi nuorukaista, — melkein lasta vielä — venäläisen ylioppilaan puvussa ja toinen oli — Veran:

— Kauhistuneena tuijotin kuvaan. Raivostuneena kähisin viimein:

— Toivoisin melkein että tuo eläisi... uudestaan tappaisin... kymmenen kertaa... Katso!

— Roisto! — murahti hän halveksivasti. — Kuule! Eikö oteta rahaa... ja tuota... — hän viittasi pistoolia.

— Ei ikinä! — karjasin kiukkuisesti. — Kirottuja olkoot kaikki, mitä hän on koskenut... Syvyyteen kadotkoon hän kaikkine saastoineen! Tuonne!

Raivoisasti viskasin pistoolin veteen. Kuumeentapaisesti repelin valokuvan ja setelit palasiksi ja aloin työntää ruumista säkkiin. Mutta se oli jo kangistunut eikä ottanut mennäkseen. Kun kuu sattui juuri olemaan ohuen pilven takana ja ruumiista oli vielä pää ulkona säkistä, näin kuun himmeässä valossa selvästi kuolleen kasvot. Kumarruin uteliaana: Sama kauhun ilme, mutta vielä kamalampi, kun veri oli tahrannut toisen puolen kasvoista, ja tunkeutunut toiseen silmään... Ajattelin: miksei hän ole sulkenut silmiänsä, koska veri on päässyt silmään — mutta samassa taas muistinkin, että hän oli kuollut. Se huvitti minua niin, että suuni vääntyi johonkin nauruntapaiseen irvistykseen — ensimmäisen kerran kolmen vuorokauden aikana. Toverinikin vilkasi kuolleen kasvoihin, mutta kääntyi heti inhoten pois ja katsoen minuun pelästyneenä, mutisi epäselvästi:

— Nauratko... Älä sentään... naura... Ei se...

Mutta minä kumarruin vielä lähemmäksi noita kamalia kasvoja ja tarkastin kylmällä uteliaisuudella tuota silmää, johon oli valunut verta — se näytti punaisen harson peittämältä pöllön silmältä. Ja ennen tuntematon vihan ja julmuuden sekainen riemu sykähdytti sydäntäni — luultavasti tuntee naarastiikeri samaa, maatessaan pentunsa tappajan ruumiilla!

Huomasin erään toisenkin seikan: minä en tuntenut mitään sääliä. Olin ennen itkenyt, jos tiesin jonkun kärsivän, enkä voinut mitenkään olla läsnä kun eläimiä teurastettiin — niin hellä olin. Mutta nyt! Jos olisin sillä hetkellä istunut ruumisröykkiön päällä, olisin luultavasti nauraa hohottanut täyttä kurkkua, koska nytkin nauroin — oman tappamani ääressä. Sellainen olin — peto! Mutta kutka ovat syypäitä? Kutka murhasivat rakastettuni? Ne... ne... kirotut...

— Hornaan ne kaikki... — lausuin ääneen, tartuin säkin suuhun, asetin jalkani ruumiin toiselle olalle ja painoin sen raa'asti säkkiin. Ja pitäen säkkiä pystyssä käskin:

— Anna se kivi tänne!

Toverini otti kiven, laski sen hyvin varovasti säkkiin — aivankuin olisi pelännyt loukkaavansa ruumista. En tiedä, miksi tuo taas alkoi minua huvittaa ja suu naurunirveessä ilkuin:

— Ei se lasia ole! Anna mennä vain... Aiheettomasti virnistellen sidoin säkin suun kiinni, tartuimme säkin kumpaankin päähän, heilautimme kerran ja loiskis — sinne katosi... Vilahdukselta vielä näin, miten säkin alapuoli oli verestä tumma — ja vedenpinnalla leikkivät iloisesti kuplat...

Toverini tarttui ripeästi airoihin — sillä tuuli oli kulettanut meitä hyvän matkaa lahdelle — ja alkoi soutaa rantaan. Nyt vasta huomasin, että veneen pohja oli runsaasti veressä; tunsin sen johdosta jonkinmoista levottomuutta. Kohta kuitenkin älysin, mitä oli tehtävä ja komensin:

— Souda tuonne ruovikkoon... katsohan... pestävä!

Saavuttuamme keskelle syksyistä, kahisevaa ruovikkoa repelimme niitä kouramme täyteen, kastoinme veteen ja pesimme veneen niin hyvin kuin taisimme; minä sitäpaitsi pesin takinhihani ja käteni, jotka ylt'ylysensä olivat veressä. Sitä tehdessämme rupesi satamaan rankasti. Hyvilläni suljin silmäni, nostin kasvoni vasten sadetta ja sanoin hitaasti:

— Katso nyt... Kaikki on puolellamme. Nyt ei mitään näy...

Saavuttuamme rantaan, tunsin kiihkeätä halua olla yksin...

— Mene sinä tuota polkua, minä lähden tästä — sanoin epäröiden. —
Voi hyvin!

Ilma oli yltynyt oikeaksi vesimyrskyksi. Vettä tuli aivankuin kokonainen meri olisi syöksynyt vastaan

ja suuret pisarat pieksivät kasvoja kuin pienillä varvuilla. Mutta minua halutti uhmata sitä, sieppasin lakin päästäni ja annoin sen valella polttavaa otsaani. Jostakin syystä aukasin takkini, liivini, repäsin rikki paitanikin ja annoin rankan syysmyrskyn piestä paljasta rintaani. Kuljin jonnekin suoraan yli kynnetyn pellon, joka oli käynyt niljakkaaksi, pehmeäksi. Kerran kompastuin johonkin pehmeään ja niljakkaaseen ja ajattelin: se on verinen ruumis — mutta tarkemmin katsottuani huomasinkin sen turvekasaksi... Ryvettyneenä nousin ylös ja kiroamatta, sanaa sanomatta lähdin uudestaan eteenpäin...

Luultavasti sade teki minulle hyvää, koska yht'äkkiä tein sen havainnon, etten ajatellut mitään. — Ihminen aina valveilla ollessaan jotain ajattelee, mutta minä en silloin ajatellut mitään. Tuntui siltä kun ei minulla olisi ollut aivojakaan, ikäänkuin pääni olisi ollut ontto, kuollut pallo, johon sadepisarat kumeasti rapisivat. Kun vähitellen kykenin ajattelemaan, ihmettelin mihin kuljen. Ja sitte muistui kaikki mieleeni — kaikki!

Siinä kulkiessani minä ensikerran käsitin sen hirvittävän totuuden, etten koskaan häntä näe, en koskaan saa häntä hyväillä, suudella; en koskaan saa häntä takaisin — vaikka tapoinkin tuon elukan! Minulla oli ollut jonkinlainen hullu, hämärä luulo, että kaikki voi vielä korjaantua. Mutta nyt tuli tuo niin kamalana, niin yht'äkkiä, että seisahduin, tartuin pistooliini ja kuulin mutisevani käheästi:

— Ammun itseni... Miksi elän? Miksi...?

Mutta silloin muistin taas kaikki ja villi viha leiskahti punaisena salamana sydämeeni ja minusta tuntui ikäänkuin riehuva myrsky olisi ulvonut ympärilläni yhä vaativammin ja raivokkaammin:

— Kostaaksesi!

Ja minä panin pistoolin taskuuni, lähdin kulkemaan jonnekin, vasten sadetta ja myrskyä, ja päässäni pyöri kaikki kummallisen sekavana ja pimeänä...

IV.

... Makasin jossakin pehmeässä, kosteassa, ja ennen tuntematon uupumus painoi jäseniäni ikäänkuin paksut, kauheat kahleet. En voinut liikuttaa edes päätäni. Pimeydestä ilmestyi jättiläissuuria, mustia möhkäleitä jotka liitelivät pilvien lailla ylitseni. Mutta ne eivät olleet keveitä kuin pilvet, vaan painavia kuin vuoret ja ne painuivat yhä alemmaksi, miltei hipasivat minua — voivat millä hetkellä tahansa murskata minut. Hätäni kasvoi kasvamistaan — enkä voinut liikkua! Kun suurilla ponnistuksilla sain pääni käännetyksi, nähdäkseni mikä painoi rintaani, niin tunsin ruumiini kylmenevän kauhusta! Suuri, verinen säkki oli rinnallani ja säkin suusta pisti ulos ihmisen kasvot: *hänen* kasvonsa, tuijottavine, kauheine silmineen, vääristyneine suineen ja pystyssä törröttävine hiuksineen; toinen puoli kasvoista oli veressä. Ne olivat aivan lähellä minun kasvojani — melkein koskettivat niitä — olinpa tuntevinani jonkinlaisen hengityksenkin, kylmän hengityksen, joka haisi verelle. Olisin huutanut, mutta en voinut; koetin työntää ruumista pois rinnaltani — mutta en voinut liikuttaa käsiäni. Olin jo aivan tukehtua, henki ei enää tahtonut käydä — ja se vain tuijotti minuun kuolleilla, veren tahraamalla silmillään! Vihdoin, kun en enää voinut hengittää, ponnistin kaikki voimani, huusin — ja heräsin!

Olin aivan märkänä kylmästä hiestä ja vapisin. Olin ollut sairaana jo pitemmän ajan ja hermostunut, joten ei ollut ihme, jos jouduinkin painajaisen kynsiin, mutta se oli kummallista, että näin unta juuri *tuosta*. Sillä viime aikoina en ollut sitä edes ajatellut, — vielä vähemmin katunut tekoani! Miksi siis näin sellaista kauheata unta? "Saman tekevä", "saman tekevä" — ajattelin ja aloin pyyhkiä hikeä ruumiistani.

— Murhaaja! — kuiskaa joku pimeässä ja minä kuuntelen hetken henkeä pidättäen. Sitten sytytin lampun ja aloin ajatella.

Oliko se murha? Kumpi, mikä oli murha? Sillä ei tässä ollut tapahtunut ainoastaan yksi murha, vaan kolme — jos kerran murhista puhutaan... Sillä myöskin *minä* olin murhattu — minun sieluni oli murhattu... Ja kuka oli pääsyyllinen näihin murhiin? En suinkaan minä!

Ajattelin omaa elämäni.

Se oli ollut kaunis ja toivorikas. Melkein koko elämäni oli ollut päivänpaistetta. Minua rakastettiin ja minä rakastin kaikkia — koko elämää! Minä toivoin siltä paljon ja uskoin hyvää kaikista — säälin kaikkia kärsiviä, en olisi tehnyt maan matosellekaan pahaa. Kuinka minä olisin ryhtynyt murhaajaksi? Kaikki oli hyvin, siksi kunnes tuo kauhea tapahtui. Tuntui siltä kun olisin liidellyt jossakin korkealla ja sieltä yht'äkkiä pudonnut alas pimeään, hirvittävään syvyyteen, ehkä helvettiin — josta ei ollut pienintäkään toivoa poispääsystä.

Oh, minkälaiseksi olenkaan muuttunut! En osaa kertoa — tuskin ymmärrän sitä itsekään. Kylmä ja kova olen niinkuin kallio — kertaakaan en ole itkenyt siitä asti kun se tapahtui. En rakasta ketään, enkä

mitään — kun häntä ei enää ole; en toivo mitään, sillä mitäpä toivoisin, kun en häntä saa; en usko mihinkään enää, en jumalaankaan, sillä jos hän olisi olemassa, niin ei hän olisi antanut tuon viattoman hukkaa! — Yksi ainoa tunne minulla on, ja se tunne on *viha!* Tuntuu siltä, kuin minulta olisi revitty sydän rinnasta, heitetty se jonnekin kauvas, kauvas, äärettömään tyhjyyteen ja pantu sijalle sihisevä, myrkyllinen käärme, joka kalvaa sielua ja ruumista, myrkyttää ajatukseni, antamatta lepoa päivällä eikä yöllä! Se käärme minussa on viha. Ja minun tuskani ja vihani on niin pohjatonta, sammumatonta, että joskus kauhistan itsekin — pelkään tulevani hulluksi. Hulluksi pelkään tulevani siksi, kun en voi mitään tehdä, kun en voi tehdä mitään sille järjestelmälle, joka minutkin on murhannut. Sitä järjestelmää, joka on painanut kokonaiset kansat orjuuteen ja ylläpitää valtaansa veren ja kauhun avulla, teloittaen tuhansia viattomia, tuhoten tuhansia koteja ja murskaten miljoonien onnen; joka pakottaa ihmiset murhaamaan toisiaan, repii niiltä sielun — sitä hirmuvaltaa minä vihaan! En usko rakkauteen, hyvyteen, en taivaaseen enkä jumalaan: — mutta helvetin uskon olevan: juuri tuo järjestelmä on helvetti! Ja tämän järjestelmän pylväät, puolustajat ja apurit, he ovat perkeleitä niitä he ovat... Ja heidän hirmuiset, inhottavat rikoksensa huutavat kostoa!

— Haa!

Jospa saisi nähdä nuo julmat pyövelit mätänevinä raatoina! Tahtoisin soutaa heidän veressään... nähdä myllyjen käyvän heidän verensä koskessa! Maa pitäisi punata heidän saastaisella verellään... ilma heidän ryöväriluoliensa tulipalojen kajastuksella... Koko järjestelmä, pylväineen ja apureineen pitäisi yhdellä kauhistavalla iskulla pyyhkäistä maan päältä!

Vasta silloin olisin tyytyväinen!

Ja siksi, etten voi niin tehdä, kiroan sammumattomassa vihassani heidät... itseni... koko maailman! Kiroan päivän, jolloin äitini minut synnytti...

— Olkaa kirotut!

* * * * *

Edelläolevan käsikirjoituksen sain kerran eräältä vierustoveriltani sairashuoneessa. Hän sairasti vaikeata hermotautia ja pelkäsi päivä päivältä tulevansa hulluksi. Missä hän nyt on — vankilassa, hulluinhuoneessa tai haudassa — sitä en tiedä.

TAISTELIJA

I.

Raskas, painostava mieliala vallitsi Karhulan mökissä...

Illalliseksi ei löytynyt mitään syötävää — ei mitään.

Isä, noin 50-vuotias, vielä jäntevä mies, istui peräpenkillä pää käsien varassa ja murahteli synkkänä itsekseen, sylkäisten silloin tällöin vihaisesti lattialle. Äiti hääräili tapansa mukaan takan ääressä: sytytti tulen, pesi huolellisesti padan ja asetti — ties mitä varten — vettä kiehumaan; hän varoi huolellisesti näyttämästä kasvojaan, mutta päättäen epätasaisesta hengityksestään ja pidätetyistä huokauksista, jotka väkisin pusertuivat hänen rinnastaan, taisteli hän itkua vastaan. Vanhin tytär, joka hiljattain oli mennyt naimisiin erään työnjohtajan kanssa ja oli nyt pistäytynyt tervehtimään vanhempiaan, istui lähellä isää ja piteli sylissään nuorinta siskoaan noin kolmen vuotiasta tyttöä. Reino, 16-vuotias nuorukainen, makasi sängyssä ovensuussa, likaiset tiilisaappaat jalassa ja tuijotti itsepäisesti savustunutta kattoa. Muut lapset istuivat lattialla ja itkeä tuhrustelivat kaikki kolme. Uunipuolella istui sitäpaitsi vanhemman pojan nuori vaimo, hiljaa, toivottomasti itkien ja imettäen pientä lasta, mutta päättäen pikkuisen epätoivoisista ponnisteluista, sekä siitä, että se vähäväliä puhkesi itkemään — ei äidin rinnoista tullut mitään maitoa.

Mutta lattialla käveli edestakaisin väsynein, hermostunein askelin vanhin poika Mauri, joka pikkupojasta asti oli ollut maailmalla ja vasta sulun alussa tullut nuoren vaimonsa kanssa entiseen kotiinsa asumaan. Hän oli kookas, solakka ja jänteväruumiinen, hiukan yli kahdenkymmenen vuotias mies, kauniine, lujapiirteisine kasvoineen. Nyt oli hänen suunsa ympärillä hätäntynyt, katkera piirre ja tummissa silmissään kuvastui vain tuska ja epätoivo — omaisten itku näytti koskevan häneen kuin julmat ruoskaniskut...

Koko viime talven oli kaupungissa vallinnut ankara työttömyys. Satoja miehiä oli joutilaina, eikä työtä saanut mistään. Keväällä, kun töiden viimein piti alkaa, ilmoittivat työnantajat pidentävänsä työpäivää yhdellä tunnilla kaikilla rakennustyömailla. Kun työläiset eivät suosiolla moiseen ukaasiin tyytyneet, lopettivat työnantajat kaiken keskustelun ja julistivat työnsulun, joka nyt oli kestänyt jo kuusi viikkoa; he sanoivat ottavansa työhön ainoastaan niitä, jotka yksityisesti menevät heiltä työtä kerjäämään ja suostuvat tekemään pidennettyjä työpäiviä, toisin sanoen: niitä jotka menevät pettämään toverinsa. Työläiset puolestaan päättivät, etteivät mene yksikään työhön, ennenkuin työnantajat suostuvat allekirjoittamaan sopimuksen, jossa työehdot ovat samanlaiset kuin edellisenä kesänä. — Tähän asti ei ollut rikkureita vielä ilmestynyt kuin muutamia kymmeniä, mutta niillä ei saatu töitä käyntiin.

Karhulan miehet, jotka olivat rakennustyöläisiä, joutuivat luonnollisesti myöskin pois työstä. Kun heillä ei talvellakaan ollut työtä, oli heidän elämisensä sulun aikana tavattoman hankalaa. Ja sitten alituinen katkeruus ja eripuraisuus siitä, ettei menty työhön! Kaikki muut paitsi Mauri, olivat viime aikoina sitä mieltä, että työhön oli mentävä niilläkin ehdoilla — täytyihän saada leipää! Hän oli kuitenkin äärimmäisillä ponnistuksilla saanut isänsä ja veljensä pysymään sieltä poissa — ja siitä olivat kaikki hänelle äärettömän katkeria.

Nytkin, kun äiti oli juuri ilmoittanut, ettei ollut mitään syötävää, tuntui hänestä siltä, kuin olisi lattia polttanut jalkojen alla...

— On se kamalaa, kun täytyy mennä syömättä nukkumaan... — huokaili äiti.

— Onhan se... mutta koetetaan nyt vielä pieni aika kärsiä, — lohdutteli Mauri.

— Kyllä sitä kärsisikin, — puhui äiti katkerasti — mutta kun on kolme reipasta miestä perheessä, jotka *saisivat* työtä koska tahansa, niin...

— Voi äiti kulta... älkää nyt... — rukoili poika ja hänen kasvoissaan kuvastui vihlova tuska; äidin sanat koskivat kipeästi.

— Kyllä se on... — murahti isä vihaisesti ja tirskautti pitkän syljen lattialle.

— Loppu tästä pelistä tulla täytyy! — kivahti nuorempi veli sängystä.

— Älkää nyt... älkää nyt ruvetko taas!... Kyllä tästä pian jo... — pyyteli taas Mauri.

— Sellaista siitä tulee! — huudahti sisko, joka tähän asti oli istunut ääneti ja hänen äänensä soi erinomaisen terävänä ja kirkuvana. — Kuka käskee rettelöidä ja tehdä lakkoja!

— Eiväthän työläiset lakkoa tehneet! Työnantajat itse julistivat työnsulun...

— Mutta kyllä se työväen vika on... Yhtämittaa rettelöivät! — kivahti sisko.

Mauri kalpeni vihasta. Hän oli pannut kaikki voimansa liikkeelle lohduttaakseen omaisiaan, herättääkseen heissä rohkeutta, kestävyyttä ja uskoa voittoon — ja nyt tulee hänen oma siskonsa ja repii hajalle kaikki! Hän kääntyi ympäri kuin ärsytetty peto joka huomaa uuden ahdistajan, ja koettaen puhua hillityllä äänellä, änkytti hän aivankuin ei olisi heti löytänyt sanoja:

— Mitä... mitä... sinä sanot? Tuletko *sinä* sanomaan noin...? Sinä? Onko herra miehesi käskenyt sinun sanoa noin?

— Älkää herran tähden riidelkö... — pyyteli äiti väliin.

— Sinähän siellä olit yllyttänyt... ettei myönnyttä! Mitäs tarvitsee ruveta! — huudahti sisko voitonriemuisena.

— Voi herra jumala! — huusi veli. — Pitikö myöntyä? Ja sinä! Sinä! Muistatko kuka sinä olet! Muistatko... että olet tästä mökistä! Ja nyt olet sortajien puolella! Etkö häpeä!

Sisko purskahti raivoisaan itkuun ja kirkui sen lomasta kiukkuisesti:

— Älä... älä rupea haukkumaan!... ja muistuttelemaan... kyllä minä tiedän! Senkin roisto! Kuuletko!

— Mene helvettiin! — karjasi veli yhä enempi raivostuen. — En viitsi nähdä sinua! Ulos!

Sisar juoksi itkien ulos.

Kaikki loivat Mauriin vihaisia ja katkeria silmäyksiä ja äiti lausui moittivasti:

— Sellaista siitä tuli! Mitäs se nyt kannatti! — ja lähti huoneesta.

Mauri ei vastannut, vaan seiso i ääneti, tuijottaen ikkunasta ja kuuli miten kaikki jättivät hänet.

Kuinka voivat he olla noin tietämättömiä ja tyhmiä! — ajatteli Mauri. — Jospa hän olisi ollut kauvemmin kotona, niin he eivät olisi tuollaisia... Mutta nyt tekivät puute ja vanhat ennakkoluulot heidät sokeiksi ja kuuroiksi — he tahtoivat vain ruokaa! Hän huomasi surukseen, että oli aivankuin ennakolta päätetty olla kuuntelematta hänen, "villitsijän", puheita! Ja häntä pidettiin tälläkin hetkellä koko perheen vihollisena...

II.

Kun Mauri tuli pihalle, huomasi hän, että kaikki olivat siskon ympärillä, koettaen lohduttaa ja tyynnyttää häntä parhaansa mukaan. Kuului vain epäselviä sanoja: "Älä välitä siitä", "Se on kamalaa, kun tuollailailla"... "Ei se koskaan ennen ole tuollainen ollut" y.m., mutta Maurille ei kukaan suonut silmäystääkään! Hän meni edemmäksi ja istahti kivelle.

Mutta nälkä ja katkeruus ei mennyt ohi. Ja kun saapuvilla ei ollut muuta syntipukkia, käytiin uudelleen ahdistamaan Mauria. Sisar yhä itki.

— Kyllä se on hävytöntä, että rupeat Helmiä haukkumaan! — lausui katkerasti Reino. — Varsinkin, kun hän on oikeassa... Mihin sitä tällä pelillä joudutaan?

Nyt läheni Maurin vaimokin, istui puupölkylle lapsi sylissään ja sanoi katkonaisesti, itkuaan pidätellen:

— Pitääkö meidän kuolla nälkään... ennenkuin... ennenkuin... te menette työhön...?

— Niin... — yhtyi äiti.

— Kyllä jo pitäisi... — päätteli isä synkkänä.

— Sinä se olet syypää kaikkeen! — huusi Helmi-sisko raivokkaasti itkien. — Isä ja Reino olisivat jo aikoja sitten menneet työhön... mutta sinä estät... sinä... sinä... sinä!

Nyt tulistui Mauri uudelleen.

— Sen minä sanon, ettei mennä pettämään tovereitamme! Ei jumal'auta mennäkkään! Vaikka ennen kuollaan nälkään joka sorkka!

Mutta nyt kohosi kiihko ja katkeruus huippuunsa. Kaikki muut paitsi isä, rupesivat itkemään — sillä kaikki olivat nälissään! Ja kun ei ymmärretty oikeata syyllistä, niin sai Mauri kaiken osakseen. Vihaiset, uhkaavat silmäykset, katkerat, pistävät sanat ihan sinkoilivat hänen ympärillään.

— Ei, kyllä tämä on liikaa! — ärisi isä, heittäen kulmainsa alta kiukkuisen silmäyksen Mauriin.

— Sinunko tähtesi tässä ruvetaan ijankaiken kärsimään! — huudahti veli itku kurkussa ja iski raivokkaasti kepillään männynvesaa.

— Enkö minä sinulle enää mitään merkitse...? Etkö lapsestakaan välitä...? — nyyhkytti Maurin vaimo hyssyttäen sylissään itkevää pienokaistaan.

— Muistatko... miten olet minua haukkunut! Miten löit Reinoakin pienenä! Vieläkö muistat! — kirkui nyrkkiä puiden Helmi.

— Lakatkaa jumalan tähden... Älkää jumalan tähden riidelkö... lapset... vaikeroi äiti itkien, mutta hänen äänensä hukkuu uusiin sekaviin, vihaisiin huutoihin:

— Luuletko yksin olevasi! Minä ammun sinut! Jumal'auta! — uhkasi veli.

— Kuinka kehtaat...!

— Villitsijä!

— Lapsi ei ole saanut ruokaa...

— Minä en ole saanut tänään kuin leipäpalan aamulla!

— Enkä minä!

— Enkä minä!

Vieläpä pikkuvelikin, 8-vuotias Matti, joka ei kai vielä luottanut sanojensa voimaan, alkoi turvallisen

matkan päästä viskellä kivillä (joista pari sattuikin) ja huusi itkien:

— Villitsijä... villitsijä!

Mutta vastapäätä heitä kaikkia seisojia kalpeana ja päättävänä Mauri. Kirvelevä tuska raateli rautakynsin hänen sydäntään. Jospa nuo olisivat olleet vieraita, vihollisia, niin hän ei olisi ollut milläänsäkään. Mutta nähdä ne, joita ensin rakastaa maailmassa, joiden edestä antaisi elämänsä... nähdä heidät vastassaan noin vihamielisinä, ymmärtämättöminä — se oli hänelle hirmuista! Mutta se, että hän oli yksin, kaikki häntä vastaan, muutti hänen kärsineen mielensä kovaksi, hän tahtoi haavoittaa takaisin. Sentähden hän ei vastannut mitään, vaan nauroi, nauroi kylmää, uhmaavaa naurua... Hän seisojia siinä pää pystyssä, ylpeänä ja voimakkaana, hänen repaleinen paitansa oli auki, paljastaen ruskean rinnan ja jäntevän kaulan... Hänen sieramensa värähtelivät ja tummat silmänsä salamoivat synkästi, kun hän viimein puhui:

— Minä en ole syönyt tänään mitään — mutta en voi muuta kuin nauraa teille kaikille — senkin raukat! Te olette aivankuin hulluja! Te syytätte *minua* — aivankuin minä olisin teidän sortajanne! Minäkö julistin työnsulun? Ettekö enää muista, että rakennusherrat sen tekivät? Ja ne nujertavat meidät maahan — jos emme puolustaudu ja kestä taistelussa. Meidän *täytyy* siis kestä!

— Mutta kun oma lapsi kärsii nälkää... niin kyllä täytyy olla sydämetön...

— Sydämetön! — matki mies melkein horjuen. Sana sattui häneen kuin isku ja masensi silmänräpäyksessä hänen varmuutensa ja uhmansa. Hän lysähti kivelle ja kun hän pää käsien varassa alkoi puhua, kuulosti äänensä matalalta ja kumealta kuin tulisi se haudasta; ja lausui sanat katkonaisesti ja pakottaen, aivankuin olisi niiden välillä nieleskellyt jotain karvasta ja epämiellyttävää, joka tarttui kurkkuun. — Sydämetön... Niin te luulette... luulette, etten kärsi... mutta... sydämeni on pakahtua tuskasta... kun ei ole ruokaa... Mutta menisinkö pettämään toverini... Tai mitä pitää minun tehdä... Itkisinkö? Jos itkisin... mitä se hyödyttäisi...? Ja minä jo olen tarpeeksi itkenyt maailmassa! Muistatteko äiti, kuinka itkin — ja kuinka te itkitte — kun minun 8-vuotiaana lapsena täytyi lähteä vieraalle karjapaimeneksi... heidän synkkiin metsiinsä... Muistatteko, kuinka itkin, kun olin ajopoikana... ja tulin kotiin paleltunein, vertavuotavin varpain... tulin, saadakseni vain itkeä, sillä minun täytyi taas samana päivänä lähteä kaupunkiin hirsikuormaa viemään, vaikka jalat polttivat kuin tulessa. Ei auttanut, sillä isä oli sairaana ja toiset pienemmät (hän viittasi veljiensä ja siskoihinsa) tarvitsivat leipää... Ja kun minä yksin olin maailmalla... turvattomana, rahattomana... eikä ollut ruokaa, niin. Tai miksi kertoa! Koko lapsuushan oli minulle vain kurjuutta, vilua, nälkää ja — itkua... Tästä sinä sisko et onneksi tiedä... sillä sinä olit sentään *kotona*...

Hän vaiken, mutta jatkoi taas hetken kuluttua:

— Kun minä sitten tulin mieheksi ja näin, että maailmassa on järjestelmä, jonka vallitessa rikkaat ja köyhät ovat — rikkaitten siron takia — ilmitaistelussa keskenään, niin kuinka minä, joka niin paljon olen saanut tuota sortoa kärsiä — kuinka minä *voisin* mennä sortajain puolelle? Katsokaa: tässä täytyy olla jommankumman puolella, ei voi olla puolueton... Minä selitän...

— Ei tässä saarnoja tarvita! — keskeytti sisar tylysti.

— Helmi kulta... anna nyt minun sanoa ja kuuntele sinäkin, tämä kerta! — pyysi Mauri. — Niin, minun piti vain sanoa tästä sulusta, sillä se osoittaa, kuinka tunnettomia kapitalistit ovat: Ensin näännytettiin työväkeä pitkä talvi työttömyydellä. Muistattehan, mitä valtuuston herrat sanoivat, kun pyydettiin hätäaputoita! Tuliko työtä? Mitä vielä! Ja kun kevät tuli, julistivat he sen ilosanoman, että työpäivä pidennetään... Ajattelivat kai, että työväki on niin nälkiintynyt, ettei se voi mitenkään puolustautua ja he saavat taas kymmeniä tuhansia pistää taskuunsa! Eikö se ollut mielestäsi väärin? Ja tietäkää se, että jos nyt olisi myönnytty, niin ensi vuonna olisi taas pidennetty työpäivää ja vähennetty myöskin palkkaa — työpäivän pidennystä seuraa aina myöskin palkkojen alennus... Ne eivät tunne mitään sääliä! Sentähden työväestönkin täytyy taistella! Ajatelkaa: jos työväki vielä vähän aikaa pysyy yksimielisenä, niin työnantajain täytyy myöntyä ja silloin tullaan taas jotenkuten toimeen. Mutta jos tulee paljon sellaisia, jotka suostuvat menemään työhön noilla kurjilla ehdoilla, silloin saavat herrat työt käyntiin, kaikkien työläisten täytyy lopulta taipua — ja työnantajat sortavat heitä entistä enemmän! Ettekö nyt käsität, että täytyy olla jommankumman puolella! Ja ettekö käsität, että jokainen, ken nyt menee työhön on noiden sortajien avustaja, toveriensa yksimielisyyden rikkoja, veljiensä pettäjä — Juudas! Ja pitäisikö meidän nyt olla tuollaisia pettureita! Pitäisikö meidän mennä viskaamaan kiviä veljiemme — ja itsemme päälle! Sitä en ainakaan minä tee — enkä *voi* tehdä! Minä en nöyry enää, kun minua isketään — minä isken takaisin! Ja taistelen oikeuden puolesta viimeiseen hengenvetoon asti!

Hän ojensi kätensä kuin rukoillen, alensi ääntään ja puhui kiihkeästi ja tuskallisesti kuin hukkuva joka pyytää apua:

— Kärsitään vielä vähän aikaa... Ei mennä työhön! Ne eivät voi enää kauvan kestää — olen kuullut sen luotetuilta henkilöiltä — niiden täytyy myöntyä... Kuulkaa... minä hankin huomenna leipää vaikka mistä... vaikka maan alta! Mutta ei mennä työhön! Meidän täytyy koettaa, meidän *täytyy* voittaa muuten meidät ihan maahan nujerretaan! Jos kärsimme, niin kärsimme totuuden, oikeuden, — toisten kovaosaisten ja oman elämämme puolesta... Sillä jos me voitamme täällä, niin sortajat eivät uskalla muuallakaan ruveta tällä tavalla kuristamaan... Meidän voittomme on heidänkin voittonsa... tappiomme heidän tappionsa... Ja kun te tiedätte, miten kurjaa meillä ja kaikilla työläisillä on, niin sanokaa: onko väärin, jos puolustaudumme silloin, kun olomme ajetaan vielä kurjemmaksi tehdä? Sanokaa, onko se väärin? — Sano Helmi, onko se väärin?

— Niin, mutta kamalaa on sentään kuolla nälkään...

— Mutta sano nyt! — tiukkasi edelleen Mauri. — Onko se väärin, että puolustamme oikeuksiamme? Tai pitääkö meidän...

Hänen puheensa keskeytyi, sillä pikku-sisko juoksi pihaan ilosta loistaen, kainalossaan suuri, hyvältä tuoksuva ruisleipä! — Helmillä oli sattunut olemaan 50 penniä ja hän oli lähettänyt tytön puotiin.

Leipä vietiin riemusaatossa sisälle ja äiti käski jokaisen saamaan osansa.

Hetken kuluttua toi nuorin veli Maurillekin palan. Oi, miten hyvältä se tuoksui! Sen tuoksu miltei huumasi hänet — sillä hän ei ollut syönyt kuin eilen iltapäivällä... Mutta nostamatta päätään, sanoi hän mielenliikutuksesta värisevällä äänellä:

— En minä välitä... syökää nyt vain... Anna tuo pala äidille ja Tildalle, — ja lisäsi hiljemmin, kuin itsekseen: — Että se pienikin saisi vähän maitoa...

Kun toiset söivät niukkaa osaansa mökissä, hiipi hän horjuvin askelin läheiseen mäenrinteeseen, heittäytyi kanervikkoon ja itki rajusti, niin että koko ruumiinsa värisi ja vapisi... itki, niinkuin itkee vain karaistu mies, joka kauan, kauan on ollut itkemättä...

Oi, mikä pohjaton tuska ja epätoivo vähäsikään hänet, kun hän ajatteli elämäänsä! Menneisyys oli vain kärsimystä ja kurjuutta ja tulevaisuus — samaa! Leppymätöntä, katkerata taistelua kurjasta leipäpalasta! Hänen lapsensa saisivat kärsiä nälkää jo rintalapsina... Eikö sitten koskaan koita köyhille onnellisempi aika? — Koittaa varmasti, mutta köyhien itsensä on valloitettava se sitkeällä taistelulla. Ja se, etteivät edes omaiset käsittäneet tätä taistelua, tuntui sietämättömän tuskalliselta. Kaikkea muuta vielä voisi kestää...

— Minä hullu, kun haaveilin omasta mökistä puutarhoineen... iloisista lapsista... onnellisesta perhe-elämästä...! Oih!

Se parahti hänen kuivien huuliensa välistä kuni haavoitetun eläimen valitus...

Kun tähdet jo vilkkuivat taivaalla, lempeällä kesätaivaalla, makasi hän vielä kanervikossa, tuijottaen kuumeisin silmin avaruuteen ja hänen rinnastaan pusertui silloin tällöin raskas, käheä, tuskanvoihkelta muistuttava huokaus...

III.

Seuraavana aamuna lähti Mauri tapansa mukaan kaupunkiin katsomaan, kuuluisiko jotakin sulun loppumisesta. Tunnin kuluttua palasi hän kädessään nippu kuivia ruisleipiä ja kertoi ilosta loistavin silmin, että sulkua oli päättynyt; työnantajien oli täytyntä suostua samoihin ehtoihin kuin ennen olivat voimassa: työpäivää ei siis pidennetä! Sulkukomitea kokoontuu tänään kello 5 allekirjoittamaan sopimuksen ja työt alkavat huomennaamulla!

— Jumalalle olkoon kiitos, että hän vihdoinkin on pehmittänyt työnantajien sydämet! — huudahti äiti hartaana liittäen kätensä ristiin.

Maurin mieli teki tosin huomauttaa, että se oli yksinomaan työväen *oma ansio*: heidän yksimielisyytensä ja kestävyytensä tulos, mutta hän oli liian iloinen nostaakseen nyt juuri erimielisyyttä — siksi hän vain hymähteli...

* * * * *

Kun he kaikki kolme pääsivät iltasin tuntia aikaisempaan työstä, saivat saman palkan kuin ennenkin ja perhe alkoi taas jotenkin tulla toimeen, ei kukaan muistanut, että se oli Maurin ansio, etteivät he silloin menneet tovereitansa pettämään — Maurin, jota he silloin villitsijäksi nimittivät.

Eikä hän sitä vaatinutkaan.

ITSEMURHA

Istuin huoneessani ja katselin miten syyspilvet liitelivät iltataivaalla synkkinä ja uhkaavina lähellä maata, aivankuin harmaat, mahdottoman suuret petolinnut, jotka kiertelevät turvattoman saaliin ympärillä, tietäessään ettei se voi paeta — kun tuotiin sana, että eräs ystäväni, Vilho Koskenkorva oli ampunut itsensä.

Kun kysyin sanantuojalta, miten se oli tapahtunut, selitti hän hengästyksissään, että Koskenkorva oli aamulla pyytänyt vaimoansa menemään lasten kanssa erään tuttavain luokse jollekin asialle. Kun he äskettäin palasivat, tapasivat he hänet makaamassa sängyssään kuolleena ohimo lävistettynä — vielä lämpimän verivirran pulputessa kuulanreijästä...

Nopeasti sieppasin takin ylleni ja juoksin Koskenkorvan asunnolle. Siellä kohtasi minua surkea näky: huone oli epäjärjestyksessä; vaimo oli polvillaan vuoteen vieressä ja syleili miehensä kuollutta ruumista; kaksi lapsista, 3-4 vuotiaita poikia, riippuivat kiinni äidissään, mutta pienin — tuskin vuoden vanha lapsi — istui yksin kylmällä, likaisella lattialla — ja he kaikki olivat itkusta nääntymäisillään... Vaimo ei huomannut tuloani, ennenkuin kosketin häntä keveästi olkapäähän. Hän kääntyi, tuijotti kuin mieletön vääristynein kasvoin ja itkusta turvonnein silmin, ikäänkuin ei olisi minua koskaan nähnyt — mutta heittäytyi uudestaan nyyhkyttäen ruumiin ylitse. Nostin hänet väkivalloin tuolille istumaan, asetin itkusta ja kylmästä sinistyneen, melkein nääntyneen pienokaisen hänen syliinsä ja sanoin:

— Lakatkaa... Lapsihan huutaa itsensä kuoliaaksi. — Älkää nyt pudottako sitä...!

Hän ei tyyntynyt. Hän lysähti polvilleen kuin riepu ja vaikeroi itkunsa lomasta katkonaisesti:

— Voi jumala! Miksi näin... miksi hän ei saanut elää? — Minä tiedän... siksi hän ampui... kun oli sairas... Rakkaani... minä kuolen... ja pienet... Miksi... miksi... miksi...!

Hän syöksyi uudelleen miehensä ruumiin viereen, syleili kiihkeästi sen kylmeneviä, kangistuneita jalkoja ja vanhemmat lapset seurasivat esimerkkiä — ainoastaan pienin, omaan onneensa jätettynä, lysähti lattialle vatsalleen... He kaikki itkivät... itkivät toivottomasti, sydäntäsärkevästi...

Mutta kuurona kaikille itkuille ja valituksille lepäsi ystäväni jäykkänä vuoteellaan. Kädessään puristi hän vielä revolveria; toinen käsi oli nyrkissä rinnalla, aivankuin siinä olisi tuntunut kipua viime hetkellä. Kummastakin ohimosta johti kapea, tummanpunainen veriviiru kaulan ja hartiaien välillä olevaan hyytyneeseen verilammikkoon: kuula oli mennyt toisesta ohimosta sisään, toisesta ulos. Parta oli ajeltu, hienot viikset kierretty hieman ylös ja pitkä, vaalea tukka kammattu taaksepäin... Silmät ja suu olivat päättävästi suljetut ja huulilla väikkyi tuskin huomattava katkera hymy — samanlainen kuin eläessäänkin usein... Jos ei kuulanreikiä ja verilammikkoa olisi ollut, olisi luullut hänen nukkuvan — siksi tyyneltä ja rauhalliselta hän näytti.

Hän oli luultavasti asettunut sänkyyn selälleen ja siinä ampunut itsensä.

Silmäillessäni ympärilläni huomasin pöydällä suuren kirjekuoren. Se sisälsi seuraavan käsikirjoituksen:

Jälkeenjääneille.

Oletteko koskaan ajatelleet, mitä tuntee ihminen, jolta kaikki toivo on loppunut, kaikki tiet suljetut — jonka on pakko lausua nuo kamalat sanat: minun täytyy surmata itseni. Kuinka usein te, kuullessanne jonkun itsemurhasta, olette huudahtaneet: se on raaka, jumalaton teko! Te tuomitsette vain, mutta oletteko ajatelleet, kuinka julmasti ihminen kärsii, kuinka hirvittävä on hänen epätoivonsa ja tuskansa, ennenkuin hän jättää elämän... rakkaansa... Ja oletteko ajatelleet, *miksi* hän on sen tehnyt...?

Omaiseni, ystäväni, ihmiset, tutut ja tuntemattomat, kuulkaa minua! Te saatte taas yhden tuomittavan: Mutta ennenkuin sen teette, seuratkaa tämä kyhäykseni loppuun ja päättäkää: *mitä te itse olisitte tehneet* minun sijassani — koettakaa ajatella, ymmärtää minua, — sillä minunkin täytyy tähän kirjoittaa nuo toivottomat, kauheat sanat: *Minun täytyy ampua itseni!*

Se on ollut minulla selvillä jo kauan, ettei minulla ole mitään muuta mahdollisuutta, mitään muuta ratkaisutapaa kuin se, mutta kun en voi sitä enää viivytellä pitkiä aikoja, täytyy minun seikkaperäisesti

kirjoittaa tähän, *minkätähden* minun täytyy se tehdä.

Niin. Minä olen tuomittu kuolemaan. Sain keuhkotaudin työssä ollessani vuosi takaperin — taudin, josta ei ole enää toivoa paranemisesta.

Mahdollisesti olisin parantunut, jos *alussa* olisin päässyt parantolaan — mutta mihin pääsin minä? Ei ollut varoja! Ja mistä olisin saanut varoja? Kolme pientä lasta ja vaimo — eikä ollut silloin edes työtä.

Tosin kyllä sain tietää, *miten* paranisin. Lääkäri selitti sen minulle niin selvästi, että muistan sen sanasta sanaan. Hän sanoi: "Keuhkotaudista ei parane muuten kuin hyvän ruuan, puhtaan ilman ja huolettoman mielentilan avulla. Teidän pitää siis syödä hyvää ruokaa 4-5 kertaa päivässä; runsaasti paistia, lihalientä, hyvää soppaa, hedelmiä ja väliajoilla vielä kuorimatonta maitoa, kahvia hyvän leivän ja runsaan kerman kanssa... Sitten pitää teidän asua yksinäisessä huoneessa, jossa noudatetaan ehdotonta puhtautta, akkuna auki yöt ja päivät. Ulkona pitää teidän käydä joka päivä — mutta lämpimissä vaatteissa, ettette vilustu. Ja mikä on tärkeitä: teidän on oltava iloisella mielellä, vältettävä kaikkea mielenliikutusta ja murehtimista. — Työhön ette luonnollisesti voi nyt mennä. Kun tarkoin noudatatte määräyksiäni, niin kyllä siitä hyvä tulee!" — Näin neuvoi tuo ystävällinen mies ja hän oli kyllä oikeassa!

Mutta minulle oli se mahdotonta. Mistä saisin minä paisteja, lihalientä syödäkseni ja maitoa juodakseni, kun en ollut saanut työtä kuin silloin tällöin? Kun töintuskin voitiin ostaa yksi litra maitoa päivässä, sekin usein kuorittua, niin tämän pienen tilkan tarvitsivat lapset — ei niille voi olla antamatta! Miten voin asua yksinäisessä huoneessa, kun meillä oli vain yksi huone ja pieni kyökkipahanen ja kolme lasta! Voiko siinä olla puhdasta? Ja lämpimät vaatteet? Iloinen mieli? Mistä saan minä ne, kun lapseni kärsivät nälkää? — Tämän selitin lääkärille. Hän tuli surulliseksi, kohautti olkapäitään, eikä vastannut mitään.

Mitä voin? Kun muutama päivä sen jälkeen satuin saamaan työtä, täytyi minun mennä — enhän voinut nähdä lasteni kärsivän nälkää! Tautini paheni tietysti niin, etten tahtonut voida mitenkään tehdä työtä, mutta ei auttanut: niinkauvan kun suinkin jaksoi, täytyi mennä! Nyt en enää voi ja tautini on sillä asteella, ettei minua voi mikään pelastaa...

Tätä en ole tahtonut sanoa vaimolleni; en ole voinut — enkä voi sanoa hänelle koko totuutta. Se on parempi näin — hän menehtyisi nyt jo. Se on niin äärettömän julmaa!

Erään tapauksen muistan niin selvästi. Tulin työstä — se oli viimeisiä päiviä kun olin työssä — ja olin kai tavallista kalpeampi ja väsyneempi, koska vaimoni huomasi, että olin menehtymäisilläni. Hirveä aavistus valtasi hänet: hän syöksyi jalkoihini, syleili minua kiihkeästi, niinkuin olisi nähnyt viimeisen kerran ja vaikeroi sanomattomassa tuskassa itkien:

— Jos sinä kuolet...? Rakkaani... rakkaani... Jos kuolet... kuolet...

Silloin olin vähällä purskahtaa itkuun ja sanoa hänelle kaikki. Vihlova tuska tuntui repelevän rautakynsin sydäntäni. Ankaralla tahdonponnistuksella sain itseni tyyneksi ja lohdutin häntä parhaani mukaan — vieläpä nauroinkin hänen muka turhalle pelolleen. — Nyt tietää hän kyllä, että sairastan keuhkotautia, mutta luulee sen olevan sillä asteella, että vielä paranen, kun en ole vielä aivan laiha kasvoiltani...

Nyt kun vaimoni tietää tautini laadun koettaa hän aina valita minulle parhaat palat syötäväksi, että vain paranisin! Jos hän voi ostaa vähän lihaa ja maitoa, valmistaa hän niistä minulle paistia, velliä y.m. käskee lapset kyökkiin ja pakottaa minut syömään... Ja kun minun pitäisi syödä *velliä*, niin lapseni — pienet, *rakkaat* poikani — syövät kyökissä kuivaa leipää, silakkaa ja kaljaa, silloin en voi, vaikka tahtoisinkin, sitä tehdä. Heidän rukoilevat, moittivat lapsensanansa: "Eikös äiti Untolle annakkaan velliä!" "Antakaa Aarnelle myös velliä!" putoilevat sydämeeni kuni rautamöhkäleet... Minä en voi... en saa syödä! Se olisi kamalaa vääryyttä! Se olisi rikos! Ei ole minulla oikeutta syödä, kun heidän pienet, heikot hampaansa nakertavat kivikovaa leipäpalaa ja heidän vatsansa huutavat parempaa ruokaa ja laihtuneet pikku kasvot, rukoilevine katseineen, kääntyvät sinne, missä minä syön. Ja ajatelkaa: kun minä en voi tehdä työtä, en voi ansaita — ainoastaan kulutan — revin minä sillätavoin viimeisenkin leipäpalan heidän pienistä, kalpeista kätösistään! Sydämeni on pakahtua tuskasta sitä ajattellessani — enkä enää tee niin! Se olisi rikosta — julmaa rikosta!

Käsitättekö te: *jokainen päivä, minkä elän* ja syön, on *lapsiraukoilleni kuolemaa ja nälkää...* Sentähden — juuri sentähden täytyy minun ampua itseni!

Kuinka mielelläni eläisinkään!

Olenhan vielä niin nuori — vasta 26-vuotias! Muille on elämä siinä ijässä kauneimmillaan, minun lähenee jo loppuaan — ikäänkuin uppoaisin hitaasti, mutta varmasti pohjattomaan suohon, taikka

ryömisin pimeään, pilkkopimeään rotkon pohjaa, jossa terävät kivet ja lähimmäisteni luunsirpaleet haavoittavat polveni... Kummallakin puolella ovat seinänjyrkät, kylmät kalliot ja näkymätön voima pakottaa minua armotta eteenpäin ja edessä kohisee kalmanmeren kumea pauhu... Sellainen on elämäni!

En tahtoisi erota lapsistani — tuntuu kauhealta jättää heidät ilman turvaa, ilman isää ja suojelijaa... Ehkä heidän täytyy lähteä kerjuulle, kokea kaikki ne tuskat ja kärsimykset, mitä kylmä, kova maailma voi tarjota. Ehkä heitä lyödään... Oih! minä en jaksaa ajatella sitä! Se on liian hirvittävää... Vereni hyytyy sitä ajatellessa...

Mutta mitä voin tehdä? En mitään! Korkeintaan vuoden ajan saatan elää... mutta kuolemaani asti syön joka päivä pienokaisteni elämismahdollisuuksia. Siis: mitä pikemmin lopetan itseni, sitä parempi!

* * * * *

Kohtaloni hermostuttaa ja kiusaa minua sanomattomasti. Olen toisinaan kuin hullu. Tulistun turhista asioista silmittömästi ja olisin valmis tekemään vaikka mitä! Yksi esimerkki siitä, miten ihminen tällaisissa olosuhteissa voi menettää kaiken harkintakykynsä:

Oleskelin kotona joku aika takaperin. Veljeni — 19-vuotias nuorukainen, josta pidän tavattoman paljon — kiusotti erästä tyttöä, ei laskenut häntä irti, vaikka tyttö pyysi. Synkissä mielteissä siinä istuessani alkoi se jostakin syystä minua hermostuttaa ja sanoin käskevästi veljelleni:

— Laske irti!

— No, mikäs käskijä sinä olet? — vastasi veljeni puoleksi pilkallisesti, puoleksi leikillään ja naurahti.

— Mene ulos! — ärjäsin minä yht'äkkiä raivostuneena ja tunsin, miten korvissani alkoi humista, niinkuin ulkona olisi alkanut myrsky.

— Ulos? — Mitä minä ulkona teen?

Minä raivostuin tahtomattani ihan silmittömästi, näin kaikki kuin mustan sumun lävitse, kyyristyin eteenpäin kuin saaliinsa kimppuun hyökkäävä peto ja kuulin, miten ääneni kähisi sanoessani hitaasti mutta selvästi:

— Mene ulos! Taikka tapan sinut!

Kun hän ei silmänräpäyksessä lähtenyt, juoksin minä kuin hullu läheisen pöydän ääreen, sieppasin puukon ja syöksyin mielettömänä veljeni jälestä — hän oli heti juossut ulos nähdessään muotoni. Jos hänet silloin olisin saavuttanut, niin varmasti olisin iskenyt hänet kuoliaaksi — ja kuitenkin pidin hänestä niin paljon, että olisin tehnyt vaikka mitä hänen edestään! Heti kyllä huomasin mielettömyyteni ja kaduin katkerasti, tulin ihan sairaaksi — kuume nousi tavattomasti — mutta sillä hetkellä en ymmärtänyt enkä käsittänyt mitään.

Siitä asti olen karttanut kaikkea kinasteluakin ja ihan pelännyt, ettei kukaan vain sanoisi minua vastaan, silloin kun olen suutuksissani, sillä tunnen, että saattaisin tehdä mitä tahansa, ilman etten itse voisi sille mitään.

Sellaiseksi voi epätoivo ja tuska tehdä ihmisen!

* * * * *

Ne lapset!

Heidän mielikuvituksensa on niin herkkä, heidän puheensa niin sattuavaa, sydämellistä ja omituista, että se panee toisinaan sydämeni värisemään tuskasta — ja hetkeksi umpeen kasvaneet sydänhaavat aukenevat ja kirvelevät...

Eilen illallakin, kun istuin yksin pöydän ääressä, tuli vanhin poikani hiljaa luokseni, asetti pienen kätensä kouraani, katsoi silmiini ja kysyi arasti:

— Isä... miksi ette ota meitä enää syliin ja laula... niinkuin ennen...? Onko isä vihainen?

Oh! Nuo sanat sattuivat minuun kuni piiskaniskut! En ole uskaltanut ottaa heitä syliini peläten tartuttavani heidät... en suudella, hyväillä — vaikka niin mielelläni olisin tahtonut! Hämmentyneenä vastasin:

— Ei isä vihanen ole...

Tämän kuuli hänestä nuorempi poikani ja juoksi kimppuuni huutaen:

— Ottakaa minut myös... ja laulakaa... isä on sitten niin kiltti!

He kapusivat molemmat kuin pienet hiiret polvilleni ja komensivat laulamaan. Lauloin erään laulun, jossa kerrotaan pojasta, jolta kuoli isä ja joutui kärsimään nälkää... Yht'äkkiä vanhin poikani keskeytti laulun ja kysyi kyyneleet silmissä:

— Eikö se saanut enää nähdä isäänsä?

— Ei saanut.

Hänen pikku suunsa vääristyi ja pyyhkien kyyneleitään pienillä nyrkeillään nojautui hän minuun itkien.

— Vietiinkö sen pojan isä hautaan?

— Vietiin.

— Kuka sitten toi rahaa sen pojan äidille?

— Ei isä tiedä...

— Eikö se poika saanut hapanta kakkuakaan?

— Kai se sai...

— Ei isä vaan saa kuolla... Eikös vaan?

— Tulisiko Aarnen ikävä?

Tulisi... ei isä...! — kuului heikko, särkynyt parahdus ja nyyhkytykset tukahduttivat lopun ja hennot kädet kiertyivät lujemmin kaulaani... Minä en voinut kauemmin pidättää mielenliikutustani, vaan irrotin hellävaroin hänen kätensä, menin ulos, istahdin kostealle kivelletä ja itkin...

Lapsiraukkani! Kuinka kovasti he itkevätkään kun näkevät minun kuolleena... kun he noin hyvin kaikki ymmärtävät. Ja nyt syön minä heidän viimeisen leipäpalasensa, annan palkkioksi taudin — ja sitten jätän heidät turvattomiksi! Se on kamalaa!

Voiko kukaan aavistaa, miten paljon olen kärsinyt — ja kärsin — kaikesta tuosta? Kuinka monta yötä olen valvonut... itkenytkin! Olen monasti ihmetellyt, miksei ihminen voi kuolla paljaasta tuskasta... Mutta ei kuole — vaan tuntee, kärsii niin julmasti... julmasti...! Toisinaan tuntuu, kuin olisin jo kauan uinut tuskien meressä, äärettömällä ulapalla, jossa ei näy maata, ei pelastusta — vaan täytyy auttamattomasti hukkaa... Tai miksi yritän kuvailla tuskaani — sehän on mahdotonta! Vaikka kirjoittaisin sydänverelläni, niin en kykenisi kuvaamaan sitä, mitä *tunnen*. Sentähden täytyy minun tehdä pian loppu... pian, pian — ennenkuin tulen hulluksi! Se olisi pahempi kuin kuolema...

* * * * *

Minkätähden täytyy minun kärsiä nämä helvetin tuskat — miksi täytyy minun nyt kuolla? — Sentähden, että olen köyhä. Jos olisin päässyt parantolaan, tai saanut kotona kunnan ruokaa, ja tarpeellista hoitoa, niin olisin pelastunut. Ja jospa olisin ainoa! Mutta kun samanlaisia onnettomia on niin äärettömän paljon... Tuhannet kärsivät samoja tuskia ja kuolevat — kuolevat "luonnollisesti" tai lopettavat itse elämänsä... Me kuljemme kuin teuraat kuolemaan... me vajoamme joukottain hautoihin... Mutta se on niin jokapäiväistä, ettei kukaan huomaa sitä! Ne, joilla valta on, eivät tahdo meitä kuulla — vaikka me huudamme haudoista...

Samaan aikaan tuhlataan miljooneja sotalaivoihin, tykkeihin ja pistimiin, joilla ihmisiä murhataan (taudit eivät tapa tarpeeksi!) Muutamat, jotka eivät mitään tee, kokoovat ryövärilinnoihinsa suunnattomia rikkauksia. Ja — huomatkaa se! — kaikki maailman rikkaudet ovat näiden köyhien keräämiä. Niitä kootessaan ovat he uhranneet terveytensä, onnensa, elämänsä — ja kuolevat *omien* rikkauksiensa viereen puutteeseen!

Tämä on niin kauheata, niin mieletöntä, että haluttaisi — jos olisi voimaa — huutaa niin että se ukkosena kaikuisi ympäri maailmaa:

— Köyhät! Te hullut! Miksi kärsitte tällaista järjestelmää? Te voitte muuttaa sen — jos järjestytte. Lopettakaa tämä olotila, joka levittää ympärilleen vain kauhua, kuolemaa ja kirousta! Luokaa uusi! Sellainen, jossa ei tarvitse sortua tauteihin, puutteeseen. Te voitte tehdä sen! Älkää kulkeko orjina — kun koko maailma on teidän...! Mutta kaikki on turha. "Sääsken ääni ei kuulu taivaaseen" — minun

ääneni ei kuulu mihinkään. Minua ei kuule kukaan. Kaikki on turhaa...

* * * * *

Kuolema, järkähtämätön kuolema silmieni edessä, kysyn itseltäni: Pelkäätkö sitä? Pelkäätkö astua tuon tuntemattoman kalmankynnyksen yli, josta et koskaan voi palata? — Ja vastaus on: — En. Minä en pelkää. Kuoleman esiripun taakse ei ole vielä kukaan kurkistanut ja sieltä palannut näkemiään kertomaan. Sentähden jokainen, joka vakuuttaa, että on elämä kuoleman jälkeen, on höperö — koska kukaan ei *tiedä* sitä. Kukaan ei voi myöskään sanoa, ettei ole, sillä sitäkään ei kukaan tiedä. Tiede ja ihmisjärki pakottaa epäilemään, ettei ole mitään; tiede todistaa, että ihminen on pitkien ajanjaksojen kuluessa kehittynyt alemmista eläinmuodoista ja niin ollen on samaa sukupuuta kuin eläimetkin. Ja kun kuolemme, kun kerran verenkierto ja hengitys lakkaavat, ruumis mätänee inhottavaksi raadoksi, niin mikään "sielu" tai "henki" ei ruumiintoiminnan jälkeen voi elää.

Sieluksi voitaisiin kutsua ajatuskykyä, aivotoimintaa, joka hallitsee koko elimistöämme, ja jota on eläimilläkin vähemmässä määrässä — mutta sehän loppuu samassa kuin ruumis kuolee! Missä olisi silloin se osa ihmisestä, jonka pitäisi mennä joko taivaan iloon tai ijankaikkiseen helvettiin? Jos emme tiedäkään mitään varmaa, niin pitääkö meidän ehdottomasti uskoa kuoleman esiripun takana olevan jotain typerää, kamalaa ja mahdotonta! Minä ainakin uskon — toisille en voi sitä vakuuttaa — ettei siellä ole mitään, ettei ole mitään elämää kuoleman jälkeen ja kuolen tyynesti siinä vakaumuksessa.

En tiedä, miksi tämän kirjoittaminen tuntuu vääryydeltä äitiäni kohtaan — hän kun on jo niin vanha. Usein tuntuu siltä, että vanhojen pitäisi antaa olla rauhassa — antaa heidän kuolla lapsellisessa, typerässä uskossaan, jos he kerran ovat siinä onnellisia...

Niinpä käydessäni hiljattain äitini luona ja hetken puheltuamme jokapäiväisistä asioista, hän äkkiä kääntyi puoleeni ja syvä huolen- ja tuskanväre äänessään kysyi:

— Sano, oletko tullut jumalankieltäjäksi... etkö sinä usko?

— Niin, mitä sitten? — kysyin vältellen.

— Uskotko, että Kristus on sinunkin syntikuormasi maksanut... ja että me hänen armostaan nousemme kirkastettuina ijankaikkiseen elämään...

— En minä sitä juuri noin voi uskoa...

— Voi poikaparka... — puhui äiti purskahtaen itkuun. — Niin elävä usko kun sinulla oli lapsena... ja nyt on vihollinen saanut sinut noin valtaansa... Että minun piti tuota kuulla...

— Mutta äiti... älkää nyt välittäkö siitä noin kovasti... Eihän kaikkia voi uskoa...

— Etkö sinä usko ijankaikkiseen elämäänkään?

— Sitäkö, että löytyisi taivas, jossa on ikuinen onni ja autuus... ja helvetti, jossa vallitsee ijankaikkinen piina ja kärsimykset...

— Niin.

— Se on niin mahdoton ja järjetön oppi, ettei kukaan, joka vielä kykenee selvästi ajattelemaan, voi sitä uskoa!

— Poikaparka, kuinka sinä voit... noin puhua?

— Älkää nyt hermostuko äiti. Koettakaa hiukan ajatella, niin näette itsekin...

— Mitä ajatella...?

— Koettakaa kuvitella, että olette kuollut, joudutte taivaaseen ja näette, että minä ja kaikki lapsenne ovat helvetissä ja tiedätte, ettemme koskaan — kuuletteko, *koskaan* pääse sieltä pois, vaan meidän täytyy ijankaikkisesti kärsiä hirmuisia tuskia. — Sanokaa äiti, onko teillä silloin yhtään ilon ja onnen hetkeä taivaassa?

— Mitä sinä puhut... mitä tarkoitat? — soperteli äiti hätääntyneenä.

— Tarkoitan sitä, mitä puhunkin. Sanokaa nyt, voitteko olla onnellinen taivaassa, jos lapsenne ovat helvetissä?

— Ehkä jumala vielä armossaan minun lapseni huomaansa korjaa...

— Te ette uskalla vastata suoraan, josta näkyy, että tekin epäilette taivaan iloa ja onnea... Sillä vaikka

teidän lapsenne pääsisivätkin taivaaseen, niin siellä olevien omaisia on helvetissä äärettömän paljon, koska vain pienen pieni murto-osa joutuu taivaaseen! Voivatko he silloin olla onnellisia? Ja voitteko te olla onnellinen taivaassa, vaikka tiedätte, että miljoonat ihmiset — lähimmäisenne — kärsivät helvetissä? Jos voitte — silloin teillä ei ole sielua jälellä!

— Sinä puhut kauheita...

— Olkoot kauheita, mutta minä sanon vielä enempi, kun kerran on alettu! Ajatelkaa äiti, että olette helvetissä ja näette lapsenne taivaassa; silloin ajattelette: olipa hyvä, että he edes pääsivät tuonne, ettei heidän tarvitse täällä kärsiä. — Teidän mielenne olisi siis parempi kuin rakkaittenne taivaassa, joiden täytyy kärsiä siitä, että tietävät äitinsä kituvan helvetissä.

— Kyllä siellä omantunnon tuskat tulena polttavat!

— Mitkä omantunnon tuskat? Jos olette helvetin tulikiviliekeissä kituneet parikin vuotta, niin etteköhän ala arvella: nyt se jo riittää minun synneistäni — olen jo tarpeeksi kärsinyt! Koko jälelläoleva, kauhistava ijankaikkisuus on siis vain tunnetta siitä, että kärsitte hirmuista vääryyttä! Missä ovat silloin omantunnontuskat? Ei missään! Koko tämä oppi helvetistä ja taivaasta on niin kauhistuttavan typerä ja julma, että se luhistuu omaan mahdottomuuteensa!

— Me emme voi niitä ihmisjärjellä käsittää... meidän täytyy jättää ne asiat jumalan haltuun... Luottaa hänen hyvyteensä...

— Voiko löytyä *sellaista* jumalaa, jota papit uskottelevat? Ja onko pappien jumala hyvä? Koettakaa, äiti, ajatella, että löytyisi jossakin ihminen, joka moninverroin voittaisi julmuudessa Neron, Kaligulan, Iivana-Julman, joka koko elämänsä-ijän piinasi ihmisiä tähän asti keksimättömillä kidutuskeinoilla ja tuhannet ihmiset, vaimot ja lapset... sortuisivat hänen kauhistavan julmuutensa uhreina... Tällainen hirviö olisi julmin, mitä mielikuvituksemme voi keksiä...

— Mitä se tähän kuuluu... Mitä sillä tarkoitat?

— Tarkoitan sitä, ettei tällainenkaan julmuri olisi vielä mitään pappien jumalan rinnalla! Sillä ajatelkaa: hän on kaikkietävä, kaikkivoipa ja laupias. Hän tiesi siis jo "luodessaan" ihmisen, että tämä tulee "lankeamaan syntiin"; hän tiesi sen suunnattoman kurjuuden ja tietämättömyyden, johon ihmissuku tulisi vajoamaan; asetti hyvän- ja pahantiedon puun, vaikka tiesi Evan siitä syövän; tiesi jo silloin, ettei vielä tänäänkään kuin ainoastaan pieni osa ihmisistä tiedä kristinuskosta ja "pelastuksesta" mitään, vaan menevät helvettiin tietämättä, että sitä onkaan! Tämän kaiken hän tiesi — koska hän on kaikkietävä! ja kuitenkin hän "loi" ihmisen! Mikä isällinen hyvyys ja laupeus! Mikä sanomaton hyväntahtoisuus ja rakkaus! — Ja koska hän on kaikkivoipa, hänelle ei ole mikään mahdotonta, niin voisi hän nytkin lähettää kaikille "pakanoille" tiedon pelastuksesta; hän voisi lopettaa sen suunnattoman kurjuuden, mikä maailmassa vallitsee; hän voisi kääntää jokaisen mielen niin, että kaikki tuntisivat hänet. Mutta sitäpä hän ei tee, vaan katselee kylmänä taivaastaan, miten ihmiset taistelevat nälkäkuoleman kanssa, sortuvat rikoksiin ja paheisiin, tappavat toisiaan sadointuhansin ja syöksyvät miljoonittain, kirous huulillaan helvettiin... Ja lopuksi hän tuomitsee nämä onnettomat, *omat lapsensa* ijankaikkiseen tuskaan ja vaivaan siitä syystä, että hän jo alussa on niin määrännyt — koska hän kerran on kaikkietävä, kaikkivaltias ja kaikkivoipa! Sellainen on pappien jumala! Täytyy sanoa, että perkele on julmuudessa ainoastaan pieni oppipoika tämän jumalan rinnalla.

— Kuinka jumalaton sinä olet! — huudahti äiti kauhuissaan ja alkoi katkerasti itkeä. Heti sen jälkeen tuli hän sairaaksi ja minä kaduin katkerasti, että olin hänen mielensä pahoittanut... Hän kun on jo niin vanha...

Kaikesta huolimatta en *voanut* olla kirjoittamatta tätä! Välttämätön kuolema silmiäni edessä — minä kuolen huomenna — valtaa minut syvä katkeruus niitä kohtaan, jotka vuosisatoja ovat tuollaisilla inhottavilla kahleilla yksinkertaista kansaa orjuuttaneet, jotka ovat tehneet jumalasta ruoskan, jolla kansaa on ruoskittu — ruoskittu siihen määrään, ettei se vielääkään jaksa nousta, karistaa kahleitaan, vaan sallii järjestelmää, joka tuhoaa tuhansien elämän... Mieleni valtaa katkeruus, kun en voi mitään... olen heikko... Ja minun täytyy nyt kuolla...

Mutta kuolema ei *pelota* minua. Sillä minulla on se vakaumus, että *jos* on elämä kuoleman jälkeen, *Jos* on olemassa jumala, niin hän ei voi olla mikään hirviö, joka omat lapsensa ijankaikkiseen kadotukseen syöksisi. Ja jos jotain on kuoleman jälkeen, niin on se ikuinen — rauha. Jos on jumala, niin on hän hyvä, oikeudenmukainen; kaikkialla missä on totuutta, hyvyttä — siellä on jumala!

Voi äitiparkani! Nyt hän luulee, että joudun helvettiin, kun kirjoitan näin. Mutta enhän minä voi uskoa muuta, kuin mitä uskon — ei kukaan voi toisin! Äitiraukka!

Olisin tahtonut kirjoittaa tästä vielä, mutta en ehdi enempää ja lapsetkin tulivat taas sisälle...

Olisi vielä kirjoitettava muistakin asioista, asioista, jotka vaikuttavat sen, etten voi elää. Mutta... Äh! ver...

Kaksi tuntia takaperin, tätä kirjoittaessani, sain taas verensyöksyn, mutta se on jo ohitse...

Viimeisenä elinpäivänäni!

Tuntuu niin kummalliselta, että minä vielä elän, ajattelen, hengitän... kirjoitan tätä — ja tunnin kuluttua tartun revolveriin, kohdistan sen ohimooni, liipasen... täältä kuuluu laukaus, ihmiset rientävät katsomaan ja löytävät kuolleen, elottoman ruumiin, joka ei enää koskaan ajattele, ei liiku, ei kirjoita... ja se olen minä. Tuntuu niin kummalliselta, etten koskaan näe toista päivää — ja kuitenkin on huomenna samanlainen päivä; en näe lapsiani, vaikka he ovat olemassa...

Minä lähetin heidät juuri pois, he eivät ole vielä kaukana — korkeintaan puolen kilometrin päässä — ja kuitenkin en näe heitä enää koskaan, en koskaan... Rakkaani... rakkaani... En luullut sitä eroa niin kamalaksi. Minä en voisi kestää enää toista samanlaista hetkeä!

Kun äsken viimeisen kerran syleilin lapsiani, suutelin niiden keltakiharoita — luulin, että sydän putoo rinnastani tai tulen hulluksi... Vaimoparalleni en uskaltanut sanoa edes jäähyväisiä... en voinut, hän olisi huomannut, kuinka vapisin tuskasta. Ja heidän lähtiessään sattui jotakin hirmuista: vanhin poikani kääntyi ovella ympäri, loi minuun syvät, totiset silmänsä ja sanoi vakavasti:

— Aarne tuo isälle namusia, jos Aarne saa.

Pienempi Unto tämän kuultuaan juoksi luokseni ja huusi silmät loistaen innostuksesta:

— Ja Unto tuo isälle karamellin! Oikein makean! Punasen!

Olin vähällä huudahtaa: Lapseni, rakkaani, odottakaa... älkää menkö! Kuitenkin hillitsin itseni purin hammasta ja he menivät — viimeisen kerran!

Viimeinen näky heistä oli seuraava: vaimoni on kääntynyt tiellä, hymyilee minulle surullisesti ja pitää nuorinta sylissään, joka sekin on huomannut minut akkunan lävitse ja hymyilee; vanhemmat pojat nauravat iloisesti ja heiluttavat käsiään hyvästiksi ja huutavat jotakin, jota en akkunan lävitse kuule... En nähnyt enempää...

Nyt näen, miten kolea syystuuli ravistelee puita ja keltaiset, kuolleet lehdet putoilevat kosteanniljakkaan maahan... siihen mädäntyäkseen. Ja omituista! Minä tahtoisin vielä kerran nähdä *kesän*— nähdä puut vihreinä, elinvoimaisina, vihreitä nurmia, kukkia, marjoja... Oih!

Mikä houkko olen! En elä enää tuntiakaan — ja puhun kesästä! Eilen illalla juuri oli se verensyöksy. Verta tulvasi keuhkoistani suuntäysittäin ja luulin kuolevani, mutta se pysähtyikin. Kauhistuin, pelkäsin, etten pääse enää ylös vuoteesta, tulisin virumaan siinä ehkä kuukausia ja syömään lasten leipää... Silloin en myöskään olisi voinut toteuttaa ajettani: vaimoni ei olisi jättänyt minua yksin. Verenvuodosta ja kuumeesta olen nytkin äärettömän heikko — näetkö, kuinka käteni ovat vavisseet tätä kirjoittaessani! — ja ehkä vain epätoivo sekä tieto siitä, että ponnistelen viimeisen kerran, antaa minulle voimia tätä kirjoittaa.

Tuntiessani jo kuoleman hyisen henkäyksen kasvoillani, lentää mieleeni kysymys: miksi olen elänyt, kärsinyt ja mikä on ollut elämäni tarkoitus? Ja vastaus on mielestäni selvä: *ei mikään!* Sokea sattuma vain, että olen syntynyt — ja kärsinyt, kuten tuhannet muut. — Siinä se!

Ääretön ijankaikkinen tyhjiys on siellä, mihin nyt astun... mutta siellä ei ole myöskään tuskaa, eikä kärsimystä — *siellä ei ole mitään... ei mitään*. Siksi en pelkää sinne astua.

Mutta nytkin tunnen, että tahtoisin elää! Niin polttavalla halulla tahtoisin tietää, kuinka käy pojilleni, saavatko he kärsiä yhtä paljon kuin minä; tahtoisin tietää, koska lakkaa se verinen vääryys, joka nyt hallitsee maailmassa... kuinka kauvan köyhät suostuvat kulkemaan sortajien kahleissa — ja ennen kaikkea tahtoisin *sanoa* niin paljon... paljon... Mutta se on jo myöhäistä... myöhäistä! Kun ajattelen, että kaikki olisi *voinut* olla toisinkin, niin tunnen, että menetän järkeni... tulen mielipuoleksi — jos vielä hiukan odotan...

Orporaukkani!

Kuinka tuotankaan teille surua! Kuinka paljon itkettekään! Mutta en voi tehdä toisin... ei ole muuta mahdollisuutta — en voi! Antakaa minulle kaikki anteeksi... anteeksi!

Kun te, pienet poikani, olette täysikasvuisia ihmisiä, ymmärrättekö te silloin onnetonta isäraukkaanne? Tuomitsetteko tekin häntä siitä, että hän lähti hiukan aikaisempaan pois...? Muistakaa, että hän teki sen *teidän tähtenne* — vaikka hän ei voinutkaan hyväksenne paljon tehdä...

Vielä pyydän, ettei ruumistani avattaisi. Tietysti tullaan sitä vaatimaan — että saataisiin selville, jos olin hullu! Itsemielestäni en ole vielä hullu — ja niiltä, jotka epäilevät järkeäni, kysyn, *mitä te itse olisitte tehneet minun sijassani?*

Oih! Miten kummallista! Seinän takana alkoi heleä naisääni laulaa lempilauluani: "Sydämeni laulu". Tuudittaa kai lastaan... Kuinka kylmän ja kumman tunteen synnyttävätkään nyt nuo sanat!

Tuonen lehto, öinen lehto
Siell' on hieno hietakehto...

Hän laulaa tietämättänsä kuolinlauluani... Olisin tahtonut, että te, rakkaani, olisitte olleet vuoteeni vieressä, kun kuolen — mutta se ei käy päinsä! Minun täytyy kuolla yksin... yksin... yksin...

Jospa minulla olisi vielä ollut enempi aikaa, niin olisin kirjoittanut vielä siitä, miten... Mutta ei! Tunnen, miten kuume alkaa minussa nousta, päässäni kohisee ja pauhaa kumeasti... silmäni hämärtyvät... Ja minusta tuntuu, että kuolema, — suuri, sysimusta kuolema — seisoo vieressäni järkähtämättömänä ja sen ontot silmäkuopat kiiluvat kärsimättömyydestä... Se odottaa — sillä on kiire!

Rakkaani! Minä en voi enää kirjoittaa — käteni ei tahdo totella, kun minun täytyy kohta kirjoittaa viimeinen sana... Seinän takana kuuluu laulu ja kohta pamahtaa laukaus...

Rakkaani... lapseni, vaimoni — ja kaikki:

Hyvästi!

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ROTKOISTA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without

complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to

prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats

readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.